

MÓRICZ ZSIGMOND

ESŐLESŐ TÁRSASÁG

KISREGÉNYEK, ELBESZÉLÉSEK

TARTALOM

Esőleső Társaság
Cserebere
Don
Öreg pásztor
Jégember
A vagyont őrizni kell
A kétszerkettő segít
Homokbucka
A komornyik húga
Nyájban
A pusztai párbaj
Szidonia védelme
A fogorvos
A kőműves befalazza az ajtót
Egy fütty sör mellett
Útjavítás
Savanyu Jóska csaplárosa
Pityu és Bodri
Kicsi
Áldozócsütörtök
Ebéd
Tiszazugi méregkeverők

Esőleső Társaság

Az ezredes megállott a tanya sarkán. Hunyorítva nézett a távolba.

- Nézze mán, Mihály bácsi, kinek a lova az?

Mihály bácsi a szalmát takarította a hosszú fészert alatti, amit a marhák szédultak. Csak odapillantott hetvenhétesztendő zsíros kalapja karimája alá s azt mondta dünnyögve.

- Úgy látom, míltóságos uram, a Borbéj Laci naccságos úr lesz a. Mer kaptás a rudas.

Az ezredes nagyot nevetett, mert még a kocsit is alig lehetett látni a porfelhőben, ahogy bekanyarodott a mezei útra s igen megörült, hogy az unokatestvére jön. Az is nyugdíjban lézengő huszártiszt, százados, de valami pech miatt az egész háborút a minisztériumban kellett töltenie s emiatt egy kis melancholia van rajta, örült, hogy jön. Neki is szórakozást hoz, meg ő is csak elszórakozik egy kicsit.

A tanya ott van a leglaposabb hátán ennek a földtekének, a Nagy-kunság kellős közepén. Még a város tornya sem látszik a kukoricások közt, itt az ember olyan magában érzi magát, mintha az isten neki teremtette volna ezt a mindenséget. Szép, szép, de kicsit unalmas.

- No jó van, Mihály bácsi, hát most mán mennyik kend dógára, nem muszáj magának úgy kigyönyörködni magát abba a kaptás lúba.

Az öreg Mihály sárgára érett ősz bajuszához nyult, azután meg a villa nyeléhez, azután tovább kaparta a szalmát a fészert alá.

Mikor a kis bricska befutott, a két rokon melegen össze-nevetett.

- Dinnyét hoztam Bódi.

- Dinnyét?... Nagyon jól van a.

A százados leszállt a kocsiról. A bricska hátsó ülésén egy szutyokba csavart öreg tanyai ült, csak úgy, ahogy a dinnyefődön a csősz ácsorgásban felültette őt az ura.

- Hajtson le, árnyékba.

Az ezredesné kilépett a tornác alól s rájuk szólt nevetve a sietgő napfényben:

- Nem jól van, Laci. Nem úgy kell azt mondani, hogy hajtson, hanem: hajcsik!

Nevettek. A vendég kezét csókolt.

- Dinnyét hoztam maguknak Jolánka.

- Ippen jókor, - mondta az ezredesné s nevetett. A fogai mint egy igazgyöngysor, rendetlen fehér szemekkel csillogtak keskeny ajka közt.

A bricska lenyikorgott a szemetes nagy tanyaudvaron.

Az ezredes elvül tűzte ki, hogy minden felesleges dolgot, mint csin, tisztaság, kertművészet s más ilyen pénzbe kerülő, időt s munkát fogyasztó pazarlást beszüntet, hogy a gazdaság minél rentábilisabb legyen. A ház is, ahol így nyáron a feleségével kettesben lakott, abban az állapotban maradt, ahogy a nagyapák idejében a botosispán élt benne. Abban az időben még több ezer hold volt a családi birtok, most már csak négyszázötven hold maradt meg belőle, hát takarékoskodni kell. A hosszú, zsindeletetős házban voltak a béreslakások is, de az első végén levő szoba igen alkalmas úri lakásnak, az ő kijelentése szerint. Ott laknak hát, az egy-szoba-

konyha lakrészben. A konyhát kitelepítették a magtárból átalakított nyári konyhába, a földes konyha helyiséget kinevezték ebédlőnek s előszobának, perzsaszőnyeget akasztottak a falra, s a belső szobát hálósobának hívták. Ha a botosispán hét gyermeket tudott ott nevelni, nekik is elég kettőjüknek.

A ház tornáca is olyan volt, mint ötven évvel ezelőtt, keskeny és alkalmatlan, a lógó lábú asztal mellett azonban a megye legjobb családjai szoktak megtelepedni egy-egy kiránduláskor s nem az asztal teszi, hanem ami rajta van. Ebből az egyből viszont nem engedtek, az ezredesné nagyszerűen megtanulta a kunsági ételeket s a francia konyha váltakozott az ősi lebben-csekkkel s előételnek készült remek juhhúsos kásákkal. Bor és pezsgő szintén otthont talált a földpincében, bár maga a házigazda egyáltalában nem iszik, így pillanatok alatt el lehetett feledni a környezet ekzotikus különösségét.

A ház előtt egy régi, régi, félig kiszáradt öreg eperfa állott, az alatt volt egy óriási kerek asztal, amelynek a fedőlapja, boldog ifjú éveiben a katolikus templom toronyórájának a számlapja volt, most inkább csak a pulykák találkozóhelye, úgyhogy a vendéget a kis tornác asztala mellé ültették.

Leültek a suskából font karszékekbe.

- Énnye, elment a kocsival a jámbor, - mondta a vendég - hé, Gáspár bácsi, hordja fel kend a dinnyét - kiáltott utána.

- Jolánka fiam, intézkedjék, - szólt a házigazda - hogy a jányok mennyenek a dinnye után, vigyék le a pincébe.

Az ezredesné a konyha felé lépett s két lány szaladt egy perc múlva a kocsi után a dinnyéért.

- Még mindig nem próbálsz dinnyét? - kérdezte a vendég.

- Nem bizony, nem is akarok - nevetett a házigazda.

- Mír? Nem ájja a föld?

- A föld állaná, de a níp nem ájja - nevetett az ezredes. - Az első béresem az idén csinált magának egy darab dinnyést, hát barátom, az iccaka nyócvan darabot vittek el rulla. Tejjesen íretlenül.

Az ezredes egészségesen jókedvűen nevetett.

- A szomszédba, Marbergh tanácsos, aki megvette a Patonyay földeket, csinált öt éve egy gyümölcsöst, de az idén ő is kivágja. Nem tudott odáig jutni, hogy egyetlen egy szem almát meg bírják kóstolni belőle. Mind íretlenül lelopják neki. Erre még az ő sváb vére is felforr s azt mondta a napokban, hogy kivágatja az egész gyümölcsöst. Hát éppen tennap mondta egyik emberem, hogy: «No míltóságos úr, a mán nem szíp dolog, hogy a Merber nagyságos úr kivágatja a gyümölcsösit. Irigylí, hogy más is eszik belőle egy szemet.» «Nem azt irigylí a, - mondtam neki - hanem azt, hogy ű egyet se tud kóstolni belőle.» Hát én nyárfást csináltam a ház megett a tó partjára. Mondta is a minap az egyik ember, hogy: «de keserves gyümölcsse van ennek a fának!» Aszongya: «akárméket kóstolja az ember, olyan kuruc, hogy nem lehet megenni.»

Nagyon nevettek mindnyájan.

- Sorra kóstolta a nyárfa termését, de nem ízlett neki.

- Úgy van a - szólt a vendég. - Kivált a fiatalja olyan, hogy még a golyót sem érdemli meg. A nagyapáink idejébe más volt a cselédnép... Tudod-e, Bódi, kit hoztam? Nem nézted meg azt az öreg embert, amék a kocsin vót?... Kis Gáspár, a nagyapánk vót kocsissa, most nálam van, dinnyecsősz.

Az ezredes felcsillanó szemmel nevetett fel.

- Az öreg Gáspár!... Hisz a még Borbély nagyapámnál szógált. Emlékszem az öregre. Régi csont a Borbély családba.

- Az a.

- Jolánka fiam, szólítsa elő mán azt az öreg embert, ha a dinnyét behordják, osztán gondoskodják lelkem arról a régi bútordarabról.

Az ezredesné hangosan nevetett:

- Így helyes, lelkem: gondoskoggyík!... No, gondoskodok hát... - Avval abban a pillanatban ment. Szívesen és vidáman.

Ahogy a két férfi magában maradt, a vendég odahajlott a házigazdához:

- Te Bódi, Kálmán el fogja venni a Julist.

Az ezredes felkacagott.

- Egészségére.

Összenéztek s el kezdtek egymáson nevetni. A Julis szobalány volt, előbb az ezredesnél, aztán a századoséknál, de olyan kacér teremtés volt, akire minden asszony féltékeny lesz előbb-utóbb, így aztán kézen-közön végre a harmadik rokonhoz került, Borbély Kálmánhoz, aki szintén unokatestvérük. Az viszont agglegény s így igen plauzibilis a hír.

- Persze, Feri nagyon dühös, mert már számította, hogy a föld az ő gyerekeire marad. Azt mondja, lelövi Kálmánt.

- Hát bizony, ha befészkei magát a Julis, ott kevés remény marad.

Kicsit hallgattak s messze néztek.

- Az bizonyos, - mondta az ezredes - hogy fene egy fejérszemély, mikor itt volt nálam, az egész tanya meg volt érte veszve. Még az öreg Mihály bácsi is mindig jött, hogy nem kell-i neki segíteni vizet húzni. Most meg rá se lehet venni, hogy a vedret megemelje. Mind. Az első béres, a János bácsi, el akart válni érte a feleségétől, pedig négy gyereke van... Azír kellett elkergetni...

- Azír? - mondta a százados nevetve.

- A legjobb az volt, hogy mikor megszökött, a feleségem csendőrt küldött utána, mert itt állottunk az aratással, főzni kellett vagy negyven emberre s az tény, hogy átkozott ügyes volt a lány. A csendőr, barátom, amék visszahozta, a maga pénzén fogadott szekeret, hogy elhozza a lányt s a Julis elmondta, hogy házasságot ígért neki az úton.

Ebben a rettenetes nagy alföldi csöndben, itt, kiszakítva az emberek világából, egy ilyen kis személy valósággal forradalmat csinál. Az urak maguk is szinte sajnálkozva gondolnak vissza rá, hogy kár volt... Lehetett volna... Vagy mi is jut ilyenkor az embernek az eszébe.

Jött az öreg Gáspár bácsi.

- Jolánka fiam, hozzon egy pohár bort ennek a vín embernek.

Az öreg ember megállott a tornác előtt. Levette a kalapját a nagy napfényben s fehér feje világított, mert a kalapját életében le nem vette, csak ha az urak előtt.

- Hát öregem, maga szógált Borbély nagyapámnál?

- Szógáltam, míltóságos uram, szógáltam.

- Hát mondjon csak hamar róla valamit.

- A kedves jóságánál egyebet nem tudok mondani.

Az ezredes pillanatra elhallgatott. Kissé a szivét ütötte az öreg cselédember szép szava. A konyha felé nézett, sokallotta, hogy a felesége olyan soká jön a pohár borral. Emeltebb hangon szólott is:

- Jolánka fiam!...

Az ezredesné már jött is. Palackot hozott poharakkal, tálcán. Ő maga hozta, mert a két lány nagyon szerencsétlen kezű, nem lehet rájuk bízni veszedelem nélkül, vagy az üveg, vagy a bor kockán forgott volna.

- Nagyon bele volt szorulva a dugó - mondta kedves mosollyal. - Egy ilyen gyöngé némben nem tudja olyan könnyen elintézni ilyen nagy dogot.

Az ezredes kedveskedve mondta:

- Jól van Jolánka kedves, csak adja ide.

Az ezredesné valami húsz évvel fiatalabb az uránál, a pesti társaság elkényeztetett lánya volt. Aztán, a pénz elértéktelenedése idején a családja elvesztette a vagyonát s ő az urával, még mint aktív tiszttel végigcsinálta a nehéz időköt, hónaposszobákban bujdosott a garnizonok körül, míg végre megörökölték ezt az ürgelaki tanyát. Most aztán olyan elintézetlenül elintézt életet éltek. Télen a városban, nyáron a tanyán. Az asszony az ura társa s helyettese. Beletanult az intézői tisztbe, tudott már lovat hajtani s egyedül ment be bevásárolni a két kis sárgával a hetipiacra. Azt is megtanulta, hogy kell kedvesen jelentéktelenné válni, ha az urak összejöttek. Az ura sose mondta neki, hogy hagyja magukra, de a szórakozott figyelemből mindig levonta a konzekvenciákat, hogy finoman ürügyet találjon, hogy magukban hagyja a teremtés urait.

- No Gáspár bátyám, hajtsa fel ezt a pohár bort.

Az öreg cselédember belépett a tornácra s letette a kalapját a ferslőgra, amelyben egy anyapáva volt a három csibéjével.

- Alássan köszönöm.

Felhajtotta a pohár bort, egy hajtásra kiitta.

Aztán letette a poharat az asztal sarkára.

- Na, most üljék le.

Az öreg körülnézett s a ferslőg mellett látott egy faszéket, azt elővette s letette pontosan az ajtó elibe, hogy aztán tőle se jobbra, se balra nem lehetett bemenni a szobába.

A háziasszony mosolygott s elment a konyha felé.

- Azt mondja el Sándor bácsi, igaz vót-e az, és hogy is vót az, mikor Borbély nagyapám agyoncsapott egy kovácsot.

A nagyapák. Azok még itt élnek szellemükben ezeken a földeken, ezeken a pusztákon. Az alföldi kiskirályok, akik mérhetetlen földeken uralkodtak, mióta a királyné, Mária Terézia visszaadta nekik a földeket, ahonnan a török hódítás miatt kiszorultak s másfél századon keresztül csak a jogot tartották fenn a birodalomra, meg az adót szedték utána. Ők maguk azonban a nyugati végeken házasodtak be az ott szabadságban élő nemes családokba, de mindig emlegették s tartották a juszt a kunsági földekre. Mikor aztán végre bekerültek a Kánaánba, további másfél századig urak voltak itt, akiket az úri hatalomban sem törvény, sem király nem korlátozott.

Az öreg cseléd lehajtotta a fejét s visszanézett a multba.

- Igaz vót a, igaz vót - mondta egyszerűen. - Ott vótam, míltóságos uram - s megtörülte lucskos bajszát a kezefejével. - Úgy vót a kérem alásan, hogy szorgos lett vóna a szekér, hordás vót. Háromszor, négyszer odament a tésuram, - mer mink csak úgy mondtuk még akkor, hogy «tésúr»... - oszt a kovácsnak mindig más munka vót a kezébe... Ű meg azelőtt mirges ember vót, a cselédeket is verte...

Hirtelen elhallgatott, egyet nyaklott, nem tudta, hogy nem mondott-e olyat, aminek az urak nem örvendenek s rögtön hozzá csapta:

- Azír azoknak is vágatott ám birkát, a cselédsígnék. Meg kalácsot is süttetett nekik, meg bort adatott. De ha a felesége, mer az áldott jó lélek vót, még ráhozott; Ű csak annyit mondott: «Minek a!» «Hadd igyanak, lelkem, - mondta a tésasszony - így dógoznak.» Hát, szóval, a kovács valamit tanált mondani... A tésúr meg rettentő míregbe jött a feleselistül, osztán meglegyintette a kovácsot. De a meg gyenge vót, vagy mi, a nyaka csigolyája rögtön kiugrott a helyibül, oszt meghótt.

Az ezredes nagy érdeklődéssel és izgalommal figyelt minden szót. Most felemelte a kezefejét s megmutatta, hogy történt, ahogy ő hallotta gyermekkorában. Az ujjait laposan összeszorítva mutatta a mozdulatot.

- Nem is ütötte meg, csak ahogy hallottam, így tartotta a kezét, mint egy kis lapátot s az ujjai hegyével megkocogtatta a kovácsnak a homlokát, míg magyarázta neki, hogy ne feleseljen. Ettül a kopogtatástul kapott volna agyrázkódást a kovács... Hát az hogy vót, mikor nagyapám a szekeret felfordította?

Az öreg cseléd egyet mozdult a széken s nagy fekete kezeit a térdére nyugtatta.

- A gábrási útba vót a. Mikor onnan jöttek a szekerek, meg innét mentek a Gáborásba, akkor eltértek a gátra, mer csak ott lehetett keresztül menni, mer abba az időbe, ha a Berettyó kiöntött, csupa mocsár vót a határ... Hát, hordás vót, a tésúr kinn vót a szekerekkel. Osztán mikor fel akart hajtani a gátra, látja, hogy egy bitang paraszt a másik vígin már fel is hajtott a gátra. Kiáltott neki a tésúr, hogy várjon, de a csak felhajtott vakmerően. Leugrik a tésúr a szekérrül, odamegy. «Hogy mertél ráhajtani a gátra?» A meg azt mondja, hogy Ű elébb hajtott rá. A tésúr meg csak azért vót mérges, ha feleseltek. Mer mindig mondta, hogy minden bűnnek a físzke a feleselés, osztán még egyszer mondta neki, hogy menjik le a gátrul. Nem!... Nem?... Akkor neki vetette a farát a lőcsnek, oszt mingyán felbillent a rakott szekér... Ha szekér jött a gáton, azt Ű mindig leborította.

Az ezredes csiklandósan nevetett fel. Csiklandozta a vérét a régi nagypapa hatalmas dolga. Az ereje s a hatalma. Benne volt ebben a nevetésben, hogy ma ez nem volna lehetséges. Ma más világ van. Még ha az erő megvolna is, hol a hatalom!

Tárgyilagosan jegyezte meg.

- A gát az övé volt. Úgy-e, maguk csinálták a gátat?

- Nem, míltóságos úr. A gát, gát vót. A vármegye csináltatta.

Az ezredes összehúzta a szemét.

- Valami okának kellett lenni, - mondta gondolkozva - hogy ő jogot tartott rá.

Az öreg cseléd azt mondta:

- A megvót benne, hogy nem szeretett kitérni senkinek. Nekem is mondta, hogy: ne térj ki senkinek. Több jogom van nekem itt. Hát osztán sokszor leborogatta őket. Csak nekivetette a farát a löcsnek, lement a szekér a tótésrül.

Az ezredes nagyot kacagott. Tiszta szívéből élvezte az emléket.

- Még idősebb korába is meg tudta tenni. Mikor hatvanéves vót, a hentesünket is felborította. Úgy járt a kocsival, hogy a karikás ott vót az ülésben mellette. Ha nem tért ki valaki, jött a karikás.

Az urak nevettek, ők már a maguk modern szociális nevelése mellett el sem tudták képzelni az ilyent. Pedig sokszor jön szembe szekér, amit az ember szeretne felborítani.

Az öreg cseléd felbuzdulva az urak szíves nevetésén, lelkesen folytatta.

- Jött szembe egy szekér, dudvát vitt, ganét. De mán visszafelé jött, mégse tért ki. Vágj oda neki - mondta a tésúr... - Én meg fogom a karikást, odasózok neki. Új ködmön vót az emberen, végigrepedt... Jó van, azt mondja a tésúr, avval hazamentünk... Hát estefelé, fát vágtam az udvarba hátul, jön a városházáról a bakter, hogy menjek fel a városházára, a tekintetes főkapitány úr parancsol... Megyek a tésúrhoz, mondom neki, hogy: baj van, tésuram, itt van a bakter értem... Micsoda, azt mondja a tésúr, egy tapodtat se mégy. Hát elmegy az ember, de nemsokára jön a rendőr, a Górkakas, hogy abba a percbe induljak. Azt mondja a tésúr: téglával verjétek ki inneni Azt mondja a rendőr: a tekintetes főkapitány úr parancsolta. Hát jöjjön a főkapitány úr, ha baja van... Hát kérem, egy kis fertály mulva jön a főkapitány úr. Felhívták a tornácra, hogy a tésúr hivatja. Fel is ment, osztán leültek borozni. Ott vót úgy éjfél tájig, akkor ment haza. Mit beszéltek, mit nem, azt én meg nem mondom, de engem osztán senki se hivatott többet.

Az ezredesné jött.

- Vendégek jönnek, Bódikám!

- Kik vónának azok, kedves!

- Jön az eső-leső társaság.

- Na jól van, öregem, csak menjen kend most már szépen hátra s érezze jól magát nálunk.

Az öreg cseléd már állott is felfelé s a széket rendesen visszatette a helyére, aztán hátrább lépett.

Az ezredes kiment az udvarra s a koci elé várakozóan nézett. Úgy állott ott, kövéren, piros arccal, ezüst fejjel, mint a jólét és az életnyugalom megtestesülése. Apró, kedves kék szemei hunyorgattak az örömtől, hogy valami jó következik. Úgy várta az életben a vidám perceket, mint az ingyenc a jó falatot: előre összegyűlt a szájában az ízlés minden kéje.

- Az eső-lesők - mondta nevetve a felesége. - Jól láttam én, hogy Pali bácsi ül a bakon.

Az ezredes hangosan felkacagott. Csakugyan Pali bácsi az.

- Nízz csak, nízz csak az öreg, - intett a százados felé s az is ott állott szétvetett lábakkal, erélyesen, imponálóan, deresen és csöndes vidámsággal.

A kocsi bakján mintha egy óriás ülne. Úgy kiemelkedik, mint egy szálfá.

- A bak is magas, - szólal meg az ezredesné s rátámaszkodik az ura vállára - de ő ráteszi a lópokrócokat, arra meg a terítőket, úgyhogy úgy ül, mintha állana. Édes ember ez a Pali bácsi, édes ember. Nézd, úgy hajt be a szérűn, mintha úrlovas-versenyen volna.

Különösen mulattak rajta nagy szeretettel, mert most vett egy hintót a király kocsijai közül. Mikor fent volt legutóbb a vérmezei úrlovas-kocsiversenyen, már avval a hintóval volt. Le is fényképezték s úgy érkezett meg a kép a postán a városba, hogy: «Annak az úrnak, akit a levélben levő fénykép ábrázol.»

Az ezredes nagyot nevetett s tiszta boldogság volt az arcán. Az arca már kisdíák korában csak a jóérzésekre volt berendezve. Hamvas, puha, foltospiros fehér volt azelőtt, de most is még sok volt benne a gyerekes bájból. Nagyon jól állott neki, ha nevetett; volt egy foga, az egyik szemfog, amelyik ferdén nőtt egy kicsit s különösen kecsessé tette a nevetést, öröm volt vele együtt nevetni.

Végre felhajtott a kocsi, felrepült a ház elé s csakugyan Pali bácsi volt az ülésen. Mellette egy suhancgyerek ült gubbaszkodva, mint valami varjú s pislogott az urakra. Hátul, az ülésben, Kondorossy kir. kamarás ült s az erdélyi báró, Áronffy, aki itt egy darab földet bérel mint menekült.

Mikor az urak leszállottak, szinte kitört a vidámság. Mindnyájan nevettek s csaknem összeölelték egymást. Olyan emberek voltak, akik jól tudták magukat érezni ebben a földi életben.

Kezet csókoltak a háziasszonynak, aki római vörös kis ruhájában valóban igen csinos volt s boldogan fogadta a társaságot.

- Óriási kalandunk volt az úton, - kiáltott Kondorossy kicsit rekedt nevetéssel. Egy motor jött szembe s a gazember nem akart kitérni, ránkhajtott s a lovak majdnem az árokba fordítottak bennünket.

- Mit mondtam, - kiáltott fel az ezredes - emlékszik, Jolánka, mit mondtam a multkor, mikor jöttünk hazafelé: ezek a gazemberek direkt utaznak a kocsikra. Nem akarnak kitérni, zajt vernek, ijesztik a lovakat. Mi is úgy jártunk. Ránkhajtott egy gazember, az volt a szerencse, hogy a Szellő elesett s megtartotta a kocsit, különben mindnyájan az árokba kerültünk volna.

- Persze ilyenkor meg kellene tenni a feljelentést s elhúzni a nótájukat, de kinek van kedve még ott igazolásba kezdeni, - mondta Kondorossy.

- No tessék elvonulni a napról, - mondta nevetve a háziasszony s bementek a tornácra.

- Mi van a pávammal! - kérdezte Áronffy, aki már egy éve vadászik kispávákra, de sose sikerül, mert egy sem nőtt fel az utóbbi időben.

- Magának nincs szerencséje, - mondta az ezredesné. - Most befogtam az anyapávát s ebbe a ketrecbe zártam, mert az történt, hogy a nagyanyja kettőt agyonvert a kicsikből. Az egyik meg is döglött, a másikat, szegényt, sebesülten tudtam már csak megmenteni, nem tudom, megmarad-e? Nagyon érdekes, hogy mikor az öreg páva-anyós nem találta sehol őket, addig járt-kelt az udvaron, míg ki nem tanulmányozta, hogy hol vannak. Azóta, ha szabad a tér, mindjárt itt van, rárepül a ketrec tetejére és ismeretlen nyelven szidja őket. Nem akarja úgy látszik,

hogya a lánya a természetet rongta a fiatal generáció felnevelésével s rettentő mérges, hogya nem tud hozzájuk jutni. Most így próbálom felnevelni túrón.

Az urak körülállották a ketrecet, amelynek a tetejét drótháló borította s nézték, ahogy a két kis pávacsirke az anyja szárnya alatt kapargált.

- Nem igen jó pedig nekik ez a ketrec, - mondta az erdélyi úr - mert biz a páva vad madár, nem szereti a fogságot. Nem volna jobb a veszedelmes nagymamát tartani addig zár alatt, míg megerősödnek?

- Nem lehet, mert a hímek még vadabbak. Csodálatos, hogya az öregek a legveszedelmesebb ellenségei az apróságnak, - mondta az ezredesné.

- Valósággal üldözik, egészen csodálatos. Nem tudom, mi van itt titokban, de fajpusztító elmélet kapott lábra köztük, már évek óta nem tudunk kispávát nevelni. De még kacsát is nehezen, az öreg hímpávák úgy vadásznak az apró kacsákra, a kispulykákra, hogya az öreg béresasszony már mondta, hogya az isten azt is büntesse meg, aki a pávát legelőször kihozta az erdőből.

Nagyot nevettek s leültek az asztal mellett.

Míg a háziasszony elment gazdasszonyi okok miatt, az ezredes azt kérdezte:

- No mi baj van?

Az urak összenéztek. Nem is gondolták, hogya vidám nevetésük mögött ott lappangott valami, amiből meg lehetett érezni, hogya baj szellemét, bánat árnyékát hozták magukkal.

- Szerencsétlenség történt.

Az ezredes elkomorodott. Úgy nézett, mint az iskolában, mikor vidám tíz perc után bement az osztály az órára s akkor mindjárt jött a felelés. Minél nagyobb volt az udvaron a hajsza s a hancúrozás, annál biztosabb volt a szekunda. Homlokát felhúzta, könyökét letette az asztalra s várta a Hiób-hírt.

- Pétert agyonlőtte a fia, a huszár - mondta Kondorossy.

- Pétert!

Rémülten nézett az ezredes a vendégeire. Kun Péter az eső-leső társaság legszilajabb tagja. Nagyszerű magyar úr. Szinte ott volt köztük, amint a nevét említették, véraláfutásos barna arcával és sistergő vidámságával.

- Az istenért!...

- Úgy történt, ahogy elmondták, hogya otthon volt délelőtt tizenegy órakor, Matild elment a piacra, ketten voltak otthon Matyival, a fiával. Nem is lehet megtudni pontosan, hogya folyt le a dolog. Matyi azt meséli, hogya az apja a fegyvert tisztogatta s mikor ő bejött, szidni kezdte. A gyerek azt állítja, hogya ő nem feleselt vissza, de azt jól tudja, hogya erre nincs mit adni. Mikor ő kiment, az apja állítólag éppen azért, mert egy szót sem válaszolt, utánalőtt. Erre ő elesett, mert ijedtében megbotlott... Az öreg pedig megijedt, hogya agyonlőtte a fiát s maga ellen fordította a fegyvert.

Mélyen elhallgattak. Az arcokra kiült a rémület s a sajnálat.

Soká hallgattak.

- Nem volt szerencsés az öreg a fiaival.

- Nem is lehetett. Olyan gyereknevelés! Egész életében nem törődött velük.

- Kiadta nekik egy-egy húsvétkor vagy karácsonykor a leckét egész esztendőre, aztán nem foglalkozott velük többet.

- A katonaságnál sem boldogult a gyerek. El kellett neki jönni, levetni az uniformist.

Egyszerre kitört bennük minden elégedetlenség barátjukkal szemben. Péter mindig kihívta a kritikát maga ellen ebben az egy pontban. Ha néha szóba került a gyereknevelés, azt szokta mondani, hogy: hát ötet ki nevelte? Az ő apja egy konok kun ember volt, aki úgy bánt a gyerekeivel, mint az apró ebekkel s mégis itt vagyok, - szokta bököni az öreg, aztán más témára vitte a szót.

- Nagy baj van evvel a fiatal generációval, - szólt Kondorossy s nagyot sóhajtott. Neki is van egy harmincéves fia, aki ma is az apja nyakán él.

Mindnyájunknak van fia. Borbély Lacinak is van két új erkölcsű fia. Az egyik külföldön van s technikusként készül, a másik repülő. Ő sem sokat foglalkozott velük, de neki legalább megvan az a megnyugvása, hogy a fiúk jóra valóak s nem követik az apjuk elveit. Sokat fáj neki, hogy a fiai más úton haladnak, mint ahogy ő csinálta annak idején, de belátja, hogy okosabbak nála, nem lumpolnak s nem henyélik el az életüket. Valami neki ismeretlen munkát végeznek, de ha nekik így jó, hadd csinálják.

Hátradültek a székeken s maguk elé meredtek. Az erdélyi úr otthon hagyta a birtokát, egy talpalatnyit sem tudott elhozni belőlük a meneküléskor s most el kell néznie, hogy a fiai úgy keresik a jövőjüket, ahogy tudják. Jobb nem beszélni róla.

Pali bácsi hallgatott. Kevésbeszédű emberek módjára összefonta kezeit az ölében s nedves szemekkel nézett maga elé. Neki is van öt gyermeke: három lány, meg két fiú. A fiú a városi takarékpénztárnál van s szolidan és csöndesen éldegél a szüleivel, de most rettenetes veszedelem fenyegeti a családot: zsidólányt akar elvenni, szegény lányt, gépírókisasszonyt, aki a takaréknál volt, a szappanos zsidónak a lányát, akit már az első jelekre kitettek ugyan a takarékból s a lány Debrecenbe ment, ahol szintén ilyen állása van a textilgyárban, de nincs vége a dolognak. A fiú minduntalan eltűnik s ha kérdik, hol járt, csak ötöl-hatol, mindnyájan tudják, apja, anyja, hogy hol volt szombaton déltől hétfő reggelig, de nem igen merik firtatni, mert amilyen csöndes a gyerek, olyan vad tűz van benne, az apja vére, aki a saját szüleit ugyanígy csalta, mikor házasodni készült s anyját a kétségbeesésbe kergette, hogy katolikus lányt keresett magának.

A csöndes kis tanyát, kint a pusztaság közepén, ebben a pillanatban megülte a gond.

Mikor a háziasszony visszajött, Pali bácsi volt, aki megtörte a csendet.

- Marbergh elmegy, - mondta.

Marbergh budapesti gyáros volt, a szomszédságban egy ötszázholdas birtokot bérelt, de már negyedik éve hiába kínlódik ezzel a földdel, hiába költötte bele minden megtakarított vagyonát, a föld s a nép közönyén hajótörést szenvedett s most nagyon érthető s előre várható volt, hogy elpusztul erről a vidékről.

- Nagyon nevezetes, - vezette át az ezredes a beszélgetést Marberghre - nagyon nevezetes, hogy ezen a földön senki sem tud megélni, sem a régi tulajdonosok, sem az új földesurak. Ha körülnézünk ezen a határon, itt van a Mády-birtok. Mikor az öreg Mády Gergely meghalt, a négy fia megosztozott, erre mindenkinek jutott százhusz hold. Mit lehet százhusz holddal csinálni? Kiadták bérbe a kupecnek, aki öt év alatt kizsarolta a földet, akkor belebukott egy vállalkozásba, a föld visszaszállott, az utolsó évi bérből a tulajdonosok semmit se kaptak meg, ellenben akkorára úgy tele voltak adóssággal, hogy nem lehetett tartani a birtokot. Eladták.

Megvette egy paraszt az egészet; az beköltözött két házas fiával. De akkor jött a nagy áresés, jöttek a rossz termések, a gazdálkodáshoz nem értettek, egy év alatt úgy tönkrementek, hogy a saját földjük is elment vele s most napszámba járnak ugyanarra a földre, ami még pár évvel ezelőtt az övék volt.

- Nem lehet ezen az esőtlen vidéken gazdálkodni.

- Lehet, de csak kellő gazdasági berendezkedéssel.

- Itt van Marbergh. Ez csak eleget befektetett.

- Bolondul csinálta, az volt az első dolga, hogy a régi tanyát lebontatta s tégláépületeket emelt.

- Rossz a birtokának a formája. Az ötszáz hold egy csíkban van s az ő tanyája a sarkon. A jószág egész nap sétál.

- Nem, Marbergh jól csinálta, jól gazdálkodott s elég pénze volt. Nem is lehet ezt a földet másképp megtartani, csak ha idegen pénzt hoz bele valaki. Ez a föld a saját terméséből nem tudja kiprodukálni azt a pluszt, ami ahhoz kell, hogy az utolsó ötven év rablógazdálkodását kiheverje.

Így vitatkoztak egyre hevesebben s egyre szenvedélyesebben. Mindnyájan érezték a végítélet kongását. Mindnyájuknak agyonterhelt birtoka volt s az adót valamennyien banki kölcsönből fizették.

- Még májusban olyan volt a kukoricám, boldog voltam, - mondta az ezredes - repesett a szívem örömeiben s már számítottam, hogy elég lesz-e a magtáram a termésnek? Azóta egy szem eső sem esett.

- Hiába lessük.

Most nem nevettek. Már tavaly alakították tréfásan, borozás közben az eső-leső társaságot és sok jó napot, jó estét eltöltöttek ezen a címen, hogy az esőt várják a kiszikkadt, a hőségben megrepedezett földekre, de most tragikus érzésekkel ültek együtt: tréfával nem lehet megszelídíteni a természetet.

- Én a napokban kint voltam a legelőn. A marha, ahogy a pásztorok mondják, már nem a legelőre jár ki, hanem a koplalóra. Le vannak soványodva. Lefeküdtem a földre bánatomban s elkezdtem beszélgetni a perjével meg a tikfűvel s egy nagyszerű dologra jöttem rá, - mondta az erdélyi. - Itt folyik a Berettyó keresztül a tízezerholdas legelőn. Megvan az csinálva rendesen, becsületesen, olyan egyenes csatornában folyik a víz, hogy csodálatos a technikának ez az alkotása. De mi történt. Az, hogy a csatorna a vizet szédítő gyorsan viszi le a Tiszába. A tavaszi árvizek elfolynak, most ilyenkor már a csatornának csak a legfenekén csörgedez egy kis vizecske... Mi lenne, ha ciszternák, öblök volnának a csatornával kapcsolatban s abban mint rezervoárban felfognák a tavaszi árvizeket s mikor nem jön az eső, akkor ráeresztenék a kiszáradt területre?

- Álom.

- Nem, a fiammal beszélgettem a dologról s az vetette belém ezt az ideát. Ő, mikor Berlinben volt egy évig, egy húsvétkor Hollandiában volt tanulmányúton az iskolával s onnan hozta ezt a gondolatot. Most én magam is rájöttem, hogy tenni kell valamit, mert így megégünk a saját földünkön.

A háziasszony közben fel-felállott s jött, ment. Mikor magukban maradtak, Kondorossy megszólalt:

- Az a gyanus a Péter esetében, hogy a golyó úgy érte a fejét, hogy ő maga nem okozhatta a halálát. Balról érte a golyó, s ahogy én látom, hátulról.

- Szegény Péter, maga gyújtotta magára a házat. Kutyakergetőket nevelt a fiaiból. Minden fia olyan semmirekellő. Komolyan, félnék velük a pusztán találkozni. Semmi egyebet nem tudnak, csak lingárkodni s vadászni.

Újra hallgattak.

Pali bácsi ránézett a háziasszonyra, aki most elment mellettük.

- Azt szeretem legjobban a Péter esetei közül, - mondta - mikor Baloghéknál koccintott egyszer... Azt mondja: «Ott vagyok a hajtásba, meglátom a nyulat... Olyan közel volt hozzám, mint ez a pohár... A nyúl elbúvik a lucernásba, eltűnik a szemem előtt... Utána megyek, megkerülöm, egyszer csak megint itt van előttem... megint olyan közel hozzám, úgy mutattam rá, mint erre a pohárra... Megint eltűnik... Mán nem hagyom, - mondja - megyek utána tovább, hát megint előbukkan a nyúl. Megint olyan közel van hozzám, mint ez a pohár...» Ezzel hallgat s körülnéz s azt mondja az asztalra csapva: «No, én ilyen helyen nem maradok. Háromszor célozok rá erre a pohárra, mégse tölt senki. Ejnye, de zsugori népség vagytok, én innen elmegyek.»

A háziasszony hangosan, édesen felnevetett. Megértette a viccet, mely rá is vonatkozhatott s soká kedvesen nevetett rajta.

- Háromszor céloztam erre a pohárra, - ismételte Pali bácsi - senki se érti, mit mondok, én egy ilyen zsugori háznál nem maradok. Felállott és elment.

A háziasszony fogta a palackot s tölteni kezdett.

- No, nem azért mondom, - szólt mosolyogva Pali bácsi - csak éppen szegény Péter jutott az eszembe.

- Miért szegény! - kérdezte az ezredesné s tovább töltögette a bort. Hogy az ura nem ivott s a sógoruk, a százados sem, nem volt hozzászokva, hogy erőltesse a boritalt.

Kérdésére nagy csönd támadt.

- Meghalt, - szólt az ura.

- Péter bácsi? - kiáltott fel ijedten a háziasszony.

- Igen... Szélhűdés... - mondta az ezredes.

Soká hallgattak.

- Vérmes ember volt, szegény, - mondta az ezredesné s elfordult. A szemében könny jelent meg. Nagyon szerette Pétert, aki édes tréfájú ember volt, a régi Kunság típusa. Vastag, zömök, igazi vadász, de nagyon jól tudott az asszonyok nyelvén.

- Kihalnak az öregek.

- Mindnyájan kihalunk, - mondta Pali bácsi, aztán hozzátette: - Már aki.

Elmosolyodtak.

Pali bácsi régies gavallériával kötelességének tartotta, hogy a szomorúságot egy kicsit oszlassa.

- Hát kapunk-e vacsorára *öhönt*, méltóságos asszony? - kérdezte.

- Mit, Pali bácsi?

- *Öhönt.*

- Mi az?

- Én nem tudom, csak tegnap hallottam a kapásaimtól, hogy azt mondja az egyik: Mit esztek!... - «*Öhönt*, - mondja a másik. - Hát tik mit?... *Hörtyögőt*...» Hát csak azért kérdem, mert méltóságos asszony nagyon szereti ezeket a népies ételeket, hát legyen szíves ezzel traktáljon ma bennünket.

Kicsit mosolyogtak, de senki sem tudott szívéből nevetni.

Csak hallgattak tovább.

Az ezredes arcán mély bánat volt. Az az ismeretlen bánat, amelynek nem lehet megtalálni az okát. Az a bánat, ami a haza sorsán szokta elfogni az embert, mikor meglep a szomorúság, hogy tenni kellene valamit, valami igen nagyot s igen szépet, de annak nem innen kellene kiindulni, hanem valahonnan felülről, magasból...

Valahonnan az egész nemzet szelleméből, de nem jön, nem jön az új idea, az új fellobogás, az új megváltás, az új élet.

Senki sem tudott szólni, tehát Pali bácsi újra kezdte a szót.

- A földreform tesz bennünket csúffá - mondta s erre már majdnem mosolyogtak, mert az öregtől elvettek száz holdat, kiosztották házhelynek s azóta nem szíveli a földreformot, mindig az az ütőkártyája. A maga modorában adomává építve a keserűséget:

- Ismertem egy kocsist, ha felült a bakra, száz ragyogó rézpityke volt a dolmányán és olyan vörös kutyabőrkesztyű volt a kezén, hogy megirigyeltem.

Megyek a minap Póra, ott fekszik egy alak. A kastélya oldala lopott kukoricaszár, ő meg ott feküdt a rothadt almon.

- Mit csinál itt, Lukács! - kérdem tülle.

- Hát elment a koma az egyik lúval, - aszongya - én meg nem merek elindulni evvel a pár zsákkal.

Rösteltem rápirítani...

Úrból koldust csináltak...

- Nem leszek más kutyája, - mondta szegény feje, most nígy esztendeje, mikor nígy holdat adtak neki ingyen az urakéból - most aztán ott hever.

Az urak hallgattak.

- Hát barátom, mi a magunk dolgát elvégeztük - szólt az ezredes. - A háborút megharcoltuk, becsülettel, mert az szép munka volt, nehéz munka, reménytelen munka, de tisztességgel mentünk keresztül rajta. Hanem azt mondom, hogy ez még semmise volt, csak most jön az igazi munka. Csakhogy ahhoz mi már deresek vagyunk, hogy mi kezdjük... majd a fiatalok.

- A fiam csodákkal van tele, hogy: apám, mit lehet evvel az országgal kezdeni, csak nem szabad az esőt lesni, mondja, - szólt az erdélyi úr - magunknak kell gondoskodni a vízről. Ő már olyan esőző berendezésekre gondol, amilyet most rendeztek be száz holdon itt Szolnok mellett. Mondja, hogy ott a kukorica olyan, mint Kánaánban. Mellette a parasztföldeken a kukorica két arasz magas, az esőztetett helyen pedig öles magas. Majd ők megcsinálják.

Újra hallgattak. Koccintottak, de senkinek sem ízlett a bor.

Csak éppen Pali Bácsinak, aki szálfatermetét megingatta, mint a bakon s kicsit olyan cserdítés formán mondta:

- A fiatalok!... Az én kisebbik fiam... Az fogja megmenteni az országot az ecsettel... Fene hallott ilyet: művész!... Mondják, hogy tud valamit a gyerek, de hogy értsem én azt meg, hogy egy régi földtúró család maradéka arra vesse a fejét, hogy festi a lovat, ahelyett, hogy ráülne s bevágatna vele a pusztába.

Hallgattak, hallgattak.

Az ezredes felnevetett, ahogy kínjában nevet fel az ember.

- Éppen most van itt Borbély nagyapámnak egy régi cselédje. Beszélgetett az elébb itt nekünk... Ha arra gondolok, hogy a nagyapáink még királyok voltak ezeken a földeken, mi meg csak esőlesők vagyunk, akkor a fiaink már mik lesznek!... Festeni fogják az esőt... Ennyi marad nekik az ősi földekből.

Keserűen mosolyogtak. Pali bácsi megszólalt:

- Én még ismertem az öreg urat. Rettenetes harcos kemény ember volt. A feleségem nagyapjával, Bakócs Antallal volt neki sok harca. Borbély, az kálomista volt, a Bakócsok meg pápisták. Az öreg Bakócs még a forradalomban is ott volt, honvédszázados volt huszonkét esztendőskorában s erre halálig büszke volt, nimbusz is vette körül. A városi képviselőtestületben vívták a nagy harcaikat. Bakócs állíttatott egy Páduai szent Antalt, hogy ő is Antal volt, a maga költségén, a templom elé. Borbély Gáspár pedig egy éccaka tarisznyát akasztott a szentnek a nyakába, koldusbotot adott neki s a kezébe egy cédulát tétetett, amire ez volt írva:

Nem maradok tovább Túron.

Nem fog itten az okos szó

Sem paraszton, sem az úron.

A régi adomán nevettek, bánatba ejtett fejek mosolyogtak. Mert az ember túlél mindent, mindent, különösen a más halálát, azt mindig túléli.

- A fiam azt mondja, - szólt az erdélyi - fontosabb a minőség, mint a mennyiség... Hogy a tehenészet sikerül-e? Az a kérdés, mennyire lehet szelektálni... Ha jó tejelőket tart az ember s azoktól semmit se kimél, akkor az hoz... Sertésnél is a jó ellő, jó nevelő faj kell...

Újra hallgattak.

- Majd meglátjuk, nekik hogy sikerül...

- Dehogyan is látjuk, hol leszünk mi már akkor...

Pali bácsi előre hajlott, hosszú kezeit felemelte s mint egy csendes szónok mondta:

- Mondok valamit, beszüntethetjük mink ezt az «eső-leső társulatot». Megalakíthatnánk valami új együletet.

- «Kisiklott emberek klubja» - mondta tűnődve az ezredes. - Itt vagyunk mindnyájan, katonák, bírák s más effélék: ez lesz a legjobb «kisiklott emberek klubja»... vagy esetleg «Eljár az időklub».

Pali bácsi az ujját még mindig a levegőben tartotta s azt mondta:

- Vagy esetleg így nevezhetnénk: «Zörgő csontú fráterek társasága.»

Az ezredes még jobban bólogatva mosolygott.

- Az se volna rossz, hogy: «Temetőkerülők és kriptaszökevények szentegylete».

Ezzel újra visszavetették magukat a székeken s felnéztek az égre, ahogy szoktak.

Az égen sötét felhő kezdett emelkedni.

- Eső lesz, eső! - kiáltottak fel.

Kimentek az udvarra s lesték az eget.

A város felől jött a nagy felhő, komoran, vastagon.

- Ez nem eső lesz, hanem vihar - mondta az erdélyi úr.

Aggódva, gondterhes arccal néztek a jövőbe.

- Már nekünk úgy se tehet kárt. Az a fő, hogy legalább hoz egy kis csapadíkot...

Cserebere

- Ennél gyalázatosabb házat még soha életemben nem láttam - kiáltotta az asszonyka s szembefordult az urával. - Egy rongy! Le kellene rombolni az egészet!

- Ugyan, ugyan - mondta a férje roppant flegmával s tovább kötötte a nyakkendőjét a legnagyobb gonddal.

- Nem is volna szabad benne lakni! A hatóságnak kellene betiltani. Tűzveszélyes, egészségtelen, használhatatlan. Könnyű magának füttyörészni, maga kiszalad a tanyára s megy a foglyokra lesni, de engem itt megőrjít ez a nyomorult csap.

- Már jön Wiesner, megcsinálja.

- Már tizenkétszer volt itt. Ezt nem csinálja meg senki. Ez meg fogja enni az én életemet. Úgy kell itt élnem, mint egy cigányasszonynak.

A férj a tükör előtt állott s a nyakkendőjét a legkorrektebb módon húzta át a kötésen, aztán gondosan beigazította a duplagallérba, mert egy kicsit félrecsúszott s mikor teljesen hibátlan volt, megelégedve nézett a tükörképre. Úgy fekszik a nyakkendő, mint azokon a hirdetések, amiket Nyakkendő király című cégek szoktak bemutatni a lapokban.

- Jöjjön már egyszer nézze meg legalább - kiáltotta az asszony s a szeme dühében tele lett könnyel. - Vadászni igen, meg pingálni igen, de a családi életben részt venni nem! Nagyon kényelmes!

Elrohant a hálósobán keresztül.

A ház valóban születési hibában szenvedett. Eredetileg parasztház volt. Nagyobb részt vályogból volt építve; a nagy utca során s mikor megvette a fiskális, az nagyjából átalakíttatta, hozzáépíttetett egy L alakú toldalékot, abban volt a konyha. A mellékhelyiségeket úgy szabták ki, ahogy a két épületrész összerázódott: ablaktalan helyen. Ma formára volt olyan, mint a többi úriház a nagy alföldi paraszt városban; az ura, mikor megvette az ügyvédtől, házi vízvezetékét is csináltatott, de az sem sikerült. A fürdőszobában egyre folyt a csap s ismeretlen helyekről vizet kapott a fal töve, úgyhogy a sötét zugok, amelyeket garderoznak, toalettnak s fürdőszobának használtak, gonosz bűzfészkek voltak.

A férj, mikor készen volt az öltözködésével, nyugodt, kényelmes léptekkel végigsétált a szobákon, oda és vissza, aztán meggondolta, hogy az asszonyt nem hagyhatja itthon ilyen rettenetesen feldúlt állapotban, hát kisvártatva kiment utána a konyhába.

Ott ült a konyhában egy hokkerlin az asszonyka, mint egy furia. Csinos volt nagyon, jól állott neki egy kis idegesség.

- Mi van azzal a csappal! - kérdezte kövérek mosolygásával.

- Ha maga ránéz, akkor majd összeszedi magát -, szólta az asszony gúnyosan és felpattant.

Ment a fürdőszobába. Felgyújtotta a villanyt. Egy igen parányi villanykörte égett a nagyon szoros kis helyiségben. Zománcozott nagy fürdőkád volt ott s mellette egy magas barna vízforraló kályha. A falon a tükör homályos volt a vízgőztől.

- Utálatos hely -, kiáltotta az asszony -, csak szétrobbanna. Az ember be se tud lépni. Nézze meg, mi van itt.

A kád alól vékony érben szivárgott ki a víz a betonpadlóra.

A férj megnézte. Nem volt ujság neki, hiszen ez mindig így van. Soká állott egy helyben s nézte a kályhát, nézte a kádat. Próbálta kitalálni, hogy mi lehet a baj. Nem tudott rájönni. Nem értett ezekhez a vízvezetéki dolgokhoz, azt látta, hogy a fal félméter magasságban nedves volt.

- Majd Wiesner -, mondta aztán. - Mit üzen, mikor jön?

- Mikor jön, mikor jön, nagyon boldog vagyok, ha jön. Nem tudom a babát megfürösztetni. Odabent fürdetjük a hálósobában.

A férj elkezdte a plafont nézni, mert ez legalább sima volt.

- Mit néz a padláson, örül neki, hogy ott nincs semmi baj. Csak jöjjön át a kamrába, ott nézze meg.

Előrement s benyitott a szomszéd ajtócskán. A spájzba. A falon dunsztosok fegyvertára volt. Különböző nagyságú befőttes üvegek sorakoztak egymás fölött, mind gondosan lekötve. Volt egy sor, amelynek sárgaréz kalapja volt s az a vékony világításban halkan csillogott.

- Ezzel megyek neki megint a télnek. Újra meg fog penészedni minden.

A plafonon nagy barna folt volt. A tetőn becsorgott az eső, bizonyára attól -, gondolta a férj... Csak az volt a baj, hogy ő maga átvizsgálta a napokban a tetőt és sehol sem talált egyetlen hibás cserepet sem. Az Isten tudja, honnan jön az a víz. A levegő dohos volt, penészszagú. A fal töve itt még magasabban fel volt ázva s amint lehajlott, gombát látott a sarokban s ettől maga is megijedt. Ismerte már ezt az útálatos gombát, mely, ha befészkel magát egy házba, kiirtani többet nem lehet. «Szép kis kiadás» - gondolta.

- Nincs itt semmi baj -, szólt hangosan. - Majd Wiesner.

- Mindent csak a Wiesner, a Wiesner, a Wiesner.

- Hát fiam, ő a szakember, én igazán nem értek hozzá.

- Nem ért maga semmihez, amihez nem akar.

A férj igyekezett nem reagálni, amire nem muszáj. Megcsípte a felesége állát.

- Klárka, Mucika elmentek iskolába?

- Mindegy az magának. Persze, hogy elmentek. Ha itthon volnának, látná őket, mert akkor nemcsak Wiesnerre volna szükség, hanem a doktorra is. Nagyszerű. Milyen figyelmes apa. Hogy elmentek-e iskolába. Maga szokta őket felöltöztetni, elküldeni.

- Nagyon ideges, Nelluska.

- Ez mit jelent?

- Kellene valamit csinálni. Egy kis kúrát.

- Ha én brómot szedek, attól meggyógyul a vízcsap.

- Nem, de könnyebben bírja.

- Hát én nem akarom bírni, vegye tudomásul, hogy én nem akarom bírni. Nekem elég volt.

- No, ne sírjon, az árt a szépségnek... Azt a fogyókúrát is meg kellene csinálni.

- Menjen már, hagyjon már engemet. Látom, hogy már az egyik lába kint van a házból. Menjen, ne idegesítsen!

- Szervusz akkor, fiacskám.

- Elmegy?

- Igen, mert fontos dolgaim vannak. Ma van a bejárás kint az árvízlecsapoló társaság részéről.

Az asszony egy szót sem szól, összekapta magát s elment.

Olyan szoros volt a hely, amint kiment a spájzból, hozzá kellett érnie az urához. Ez rátette a kezét a hátára s megcirógatta, ahogy szokta figyelmes férj a feleségecskéjét.

De mikor utánament, az asszony bezárta magára a hálószoa ajtaját.

Kicsit ott maradt az ajtó előtt, s beszólt:

- Fiam, én nem akarom zavarni, kezitsókolom.

Bentről semmi hang se jött.

Erre visszament a szobájába, elővette a puskáját s gondosan megnézte. Akkor egyet gondolt. Az ablaksarokban ott állott a nagyszerű, feketére pácolt íróasztala, rajta különböző üvegből készült remek, hamutartók. Mind a felesége választotta.

Felvette a telefont.

Számot kért. Volt a városban egy csodadoktor, azt hívta fel. A kaszinóból jól ismerték egymást.

- Halló, Beke?

- Igen.

- Kérlek szépen, neked egész csodás híred van.

- Parancsolj.

- A napokban együtt voltunk Váradyékkal, Váradyné el van ragadtatva tőled.

- Tizenkét kilót fogyott!

- Igen, ez az. A feleségem szintén szeretne egy kicsit fogyni. No, tizenkét kilót nem, hála Istennek, de kettő-hármat. Jót tenne az idegeinek, mert tudod az asszonyoknak a legfontosabb a természet... Ha erre jársz, nem jönnél be hozzá egy kicsit?

- Nagyon szívesen. Otthon leszel?

- Nem, én nekem ki kell menni a tanyára, mert ma van a bejárás a vízlecsapoló társaság részéről, de hiszen nem én akarok lefogyni, bár nálam is erősen jelentkezik a kappanháj... De Nelluska itthon lesz s aztán majd ő a saját receptjét kölcsön adja nekem is. Helyes!

Még egy pár kellemes szót mondtak egymásnak, aztán letette a kagylót.

Most aztán a legnagyobb lelki békével vette vállára a puskát s kiment az udvarra, ahol már ott állott a kis sárga brieska. Felült - elment.

Tizenegy óra tájban a doktor megjelent a házban.

- Itthon van a nagyságos asszony? - kérdezte az előfutó kis cselédtől.

- Bent.

- Igen. Jelentse be, hogy itt a doktor.

Bement az előszobába, amely tele volt cifra, görögös korsókkal és egyéb cserép díszművekkel. Levetette sötét felsőruháját s bement az úri szobába.

Míg a nagyságos asszony készült a váratlan vendég elfogadására, végignézte a falon a képeket. Tanyai képek voltak, elég ügyesen festve. Ragyogó napsütésben, árnyékban, ködben.

Alföldi képek, távoli tanyák. Lehetőleg kevés figurális, s a képeken folyton idegen hatások látszanak, úgyhogy nem lehet megismerni, kinek a műhelyéből vannak. Egy se volt aláírva. Azt már hallotta, hogy a földbirtokos festéssel is foglalkozik, de meg volt lepve, túljóknak találta a képeket.

Míg ezen nézelődött, a lakást is szemügyre vette s ki akarta találni a háziasszony egyéniségét.

Kicsit zsúfolt. A szobák méretéhez a bútorok, mintha túlnagyok volnának, minden asztalon holmik, meglehetősen becses tárgyak. Vidéken nincs elkényeztetve az ember. A legjobb szalonnokban is gyári holmik vannak, tömegcikk: itt egyéni ízléssel találkozik. Hiányzik a mezőkövesdi műselyem, ellenben néhány kitűnő parasztmunka, csipke, egykét korsóféle, persze Zsolnay is van s nem is a rosszabbakból. Jószándékú, jóra törekvő asszonyi lélek illata érződött. Ezek után egy karcsú, ideges nőt várt, aki negyedkilókat akar fogyni.

Végre megjelent a háziasszony.

Könnyű háziruha volt rajta, első pillanatra csak annyit érzett, hogy nagyon csinos. Csak lassan jött rá, hogy valami egészen más jelenség, mint amilyet elképzelt.

- Minek köszönhetem a szerencsét, doktor úr?

- Béla telefonált s ideozndelt, nagyságos asszony.

- Béla!

- Igen.

Nevettek. Az asszony olyan tiszta szívből s oly kedvesen nevetett, hogy egy pillanat alatt elmúlt köztük a távolság, rögtön jóismerősök, régi ismerősök lettek.

Leültek egymással szemben.

- És mit mondott a jó Béla, hogy miért kell magának ma idejönni.

- Hogy maga fogyni akar.

- Én?...

- Nem akar?

- Hát Istenem, melyik asszony nem akar.

Újra nevettek s ez a nevetés olyan megkönnyebbítő, felvidámító volt, mint mikor az ember a hosszú tél után kimegy a mezőre s a tavaszt ott találja váratlanul maga előtt friss virágzásban.

- Na jól van, ha a férj úgy gondolja, akkor egyetlen álmom, hogy lefogyjak -, mondta az asszony. - De kijelentem, hogy nem akarok koplalni.

- Isten ments, nem is szabad.

- Aztán utálom a tejet.

- Nagyon helyeslem.

- Most divatos, hogy tejnapot tartanak az emberek.

- Ah, tej nap, gyümölcsnap, rettenetes. Nem szabad. Semmi ilyet nem szabad. Okosan kell élni, ennyi az egész.

- Okosan élni -, mondta az asszony s nevetett. - Lehetséges az?

- Hogyne. Csak az embereknek meg kell ismerni a testüket egy kicsit. Nem szabad a testet egy misztikus valaminek tekinteni. A test az egy gép, ezt a gépet fűteni kell. Nem szabad túlfűteni s nem szabad kevésbé fűteni, mint amennyire szüksége van. S jól meg kell ismerni, hogy mivel kell fűteni. Milyen magas, nagyságos asszony?

- Én?... 165...

- És a súlya?

- A súlyom?... Azt nem árulom el.

- No, mégis?... Hetven?

- Jézus Mária... Maga így túlbecsül engem?

- Magának hatvanhárom, hatvannégy kilónak kell lennie.

- Csak?!...

- Szóval több ennél. Hát azt a kis pluszt le fogjuk adni. Mérlegkérdés az egész.

- Jaj, én a mérleget utálom.

- Hát majd egy csinos mérleget szerzünk be tükörrel, hogy öröme is legyen benne.

Folyton nevettek, mintha valami helyes udvarlás folyna köztük.

- Edison még ma is mindennap méri magát és rendszeresen kalorizál.

- Mit csinál?

- Számontartja a kalóriákat. Mert nézze, ennyi a titok: minden tétel bizonyos kalóriamennyiséget termel ki a testben. A túróslepény, az 340 kalória, a zöldbab pedig 15 kalória. Zöldbabbal is jól lehet lakni.

- Hát tudja mit, a túróslepényről szívesen lemondok.

- És a tejszínes gesztenyepüréről is?

Az asszony rejtélyesen nevetett.

- Mert a tejszínhab maga 400 kalória, ellenben a spárga csak 25.

- A spárgát szeretem.

- Jó is, de ha prézlivél, jó bő vajjal csinálják, akkor annak is felszökik a kalóriaértéke akár háromszázig.

- Szóval nyersen kell enni.

- No, nem s nem is akarom megijeszteni. Magának szabad annyi kalóriát elfogyasztani, hogy bankettet rendezhet belőle naponta. Ezernyolcszáz kalória egy napra, egy ilyen csinos asszonynak bőven elég, de ha hajlandó lesz leszállítani 1500-ra, akkor a fogyás olyan biztos, mint ahogy a vízmedence sem telik meg, ha nem eresztenek bele több folyadékot, mint amennyi befér. Mi volt a mai reggelije?

- Ma?... Egy csésze kávé.

- Ez rendben van, 100 kalória s hozzá mi?

- Semmi.

- No, egy kis kalács.

- De nagyon kevés.

- Egy kis vaj.
- Az igen.
- Egy kis dsem.
- Néha.
- Egy kis sonka.
- Á, dehogy.
- Tojás két kiflivel.

Az asszony nevetett:

- Ilyen kis csipegetéssel az ember könnyen fel tud szedni már reggel öt-hatszáz kalóriát... Volt nálam a napokban egy asszonyka, kértem tőle, mit evett, nagyságos asszony, mondja el a napi kosztját. «Egy csésze kávé.» Azt mondja rá a kislánya: «De anyuskám, ettél hozzá három szarvas kiflit.» «Az semmi. És ebédre igazán keveset ettem. Nem eszem levest, nem iszom vizet.» Azt mondja a kislánya: «De anyuskám, a tejszínes tortából három darabot ettél.» «Hát az mi, az könnyű...» Mondtam neki, hogy nagyságos asszony: ha szereti a levest, ezennel meg van engedve, hogy a legnagyobb tányérral egyen belőle, s vizet ihat, amennyit akar, de tejszínes holmit egyáltalán ne.

- Ki volt az?
- Kicsoda?
- Ez az asszonyka?
- Orvosi titoktartás.
- Biztosan egy monstrum. Kovácsné? Fülöpné?
- Nem, nem: ezt nem fogom magának megmondani, mint ahogy magát sem fogom kiszolgáltatni másoknak.
- Csak ezért?... Az orvosi titoktartás miatt?

A szemük egymásba akadt és soká nevettek.

Az orvos hátradült a karszékben. Jó puha nagy fotel.

- Nem dohányoz? - kérdezte az asszony.
- De, egy keveset.
- Akkor miért nem gyújt rá?

Tűzet adott. Tetszett neki az orvos keze, ahogy belenyult az ura cigarettadobozába. Ezt a dobozt születésnap ajándékba hozta Pestről az urának, aki azonban mindig a kopott ezüst-tárcájából szokott kivenni cigarettát. Nem is illett rövid, vastag ujjaihoz, hogy ilyen kellemes, előkelő mozdulattal nyúljon bele egy ezüstdobozba.

- Furcsa emberek maguk orvosok.
- Miért?
- Minden házba bemehetnek, minden asszonyt megnézhetnek. Tudja, milyen irigylésreméltó.
- Erre még nem is gondoltam.
- Hát mire gondol?

A férfi hátradőlt s a feleségére gondolt. A magas, csontos német nőre, aki végtelenül pedáns és végtelenül komoly. Aki egy pillanat alatt megértette s elfogadta a kalória-elméletet. Sőt azt lehetne mondani, hogy ő szoktatta az önfegyelemhez s ahhoz, hogy az életet örömtelenül kell elfogadni, mint egy komoly becsületbeli kötelességet.

Ez az asszonyka egészen más. Ez olyan, mint egy kis madár. Vagy valami virág, amelynek illata van. Valami különös friss üdeség árad belőle.

Egy óráig beszélgettek s észre se vették az idő múlását.

Végre a doktor ráeszmélt, hogy több vizit is van előírva mára. A gimnáziumi igazgatónál mellhártyagyulladásban fekszik a mama s ott szívszakadva várják. Van néhány hűlés, van egy lábtörés, van egy inrándulás, s van egy csomó szegény ember, akinél a szegénység a legnagyobb betegség s ott van legnagyobb szükség rá, hogy pontos legyen.

- Tehát, mára tisztában vagyunk az alapelvekkel!... Hogy tudniillik porosz köszénből nem kell annyit rakni a kályhába, mint a nyárfából... A test az egy nagyon csodálatos műszer. Az befogadja, amit belead az ember, s a fölösleget elraktározza: zsírt termel belőle a rossz időkre.

- Rossz idők is lesznek?

- Dehogyan lesznek, csak jó idők lesznek, ha az ember okos. Meg kell szabadulni a fölösleges zsírtömegetől, akkor az ember rögtön más színben látja a világot. A ruganyos, karcsú ember optimista s bizony ma ez a legnagyobb érték. Az egyénnek is, az országnak is, az egész emberiségnek... Szóval nem fog szénnel fűteni, mikor fával is elég.

- Hát bizony fával fűteni jobb, nem olyan piszok.

Mint egy cica duruzsolt.

- Tudja, a szénport utálom.

Az orvos felnevetett.

Az asszony vele nevetett s azt mondta:

- De nézze, ha maga ilyen okos, mondok valamit: nem ez itt a betegség, hanem a vízcsap.

- Vízcsap!

- Szóval, ahhoz maga sem ért?

- Még ki nem?

- Az uram.

- A férfiak általában semmihez sem értenek -, nevetett az orvos. - Az élet annyira specializálódott minden téren, hogy szakember kell mindenhez.

- Szóval a Wiesner.

- A szerelő?... Hát az igazán nem ért hozzá.

- Akkor jöjjön és nézze meg.

Az orvost annyira mulattatta az asszony kecsessége és gyermeteg bája, hogy szó nélkül felállott s vele ment.

Átmentek a hálósobán, a gyerekszobán s beértek a sötét kis labirintusba. Az asszony csak ott ijedt meg.

- Jaj, ne nézzon körül, olyan borzasztó rendetlenség van.

De az orvos éppen azért ment vele, mert körül akart nézni. Nem a rendetlenséget, mert azt, ha külön nem figyelmezteti rá az asszony, észre se vette volna, de mindent látni akart. Ha egy férfit egy nő érdekelni kezd, az nem tud betelni avval, hogy mindenütt körül ne hurcolja magát, ahol csak az asszony lényét érezheti.

Megnézte a vízcsapot. A fürdőszobát, a spájzot, s most már maga nyitott tovább, mindent megnézett, nagyon gondolkozott s azt mondta:

- Nagyságos asszony, mondok magának valami nagyot: adják el ezt a házat.

Az asszony elgondolkozott.

- Ne kínlódjon maga ebben a szörnyűségben. Lesz, aki boldogan belemegy s ha egy új ember jön, új gazda, az nem fogja sajnálni, hogy az egészset újraépítse. Ha az ember beleszokott az életbe, nem tud többet azon változtatni. Adják el egy gazdag embernek, az majd segít magának rajta. Kidobja ezt az egész részt. Lerombolni a falakat, valami tágas helyiséget csinálni belőle s épít külön fürdőszobát, mindent. Nem a vízcsap beteg itt, hanem az épület egész konstrukciója.

Az asszony elgondolkozott.

- Majd megmondom az uramnak...

Mikor kikísérte a doktort, hirtelen felnevetett:

- Mondom, hogy nem én voltam beteg, hanem az uram... Ő akarna lefogyni és ez is itt, az ő betegsége...

Az orvos megcsókolta a kezét.

- Hát akkor mégsem volt kár, hogy itt voltam. Legfontosabb a helyzet tiszta felismerése.

- Hanem én is elmegyek ám egyszer magához.

- Óh, boldogan. Legyen szerencsém.

- Megnézem azt a maga híres lakását.

- Miért híres?

Erre az asszony nem felelt.

Az orvos újra megcsókolta a kezét.

Nem volt ebben a kézcsókban semmi különös, de mikor elváltak, mindketten nevettek. Jólesően, kedvesen, egyszerűen.

Az orvos még egyszer megnézte az asszonyt s furcsa érzéki örömmel mosolyogta végig, nagyon tetszett neki ez a picit molett nő, a vidám arca, a begyes kis édessége. Gusztusos volt és ínycsiklandozó.

*

A kertben ültek, forró nyárvégen.

A doktor kertjében, mert villamos kezelésre volt szükség s azt csak a műtőben lehetett végezni természetesen. A kezelés után már megszokták, hogy elüldögéltek a kertben, a ház előtt. A doktor felesége nem lévén idehaza, nem egészen ártatlan kis csevegdélés volt ez.

- Azért ez a maga háza sem elég szép, - mondta Nelluska.

- Miért?

- Olyan orvosszagú, mintha dezinficiálva volna az egész.

Az orvos ránézett a házra s mosolygott. A ház gyenge sárgára volt meszelve, de a tornáca fehér volt. Fehér sarkos oszlopok, fehér bútorok, fehér ajtók, fehér ablakok. Mindig nevetnie kellett, ha ez az asszonyka megszólalt, olyan furcsa látásai voltak; most is igaza volt: laboratórium.

Az asszonyra nézett, aki most nagyon csinos volt. Aranyos-barna bubihaja kicsit kócos volt a fülledt meleg szellőben.

- A maga háza persze inkább olyan házszagú, - mondta nevetve.

- El van adva.

- Micsoda?

- A házunk.

- Eladták!

- El.

- Miért?

Az asszony kissé hátradült, a szemét lesütötte, ajkát, beharapta.

- Maga tanácsolta, - mondta furcsán.

- Mit?

- Hogy adjuk el.

- Én? Mikor? Kinek?

Az asszony hirtelen visszanézett rá. Kutató, fürge szemmel, lopva, s mégis jelentősen.

- Ugyan, ne tettesse magát... Mikor legelőször nálunk volt, az volt az első szava, hogy a házat pedig adjuk el egy gazdag embernek.

- A... A csap... A csepegő csap...

- Na.

Az orvos gondolkozott. Valami rejtélyes volt az asszony magaviseletében.

- Kinek adták el?

- Kelemennek. Kelemen Andornak.

- Úgy! Szóval Kelemenék bejönnek a tanyáról. Nagyon helyes, mert meglehetősen unalmas tizennégy kilométerre kijárni hozzájuk, pedig a méltóságos asszonynak gyakran jut eszébe felvenni a telefont s kirendelni a doktort. S jól adták el?

- Negyvenhatezerért.

- Szép ár. Ha Viktor belekölt még egyszer annyit, egész rendes háza lesz a piacon.

Nevetett.

- Hát annak ott kell állani, mert ott az előkelőek laknak, akik a miniszter látogatásakor az első sorba akarnak állani az utcán, - mondta az asszony, szokott csiklandós ötleteivel, - kidüllesztett hassal... félrekapott zsupfödeles, gólyafészkes kalappal. - Nem bujhatik el mindenki a mellékutcába mint maga.

- És maga hol fog lakni! - kérdezte a doktor.

- Én a mamánál.

A doktor elbámult.

- És a gyerekek?

- Velem.

- És az ura?

- Béla? Kimegy a tanyára vadászni, itt bent a városban pedig tart egy hónapos szobát.

Az orvos sóbálvánnyá lett.

- S maga erről olyan egyszerűen beszél, mint a világon a legtermészetesebb dologról?

- Maga ezt nem tudta?

- Honnan tudtam volna?

- Egy orvos mindent tud. Maga folyton emberek közt van. Az egész város csak erről pletykál.

- Nem hallottam egy szót se, - mondta az orvos elgondolkozva. - De hát a házassága?... Mi lesz a házasságával?

- Na, olyan házasság.

- El akarnak válni?

- Hát hogy gondolja?

- Maga itt játssza nekem a frivolt, a cinikust; maga egy ártatlan kis teremtés. Mondjon el mindent, de rögtön.

Az asszonyka megrándította az ajka szélét s maga elé nézett, mint egy kis gyermek, aki összetörte a játékát s ő maga se hiszi.

Az orvos felállott. Oly ideges lett, hogy nem bírt ülni. Meg volt rémülve, hogy rá is valami felelősség hárulik esetleg ebből a dologból. A felesége a Tátrában van. No szép lesz, ha valamit pletykálnak neki.

- Azt nem lehetett bírni. Nem vagyok hajlandó egy basának a kénye-kedvére kiszolgáltatni magamat, - mondta egyszerűen az asszony...

- De valamiképpen ki kellett törnie ennek a kritikus válságnak, - szólt az orvos s kezdett reménykedni, hogy ő mégse lesz benne a históriában.

- Valami semmiség. A nyakkendő... A mult héten este kilenckor éppen feküdtünk lefelé, vacsora után, mikor szalad be a sógorasszonyom s kiabál, hogy tűz van Bodonkában. Ott van az uram tanyája. A mama még ott volt nálunk, éppen indult, hogy elmegy, s berohan a hálószobába, hogy: «ég a tanyád, Béla»... Hát erre Béla nagy kényelmesen felkel s mi ott mindnyájan meg vagyunk örülve az izgalomtól, egyik a kocsist kergeti, hogy fogjon be, másik a tüzet rohan lesni a kertből, látszott az a rettenetes nagy veresség az égen, pont a Bodonka tájékán, csak a mi tanyánk lehet, mert az éppen arra van, hát ahogy így ugrálunk, esz a fene, magyarul szólva, megyek be a házba lélekszakadva, hogy: végünk, végünk, jaj istenem, istenem... hát jön a mama kifelé a hálószobából, mondja, hogy: «te, ez a te urad, ez még a nyakkendőjét köti»... bemegyek, mondom neki: «Béla! hát van magának istene, ilyenkor még nyakkendőt kötni, mikor ég a tanya»... Hát csak elkezd mosolyogni, hogy: azért csak fel kell öltözni... ezen osztán összekaptunk s többet nem békéltem meg vele... Mondja már nekem, maga orvos, hát helyén van az esze egy gazdának, aki ilyenkor a nyakkendőjével foglaltos-

kodik! Hogy lehet három gyereket rábízni egy olyan emberre, aki a nyakkendőjét köti, mikor ég a feje felett a ház.

- Nem a feje felett égett, - mondta az orvos megvígasztalódva s már mosolyogva. - Tíz kilométer távolságban égett, kinn a tanyán.

- Még maga is pártját fogja. Maga is olyan, mint a többi.

- Szóval ezen összevesztek... És a maguk tanyája égett?

- Persze, hogy a mienk égett. Nem a tanya égett, hanem egy óriási nagy szénakazal, volt abban vagy húsz vagon széna.

- A tanya nem is égett le?

- A tanya nem égett le, hanem mi leégtünk alaposan. Akkor én végleg beláttam, hogy az egész életünk nem ér egy fillért. Mit tudom én, hogy miért kötötte a nyakkendőjét. Neki akkor is valami más járt az eszébe.

Az orvos nézte az asszonyt, aki haragosan, mint egy mérges macska gubbaszkodott s furcsa volt furcsa dühében.

- Ez nem komoly ok.

- Nem?

- Nem. Ezen nem lehet összeveszni. Ez csak azt jelenti, hogy a maga ura egy nyugodt vérmérsékletű kun ember, akit a földrengés se hoz ki a sodrából.

- Hát pedig nekem jöjjön ki a sodrából.

- És mit szól hozzá a mamája?

- A mamám?... Ő, tudja, mondhatom magának, boldog. Azt mondja: fiam, elég nagy a ház, elférünk. Egyedül lakik szegény benne. Nem vagy rászorulva egy férfi irgalmára. A gyerekeken ne búsulj, mert azok mindig meg fogják kapni az ennivalójukat, neveltetheted s te is jobban jársz, ha egy olyan emberrel leszel, akinek jobb természete van.

Az orvos megint elhallgatott.

- Furcsák maguk, asszonyok... Különös...

- Különös, különös - pattant fel az asszony. - Egyáltalán mi itt a különös?

- Az a különös, - mondta az orvos - hogy a mai asszonyok olyan könnyen össze tudnak veszni a férjükkel... A város tele van elvált asszonnyal...

- Nagyon helyes. Nagyon jól teszi minden asszony, hogyha nem engedi, hogy a gaz férfiak a fejükre nőjenek.

- Ez egy tömegpszichózis.

- Miért volna ez pszichózis?

- Vannak ilyen jelenségek. Hát nem érzi a súlyos következményeit ennek a dolognak?... Úgy látszik, valami átmeneti korban élünk, mikor az elmúlt generációk szolgai asszonyélete után valami hirtelen jött szabadságvágy lepte meg a nőket... Azt hiszem, ez az útja annak, hogy a patriarchátust matriarchátusra akarják az asszonyok visszaváltoztatni...

- Hát bizony elmúlt az aranykor, mikor a férfiaknak minden szabad volt. Mért nagyobb úr az én uram, mint amilyen én vagyok? Mért szabad neki az egész világ, mikor nekem nem szabad? Micsoda dolog az, hogy ő tetszése szerint bármely nap vállára vetheti a puskát s

mehet a pusztára cserkészni. Mit tudom én, hogy azt a puskát tisztességes vadászatra viszi-e, vagy tisztességtelenre. De ha így van, akkor nekem mért nem szabad, ami neki szabad?

- Nézze, Nellike: alapjában véve ez az élet... A férfi valóban egy szabadságra törekvő vad... Az asszony a család... Az asszony keres apát a leendő gyerekeinek s az asszony dolga, hogy ezt az apát megtartsa magának.

- De ha nincs rá szükségem.

- Hogyne volna!... Maga azt rendes dolognak tekinti, hogy van a városban tizenöt-húsz asszony, vagy bizonyára sokkal több, csak nem ismerjük, akik a legnagyobb könnyűséggel váltak el az uruktól?... Sőt vannak elegenden, akik még nincsenek is abban a kellemes helyzetben, hogy, mint maga, azt mondhatnák, hogy anyagilag nincsenek rászorulva a férjükre. Ott van, úgy-e, Szántóné, aki gépirónénak állott be a Takaréknál, hogy meg tudjon élni s a férjétől mégis elvált. Ott van Bakos tanító felesége, aki valósággal éhezik a gyerekeivel s elvált. Ott van a kapitányné, aki férjhez ment rögtön egy korhelyhez, aki az előbbi férjének nyomába se léphet. Ott van...

- Mi ez? Kibúvó?

- Hogyhogy kibúvó?...

Az asszony hallgatott s maga elé nézett sötéten.

Az orvos folytatta:

- Tömegpszichózis. Bizonyára van valami alapja, de az igazi oka mégis csak az, hogy valósággal ragályozódik. Maguk fiatal asszonyok úgy tesznek, mintha nem volna úri dolog, megöregedni a házasságban. Cserebere. Úgy cserélik a férjüket, mint a divatot. Egyszer nagy kalap, aztán kis kalap. Egy ideig rövid szoknya, aztán hosszú szoknya. Rövid haj s most már újra növelik...

- Na, mondjon még valami okosat.

- Nekem az egészhez semmi közöm, igaz?... de én meg vagyok döbbenve azon, hogy úgy halad a világ, mintha fel akarna fordulni mindenestül. Igen gyorsan futnak maguk asszonyok az emancipáció útján.

- Pedig maguk de szeretnék, ha megmaradnánk a nagy sötétségben.

- Csodálom, hogy társadalomkutatók ezzel a jelenséggel még nem foglalkoztak. Ez a kérdés pontosan odatartozik az egyke-kérdés mellé. Az emberekben van valami hit s bizalom a családi életben. Nem tudom elképzelni, hogy egy asszony hogy veheti magára a felelősséget, hogy mikor már gyerekei vannak, megfossa azokat az apától... Mivel tudja pótolni?... Emlékezzen arra a szegény bírósági gyakornokra, aki a tavaszon olyan tragikusan végzett magával. A felesége otthagyta. Mi oka volt rá? Az ura imádta. Nem tudott táncolni, az tény, de egy férjnek nem az a kötelessége, hogy bálba hurcolja a feleségét. Szegény, szorgalmas, derék ember volt s a felesége egyszer csak összehalkolta a gyerekeit s hazavitte a szüleikhez, pedig azok is ugyancsak szegény emberek. A férj tízszer ment utána. Sírva könyörgött neki, hogy jöjjön vissza. Nem jött: a végén agyonlőtte magát ott a felesége előtt, a felesége revolverével.

- Mit akar ebből kihozni?

- Azt, hogy itt, most, a magyar társadalmi életnek valami rettenetes betegsége van, amin orvos nem tud segíteni. Én le tudom a maga fölösleges kilóit szedni, de a lelkéről nem tudom levenni azt a pluszt, amit szellemi elhúzásnak lehetne nevezni.

Az asszony hallgatott.

Az orvos:

- Perfekt már a házladás?

- Hát persze.

Az orvos magába merült és tűnődött.

- Különös. Mintha valami gyermekjátékról volna szó... Elismerem, hogy a férfiek bizonyos idő múlva, három-négy év után, már kissé elközönyösödnek a családdal szemben. Elnehezednek. Elvesztik a frissiséget, az erotikus tüzet... De hiszen a családnak, a házasságnak nem az a célja, hogy szakadatlan erotikai égés legyen belőle...

- Hát mi?

- Mi?... A gyermek... A házasság, az valami üzem. Ha a test maga egy gép, amelyet meg kell ismerni s szakszerűen kell kezelni, akkor a házasság egy üzem, amelyben jól kezelt gépeknek kell lenni, hogy harmóniában maradjanak. A házasságnak céljának kell lenni s az nem lehet más, csak az, hogy a házaspár egészségesen éljenek, egyre jobban kiéljék a saját életüket s gyerekeiket felneveljék a jövő számára.

- Ne aggódjon maga az én gyermekeimen, nem kell azokat magának nevelni.

- Itt nincs mirőlunk szó. Itt arról van szó, hogy egy tömegjelenséget ismertem meg itt most, magán keresztül. Ha szabad általánosítanom, azt kellene mondanom, hogy ez a mostani rendszer megbomlott s elvesztette erkölcsi tartalékait. Látja, én is földbirtokos-családból származom s bennem is vannak atavisztikus hajlamok, vágyak a földtúró emberek örömei és életvarázsa után... Én azonban egy más életbe kerültem...

Összehúzta a szemöldökét és kicsit röstelte magát, hogy alkalmi filozófusnak csapott fel. Ez az asszony úgy felkínálta magát, hogy most teljes joga van félreérteni, hogy ő elfogadta ezt a kínákozást. De hogy feleségül is vegye, azt már nem. Ezt valahogy ki kell operálni belőle, ezt a gondolatot és pedig rögtön és alaposan.

- Nekem nincsenek gyerekeim... Az én gyermekem a tudomány... A feleségem szintén orvosnő, tudja, de nem praktizál: a praxis nem nőknek való. Nőnek nem szabad diagnózist csinálnia. A nőnek nem szabad bizonyos határon túlmenni a gyakorlatban. A nőnek az a szerepe, hogy a férje karrierje s élete nőjön ki a keze közt. Az én feleségem asszisztens lett mellettem s én úgy látszik, kénytelen leszek Pestre menni, mert neki az az ambíciója, hogy Nagy Orvos legyen belőlem... Én ennek az akaratnak boldogan vetem alá magamat, mert hiszen nekem is ez a titkos vágyam... Ez egy más világ, a mi világunk. A munka világa... Ha mi tizenkét évvel ezelőtt találkoztunk, Nellike s ha akkor maga engem férjnek kiválaszt, tekintve, hogy magának földbirtoka van, boldogan mentem volna bele abba az életideálba, ami a magáé: s lett volna belőlem puskás vadász gazdaember. Fölveszem azokat a külsőségeket, ami a maga férjéhez illik... S most én kötöttem volna meg higgadtan a nyakkendőmet, mikor tüzet jelentenek s most éntőlem válna el maga... S akkor én mit csinálnék?... Mondja, hát nincs igazam, ha azt mondom, hogy ilyen mai lányt elvenni egy férfinak, sötétbeugrás?... Most itt állanék, mint tudatlan orvos és mint birtoktalan gazda...

- Szóval maga nem szerelmes belém.

- Én?

- Maga, maga.

Az orvos nevetett.

- Nellike, egy dolgozó ember nem engedheti meg magának azt az érzést, hogy szerelmes legyen. A szerelemhez idő kell. Én komolyan veszem az életet és meg vagyok nyugodva. A feleségem szeret, ahogy én is szeretem őt... Ketten vagyunk egyek, van egy közös célunk: én.
- S maguk beszélnek rólunk nőkről mint önzőkről? Szép kis vircsaft. Egy férfi... Mikor jövök én... Mikor mondhatom én ki azt, hogy a házasságunknak csak egy célja van: én?
- Maguk mindig kimondhatják: mert hisz arról van szó, hogy az történjen s az teljesüljön, ami a maguk életvágya... A magáé: a gyermek. Három gyönyörű gyereke van.
- Az megvan, ahhoz már nincs tovább magukra szükségem.
- Hát mire van szüksége?
- Én is élni akarok!... Folyton csak azt érzem, hogy én egy másodrendű lény vagyok? Tenyészállat, aki csak arra kell?
- Elromlottak az életideálok...
- Hát az anyámnak az volt a célja? Igaz, ő szegény együtt élt az urával végig, míg csak özvegy nem lett, de mondhatom, hogy a mamám ma is fiatalabb nálam, jobban gondol a külsejére s jobban siratja az elvesztegetett életét, mint én.
- Nellike, nem merem levonni a konzekvenciákat...

Az asszonyka:

- A rádióban hallgattam a napokban egy előadást. Egy színdarabot. Azt mondja a darab hősnője: «egyáltalán nem tudom, hogy olyan alacsony dolog-e, ha egy nő többeket is szeret.»
- Lássá: a méh mézet szív minden virágból, a mai nő mérget szív. Én is végighallgattam azt az előadást, az én fülemet is megütötte ez a mondás, de meg voltam nyugodva, mikor láttam, hogy mikor a férj bajba került, az asszony azonnal visszaborult az urához és vállalta a martiriumot, a segítséget, az urával való együttműködést.
- No igen, mert férfi írta. Az én uramnak nincs semmi baja.
- Dehogyan nincs, nagyon nagy baja van: elvesztette magát.
- Ennyi büntetést megérdemel.

Közben bealkonyodott. Az Alföld különös alkonyata volt. Hirtelen elsötétedés, ami rögtön szemmel láthatóan áll be, mikor a nap lebukik az ég pereme alá.

Némán ültek, reménytelenül, vigasztalanul.

Kocsi állott meg a kert kapuja előtt.

Odanéztek. A kisváros szenzációja. Egy megálló kocsi.

Magas, karcsú nő lépett be a kapun.

Az orvos az első percben csak annyit érzett, hogy milyen elegáns nő jön be, csak azután, hogy a felesége, aki jött.

Boldogan ugrott fel s szaladt az asszonya elé.

Megcsókolták egymást. Mégegyszer összecsókolódtak. Az érkező asszony erre felragyogott. Levelet kapott, a kisvárosi barátnőtől, kisvárosi pletykával tele s azonnal hazautazott.

A két asszony meglátta egymást. Mint két vadállat nézték egymást. Az alakját, mozdulatát, ruháját a másiknak. Felbőszülve és szimatolva és döbbsen. Valami olyan kínos feszültség,

mint vihar előtt. Most, most, rögtön lecsap a villám. Két asszony, két nőtény, mint az őserdők fenekén. Most mindjárt egymásra rohannak, minden szó és magyarázat nélkül: annyira mások, hogy csak gyűlölhetik egymást.

- Egy páciensem, - mondta s bemutatta egymásnak az asszonyokat, akik nem ismerték egymást.

Kis zavar.

- A nagyságos asszony a ház iránt érdeklődik... Eladták a házukat s most keresnek egy újat...

- Ha eladó lesz... - mondta Nelli zavartan.

Az asszony különösen nézett az urára, aztán a vendégre.

- Ugyanis megérlelődött bennem az elhatározás, - mondta az orvos, - hogy mégis Pestre megyünk... A belgyógyászatban most megkaphatom a tanársegédi állást...

Az asszony, a háziasszony, boldogan fellélekzett.

Don

Vacsora mellett, csöndesen, vidáman beszélgettünk. A végtelen pusztában a tanyai kúriákban különösen meleg a családi fészek. A szép háziasszony, a szellemes házigazda, a piros kis fiú, aki már álmosan pislog az asztal alatt a vizsla. Az ország minden baját és az élet minden furcsaságát előhordja az ember ilyenkor. Kinn csöndesen füttyöl a szél, a holdfényben rezegnek a falevelek.

Egyszer csak azt mondja a házigazda:

- A holnap vadászaton majd meglátod mennyi vad van itt nálunk.

Az asztal alatt abban a pillanatban megmozdul a vizsla és egyszerre csak ott a feje a gazdája ölén.

- No mi az Don, mi az Donkó? - veregeti a kutya fejét. Az kiölti hosszú piros nyelvét és laffog.

- Te nem jössz pajtás, mert fáj a lábad!...

A kutya vinnyog és belefúrja a fejét a gazdája hóna alá.

- Milyen ez a kutya, - mondja a házigazda és veregeti, simogatja a hátát - szeretted magát!... Olyan, mint egy asszony, csak nincs benne annyi, ravaszság.

A háziasszony fölényesen elmosolyodik. Az uraknak meg kell adni azt a kis szabadságot, hogy a nőkről való véleményüket kimondják. De az arcán ott van a véleménye általában a hősi férfiakról.

- Hát nem jössz holnap vadászni! Nem jössz pajtás! Mert húzod a lábad!...

Végigtapogatja a kutya hátsó combját és az most meg se piszen. Nyugodtan tűri a kemény masszírozást, meg se nyikkan, mintha semmi baja se volna.

Mikor aludni mentünk, a kutyát kivitték az éjjeli szállására, a lóistállóba. Szép szelíd őszi este volt és a szobában nagyon befűtöttek, kinyitottam az ablakot és nyitott ablaknál aludtam el.

Alig alszom valamit, zuhanást hallok.

Feljedsz, mi az, mozgás, sustorgás és az ágy alá kuporodik valami. Nézem. A Don volt, a vizsla.

- Donkó, hát te mit keresel itt? Mécc ki rögtön?

Esze ágába se volt. Nem értettem a dolgot, de olyan szépen elheveredett, karikába gubbaszkodva, hogy hagytam. Így aludt bent nálam.

Reggel kiderült, hogy attól félt, hogy lemarad a vadászatról és beszökött a nyitott ablakon. Megható volt látni, ahogy nyílt és táncolt és az egész teste reszketett a roppant szenvedélytől, hogy mehessen a mezőre, a boldog vadászatra.

- Na most mutatok valamit, - mondta a gazda - ez a kutya roppant szereti a tejbeáztatott kalácsot, de ha a puskát felveszem, abban a pillanatban otthagya... Adjatok csak neki Nánica tejes kalácsot.

Hozták és letették a kutya elé. Az mohón bele falt, a gazdája abban a pillanatban vette a puskát, a vállára vetette és elment. A kutya tovább evett, folyton rajtam volt a félszeme és faldosta az ételt.

A gazda dühös lett, hogy így cserbe hagyta a kutyája, visszajött s újra kezdte a komédiát. Újra a vállára vette a puskát s újra indult. A kutya nem hagyta abba az evést.

- Hopp, - azt mondja nekem a gazda - gyere csak velem te is.

Indultam.

A kutya abban a pillanatban otthagya az ételt.

Most már én is elámultam rajta. Ez tényleg okosság. A kutya tudta, hogy a vendég feltétlenül ott lesz a vadászaton. Tőle tette függővé a reggeli abbahagyását.

Mikor kocsiba ültünk, a kutya a lábunk elé telepedett.

- Ez a te helyed? - mondta a gazdája. - Nem mégis rögtön a helyedre?

A kutya lesunyta fejét s lekúszott a kocsiról, aztán felugrott a kocsis lábához a bakra.

- Végzetlenül okos egy ilyen kutya, - mesélte barátom - van egy étel, amit nem szeret, a világért meg nem eszi a tepertőt. Hát én azt mondtam, hogy ezt nem tűröm, mert így kényesedik aztán el; előbb a tepertőt nem szereti, azután az ételt, azután a végén semmit, mint az öreg Don... Szóval kiadtam a parancsot, hogy nem szabad neki semmit se adni, míg a tepertője el nem fogy... Hát nem ette meg... Nem ette meg két napig, három napig... Nem baj, majd megeszi a negyedik nap... Hát jövök ki negyednap reggel s jön elibém a kutya farkcsóválva, hízelegve. Mi van ezzel a kutyával. Ragyogó szemmel néz rám s vezet. Odavezet a tányérhoz, nézem, nincs benne egy szem tepertő sem. «Jól van Donkó, - mondom neki - s megveregetem a nyakát. Most aztán megérdemled a tejes kenyeret.» Hát a kutya boldog volt s csak úgy remegett az örömtől. De én néztem, hogy megette azt a tál tepertőt s mégis majd meghal az éhségtől, úgy zabálja a tejeskenyeret, ez szöveget ütött a fejembe. «Keressétek csak, mondom, azt a tepertőt.» Körülnézünk, hát richtig, az egész tányér tepertőt elásta. A szoba sarkában a kályha mellett a szőnyeg sarka alatt rejtette el. Odahordta szemenként, betakarta a szőnyeggel, aztán lejátszotta nekem a nagy komédiát.

Mikor kint voltunk a mezőn, a fűzesekben kezdtek felröppenni a foglyok csapatostól s már a fácán is megjelent a víz felett; a kutya oly vidám volt, mint egy boldogabb másvilágon. Nagyszerűen viselte magát.

- Úgy tudja a szerepét, - dicsérte gazdája, ahányszor összeértünk - mint a legjobb színész. Kiszaglássza a vadat, megállítja, a szemével fascinálja. Ha leesik, megkeresi, kihozza s kézhez adja. Képes egy háromkilós nyulat másfélkilométerre elvinni és semmi baja nem lesz a zsákmánynak. A kopó az széttépi. A kopót nem szeretem. Csak a vizsla az igazi.

Ebben a pillanatban tapsifüles tűnt fel, rálőtt, a nyúl felbukott, de továbbment, a Don utána, idáig hallatszott a nyúl sírása, ahogy a kutya letiporta.

- Hozd ide, hozd ide, - kiabált neki a gazda. A kutya lomhán hozta.

- Tudod mi baja? - mondta a gazda - a nyúl a hátsó lábára sántult meg a lövéstől. Ilyenkor jár neki még egy lövés. Nem kapta meg s a kutyának kellett végezni vele, ezért aprehendál rám. Azért nem akarja hozni. De meglátod, ha el akarom venni tőle, nem fogja ideadni.

A kutya a kocsiig hozta a vadat.

- Vidd fel, vidd fel a helyére.

A kutya ledobta a dögöt s elfordította a fejét.

- Mi ez? Mi dolog ez? - kiabált rá a gazdája. - Teszed fel rögtön a helyére! Hallottad? Nem hallottad!

Ezzel felvett egy vesszőt a földről s megfenyegette. A kutya vinnyogott, elfordította a fejét s nem nyúlt a nyúlhoz.

A gazda a lába elé parancsolta, odajött, akkor végigvágott rajta kétszer, háromszor.

- Haszontalan betyár.

Eldobta a vesszőt.

A kutya ebben a percben megrázkódott s nyivogva odasúnyt a gazdájához s megcsókolta annak a kezét, aztán frissen és boldogan elfutott, nagy karikákat írt le s egy csapat foglyot vert fel a boglyákon túl, onnan nézett vissza a gazdára, hogy mi lesz a puskázással?

A barátom csóválta a fejét.

- Látod milyen betyár? - most is túljárt az eszemen - itthagya a nyulat, nekem kell feltenni a bakra, ellenben ő úgy tesz, mintha neki volna oka szemrehányást tenni, hogy nem szaladok, mikor ő kegyeskedik vadat felverni... Nagyon nehéz ám egy ilyen eszes lénnel együtt dolgozni, mert állandóan éber figyelemmel kell vele lenni, minden legkisebb rést felhasznál, hogy kibújjon a zsarnokság alól. Folyton verseny van, hogy kettőnk közül melyik az eszebb, erősebb és következetesebb.

Én magam nem vagyok vadász, az én kezemben még sohasem volt életemben puska. Mindig azt hittem, hogy nem is tudnám végignézni, ahogy egy ártatlan mezei állatot meglő egy ember. Most csodálkozva vettem észre, hogy saját magamban is csalódtam: semmi fájdalmat nem okozott a vadászat. Nem éreztem együtt a lehulló madárral. Átragadt rám a két élőlény vadászszenvédelye. Barátomnak, az embernek s barátjának, a kutyának, mohó gyilkoló vágya megfertőzte hangulatomat s mikor néhány lépés múlva a kutya felvert egy fácánt s az lassú, szép íveléssel felrepült a lombok fölött s barátom megriadtan kapott a puskája után, én is meglapultam s egy moccanással sem akartam segítségére jönni a fácánnak, a másik két állat, az ember és a kutya belémoltották saját indulatukat. Az ember lőtt, a fácán tovább szállt.

Nem talált a lövés.

A kutya visszafordította a fejét, ránézett a gazdájára, aztán nagy kanyarodóval kifutott a rétre, otthagyt bennünket s elment.

- Tudod most mi a baja?... Megvet, amért nem találtam!

Barátom nevetve mondta ezt, de éreztem rajta, hogy a kutya előtt röstelli magát.

- Egyáltalán ez a Don, ez nagyon önérzetes és kritikus lélek. Egy földbirtokostársamé volt, tőle kaptam. Ő kénytelen volt megválni tőle, mert nem bírta el kritikáját. Egyszer az történt vele, hogy igazságtalanul megbüntette. Akkor a kutya megsértődött s otthagya őt a mezőn, hazament s többet nem ment vele vadászatra. Mikor ment kifelé, a világért fel nem ült volna a kocsira s már egészen reménytelen volt, hogy valaha hasznát tudja venni. Akkor eljött hozzá a fivére, aki jó vadász, a kutya éjjel beszökött, mint a mult éjjel hozzád s az ágya alatt aludt. Másnap, mikor mentek ki a vadászatra, a gazdája kocsijára nem ült fel, de a sógoréra igen. Kimentek, s odakint is messze elkerülte a saját gazdáját, ellenben a sógor, már tudniillik úgy tekintem a dolgot, mint ő, a Don; a kutya sógornak tekinthette a vendéget. Szóval a vendégnek szívesen hajtott. Azt mondja egyszer a sógor a testvérenek: «Te álljunk be ide a kukoricásba s ha a kutya felvesz valamit, én nem lövök, te lőjj rá.» Úgy is volt. A gazda lőtt, talált. A kutya ránézett s megbocsátott neki. S mivel a vendég taktikából többet aznap nem vadászott, ott maradt kegyesen a gazdája mellett. Attól kezdve aztán ki is ment vele a vadászatra, de állandóan szekírozta. Elromlott köztük a viszony s Isten őrizzen, ha nem talált, olyan megvetéssel bánt vele, hogy nem bírta tovább, elcserélte velem a kutyát egy másikért. Velem

aztán nagyon összetalálkozott, mert én szenvedélyes vadász vagyok, de hát én is, sajnos, olyan kultúremler, aki szellemi munkával is foglalkozik, az pedig már nem olyan abszolút vadász, mint azok az ősemlerek.

Egyre nagyobb figyelemmel néztem a Dont s kezdett előttem megnőni ennek a vizslának az egyénisége, a jelleme, sőt a szerepe is.

Most egy nyúl ugrott ki a bokorból s elkezdett futni a mezőn. Jól puskalövésre adta magát, de barátom a beszélgetés miatt nem volt lövésre készen s eleresztette a nyulat.

Don felnézett rá, aztán elkezdett futni a nyúl után.

- Don! Don!... - kiabált a gazda - Don! Pfüi Háás, fujház, fujház! Zurück! Zurück! Don! Nem hallottad, jössz vissza rögtön! - kiabált neki magyarul, németül harsányan, dühösen, míg a kutyát végre vissza tudta téríteni. Sántítva jött vissza.

- No nézd a gazebet, - mondta barátom - egyszerre eszébe jutott, hogy fáj a lába.

A kutya úgy sántított, öröm volt nézni. A gazdája azonban nem örült. Azt mondja:

- Már látom, ezzel is úgy járok, mint az elődjével, a régi Donnal. Mert ez a harmadik Don kutyám. Az elődjével tíz-tizenkét évig vadásztam, akkor aztán már kibírhatatlan kényes lett, meg is öregedett, nem tudtam tovább használni s odaadtam apósomhoz nyugdíjba. Ott aztán a szegény öregeket valósággal terrorizálta. Ott élt náluk penzióban s olyan volt, mint egy kényes generális, aki hozzá méltatlan körülmények közé került. Már az sértő volt reá, hogy tehénistállóban kellett aludnia. Reggel jött a konyhára, kaparta az ajtót, ugatott, de addig nem reggelizett, míg a szemét ki nem mosták. Akkor aztán csak azt az ételt ette meg, amit ő akart. Évekig élt az öregúréknál s ő volt a ház ura, mindennek úgy kellett történni, ahogy ő akarta. Dívanyon feküdni, csak szobában ebédelni s más efféle kívánsága volt számtalan. De nagyon szerették, mert igen kedves állat volt. Ha jó kedve volt... Egyszer körvadászat volt abban a határban s mégegyszer kivittem. Nagy tél volt. Egész idő alatt hűségesen és remekül dolgozott, de már öreg volt, kimerült. Mikor éjjel hazajöttünk, az öreg Don nem volt sehol. Nagyon megijedtem s sajnáltam s fáklyásokat küldtem ki, hogy keressék meg. Hiába keresték, nem találták meg sehol. Csak harmadnap lelték meg egy hófűvásban. Lefeküdt és beásta magát, bekaparta magát hóval s ott fagyott meg. Mint a hős, a csatatéren akart meghalni.

Lassan megtelt a fogolygyűjtő-szűj, már öt fogoly, hat fácán lógott benne a kocsí oldalán, a bakon is két nyúl feküdt s elhatároztuk, hogy hazamegyünk ebédre.

A kutya újra odaugrott, fel a lábunkhoz. Megint az a komédia volt vele, nem lehetett csak a legnagyobb erőszakkal a bakra parancsolni.

- Nem szeret a dögök mellett, - mondta a barátom. - Nézd meg, mit csinál.

A kutya mérgesen mászott fel a bakra s úgy helyezkedett el, hogy a döglött nyulakhoz még a szőre szála se érjen.

- A legelső Don nevű kutyám is érdekes eset volt. Egy barátomtól kaptam ajándékba, egy gróftól. Egy évig volt nálam s nagyon rendesen viselte magát, igen megszerettem. Egy év múlva történt, hogy a régi gazdája eljött hozzám s amint megjelent, a kutya rögtön hozzárohant. Azt látni kellett, azt a boldogságot, ahogy örült neki. A nyakába ugrott s egy percig el nem maradt tőle. Mikor kimentünk vadászni, mintha én nem is lettem volna, egyáltalán nem törődött velem, csalt a régi gazdájának szolgált s azt úgy meghatotta, hogy mikor elment, a kutya annyira sírt, hogy meghatotta s kért, hogy adjam vissza neki a kutyát, ad helyette egy másikat. Odaadtam. Küldött is helyette egy másikat, egy nemesvérű külföldi vizslát, az volt a második Don, amiről az előbb beszéltem.

Mikor hazaértünk, a kutya lemászott a kocsiról, odaállott elénk és tátotta a száját.

- Tudod mit akar?... Az asszonyának dicsekedni... Ha így hazajövünk, részt kér a zsákmányból s azt ő viszi az asszonyának.

Adtak neki egy nyulat, azt ő a szájába vette s sántító lábbal ment vele előre. Most már megint fájt a lába, alig bírta cipelni a nyulat, de bevitte s letette a háziasszony lába elé, aki megvergette a nyakát.

Akkor egy nagyot ugrott, szaladt a konyhába, ahol kimosatta a száját, amely tele volt vérrel s tollal s mikor megtisztalkodott, bejött s lefeküdt a lábunk elé s csöndesen hallgatta az ebéd-előtti diskurálásokat.

Mélyen meghatott s valami csöndes, meleg szeretetet éreztem az állattal szemben, akivel így találkoztam a munkában, a barátságban, és valami tökéletes lelki életben.

Öreg pásztor

A nagy Kunságban voltam, egy régi tanyán s egy öreg pásztorral ismerkedtem meg.

Ez a táj hajdan mocsaras vidék volt. Itt folyik a Berettyó s a régi időkben óriási kiterjedésű mocsarakat táplált a vize. Még a mult század közepén főleg pásztorkodással foglalkoztak itt. A tanyák kis emelkedéseken épültek s a nevük is erre a régi állapotokra céloz. Én a Lukács fenéken laktam, földbirtokos barátomnál s átmentünk egy rokonához, a Hegedüs-hátra.

A csirkéket gondozta egy öreg ember, hajlott hátú vén pásztor, akivel még a gazdái is tisztelttel beszéltek. Mért tisztelték? A kora miatt? Nyolcvannégy éves volt s hatvanhét év óta szolgált a családnál. Eleinte juhász volt, később tanyai ember, akinek mindent kell tudni, lóhoz, marhához, földhöz érteni. Most már bizony csak házi teher volt. Egy kis kamarában lakott az ólak mellett, két méter széles zugban, de örült neki, hogy megvan a jó helye, ahol a maga gazdája. Komenciója kijárt s egyik béresnek adta, akinek nagy családja volt s őt úgy látták el, mint a házhoz tartozót.

- Mióta van maga nálunk, Sándor bátyám?

- Én má csak hatvanháromba kerültem az Öreg tésurhoz, - felelt, - idesapám juhász vót, hát akkor kerültem oda. Jó hely vót, ott szerették a cselédembert. Száz lílek lakott jól mindennap azon a tanyán. Nem is egyszer főztek ott a cselédnek, hanem kétszer.

- Na jól van, Sándor bátyám, hát gyűjjön be a szobába.

- Nagyon szívesen, nagyságos uram.

Bementünk a vályogból épített régi kis kastélyba, ahol a szobák nyirkosan hűvösek voltak és dinnyével tele az előszoba.

- No, üljön le, Sándor bácsi.

Az öreg pásztor megfogta a széket, kicsit odább tette az asztaltól, leült. Két nehéz barna kezét a térdére tette s hamiskásan nézett a szemünkbe.

- Milyen volt a régi pásztorélet, bátyám, - kérdeztem tőle.

- A régi pásztorok - hajtotta le a fejét az öreg s visszanézett a nagy multba - nehéz élet volt az, uram, mer mir azir, hogy ez a kinyelmes íletek nem vót, mer még akkor e mind pusztaság vót. Kevi felé, meg Tur felé, meg erre Karcag meg Ladány felé, oszt még akkor nem tudtuk, hogy hun áll meg a nyáj. Ahun megáll, ott ettek, főztek. Az elesig a szamar háton vót. Csobán, a vízzel. A vót a keserves, hogy a birka nem tudott aludni, a szúnyog hajtotta, nappal meg a nagy meleg. Keserves vót azelőtt a pásztorság. Mienk vót az egész Ecseg. Ott viz vót mindig, de annyi árnyíkot nem tudtunk lelteni, mint az ujjom. Annak vót annyi vadlibája, mint szelid.

- De azért nem búsultak, ugye-e, Sándor bácsi?

- Nem. Mindig jókedvünk vót. Mindenféle nóták vótak, avval hajtottunk. Ilyen nóták vótak, hogy

*Juhász vagyok, busan őrzöm a nyáját,
Bárcsak Isten elhozná a rózsámat.*

Meg a is jó nóta vót, hogy:

*Ha megdöglik a falkámból egy birka,
Nem nyuzom meg, mig a gazda nem látja,
Vizsgáld is hát, kedves gazdám, mi baja,
Nem kedvezett már ennek a nyavalya.*

- hamiskásan felpillantott az urakra, mert úgy gondolta, hogy ez a nóta biztosan tetszik a mai földbirtokos uraknak is, mert hogy ilyen hűségesnek, becsületesnek kell lenni a pásztor-embernek.

A gazdája nyugalmazott huszárszázados, aki ősei földjét túrja, méltányolta is az öregnek nótabeli kedveskedését:

- No, öregem, há megiszik-e egy pohár erőset?

- Azt nagyon szívesen.

Mikor a pohár pálinkát fölemelte, azt mondta:

- Nekem most nyugodt időm van, mert nincs rámbizva semmi dilután.

Kiitta a pohár pálinkát, amit újra megtöltött a gazdája, de ő intett.

- Nem ilek vele kétszer. Meg a vót a jó nóta, hogy:

*Vásárokrul vásárokra járok én,
Piros borral, birgehussal ilek én.*

- Hát betyárokat ismert?

- Olyanokat nem esmertem, - mondta az öreg, miért attól tartott, hogy az urak az ő erkölceit akarják kifirtatni.

- Liptákot, aztat ismertem, lejárt a Sárre szamarat lopni. Összefűzött ötöt-hatot. Neked is adok, ha kell. Én el is fogadtam vóna, de azt mondta idesapám, nem kell itt Márton, csak vigyed.

- De egyet csak kapott tüle?

Az öreg nyugodtan mondta:

- Olyan számár, mint az, nem vót több. Ahogy a megindult szép kalupba, ott állt meg, ahun az ember azt mondta: no.

- Azt adta magának?

- Nem, ezt nem adta senkinek, de még hozzá se lehetett nyulni, mer mán, aki közeledett, annak kirugta a fogát. Az a harminc birka, a meg olyan vót, mint a, gyönyörű vót. Mind vastag nyaku, gyönyörű.

- Sokbul válogatta ki?

Az öreg hunyorított:

- Cserélte, mis más... Vót akasztás is. Kevi ember veje vót. Azok is csak egy birkáér vótak. Juhász lakodalom vót. Olyan tempó vót, hogy ahány juhász, mind annyi birkát visz. Ezek meg nem akarták a magukét megcsonkitani, elmentek egy gazdához, belelüttek a nyájba. Rá is lüvödöztek, akkor statárium vót, - egy Pogány Andris vót, a másik kettőt nem mondom meg. Pedig azt is tudtam.

- Hát a Szikrákat ismerte?

- A Szikrák mind betyárok vótak. Szikra Náci az ott lakott a Kubri csárdán. Bodó lány vót a felesége, nagyon szép asszony vót, hogy ü valahol valaha rabolt vóna-e, mi, azt nem tudom. A hátába lüttek, úgy hótt meg itthon. Haza jött. Szikra Miklós, e meg igen hires gulyás vót, nagy, derik, szíp szőke ember vót, öregebb vót nálam. Ez ugy szokta, hogy neki is vót nyája, osztán, ha az uraságéba egyet ellett a birka, valami nagyon szípet, akkor mán másnap az ü nyájába

vót. Onnan meg elhozta a leghitványabbat cserébe. Így osztán neki olyan nyája lett, hogy olyan nem vót több az egész ecsegi pusztán. Gyilkosságba nem igen vót, de borjut mit. Szikra Miklós, Szikra Lajos vótak Rádaynál is. Meg egy Kovács Sándor is vót. Ez is ott vót, de megszabadult. Jó idők vót a nagyon. Juhász mindig jól ilt, vót vagy bolom birka, vagy mi.

- Hát szeretője vót-í öreg?

- Vót szeretőm akkor is, mikor 74-be április másodikán esküdtem a feleségemmel. Még a kézfogó előtt is vótam nála, akkor is öt pengőt kaptam tüle. Én is egy olyan fattyú vótam, hogy nem restelltem, a kerítést átugrani. A lányok mondták: gyere el táncra. Nincs pízem. Megfizetünk... Úgy nem ismerte senki Kevibe a lányt, mint én. Vót nekem zsidókomám, cigánykomám, botoslegények horták a sok cukrot, pakli szivart. Van-i valami? Van. A lány is kapott, én is kaptam. Megmondtam: «Hallod-i?» Mán tudták. Akkor megmutattam ujjal, mék a becsületes lány Kevi városába. A vót a becsületes, amik nekem se adott, másnak se adott. Én egyet se tartottam, akit én örözsek.

- De öreg, tudja kend azt, hogy amit maga beszél, csúnya dolog. Hát magát a lányok tartották ki?

- Engem nem, én magam magamat. De olyan bolond sose vótam, hogy én kötsek rájuk. Gavallér vótam én kérem, örültek a lányok, ha adhattak, ki egy pengőt, ki kettőt, de még tizest is kapogattam.

- Hát hogy mert megházasodni, ha ilyenek vótak abba az időbe a kevi lányok!

- Becsületesebb család nem vót Kevi városába, mint amékből én házasodtam. Mer az én feleségem lány korába is öreg tés uraknál szolgált. Mikor kijárta az oskolát, a kapuba várta ötöt a tekintetes asszony. Úgy vitte magához kiscselédnek. De úgy is vigyázott rá, mint a tulajdon gyerekére. A tés uram, meg a tés asszonyom csak úgy szóltak hozzá, hogy édes gyerelem, kedves gyerelem. Ott hált velek. Onnan nem ment ki. Ott nem komázott a kocsis a szobalyánnal.

- Hát osztán házasember korába is folytatta a jó életet!

- Én soha! Kérem az istentül a bocsánatját, azóta soha. Nem kellett, ha olyan jó feleségem vót. Jó feleségein vót, jó gazdám vót, nagy boldogság vót az íletem.

Az öreg elmélázott.

- De hatalmas egy kedves ember is vót a tés uram! A vót a szerencséje, hogy olyan felesége vót, hogy meghajlitotta, mint az Isten asszonya, hogy, olyan asszony nem is terem több a világba. Ritkaság, hogy milyen asszony vót. Ki tudtak egyezni, mert eligazította csendesén, - kedves apa lelkem, ides apa lelkem.

- Hát olyan esetet hallott-e, hogy uri ember parasztlányt vett feleségül?

- Azt nem. A ritka vót.

Az urak hallgatták. Mint a régi idők eleven forrásából merítettek belőle.

- Hát Pap Ancit ismerte-e?

Egyik nagyapa parasztlányt vett feleségül, ez volt a híres eset a családi krónikában.

- Nagyon jól, saját magamat se jobban, - felelt az öreg. - Már lány korába nem ismertem, mert kis iskolás vótam, mikor férhe ment Bencze János tésurho, de nem íltek öt-hat esztendő, mikor Borbély Elek úrho csatlakozott. Borbély úr is odajárt házi barátja formán, de elváltak s úgy oszt ü vette. Hej pedig derik szíp ember vót Bencze János úr, olyan vót mint egy bálvány.

- Hát nagybátyám Borbély Elek milyen volt, - kérdezte az egyik deres úr az öreget.
- Ilyen kis haska ember vót, mint kegyed, - felelt az öreg, mire a váratlan tiszteletlenségre mindenki nevetni kezdett, legjobban a kérdező.

De az öreg rendületlenül folytatta.

- Szép asszony vót, gyönyörű asszony vót a Pap Anci, olyan egy asszony vót, hogy ezt az ajtót megütötte vót, mikor kiment. Háromszor vették ki a háját Pesten.

Oly komolyan szólt, hogy a dicséretén mindenki nevetett, hogy képzelet az öreg pásztor az asszonyi szépséget.

- Bál vót Borbély Gábor úrnál, - folytatta tovább, ahogy mi eszébe jutott, - névnap vót, én is ott vótam. Éccaka tájon jön a bakter, hogy mükünk fog be. Mondta, hogy a Borbély János úr kocsisa fogjon be. De borzasztó sár vót, olyan kotyvány vót, hogy nem ment abba senki. Ez a kocsis meg belement, kiborította a nemzetes asszonyt. Ez a tésasszony pedig nagyon fílt a kocsitul, mindig mondta: «Drága jó kocsis, nem lesz baj?»... «Hát nem hozták haza a vendíget?» «Felborult!» «Sándor, erigy, hozd be.» Mentem osztán, jó szíles uton vittem őket, hazaszállítottam becsületesen. Azt mondja Kerek Károly úr, itt a bor igyál, de a kocsis meg ne kószolja, ha akar vágd kípen.

Elgondolkozik.

- De sokon is megy át az ember, ha soká van egy helyen.
- Vótak nagy sárok. Meg jó urak. Mikor megjött Csabai Miklós úr, annak a lovának se szeme, se füle nem látszott. No Sándor, pucold meg ezt a lovat.
- Nem pucolni kell azt, hanem mosni.
- No maj csinálsz vele valamit.

Oszt nyúlt a zsebibe, az meg mindig tele vót aprópízzel. Kérdezi tőlem, huszár vótam-i, hogy így értek a luhoz.

Mondok, olyan gyalogmaradt huszár vótam.

Mer mikor be kellett rukkolni katonának, nízem a bakkancsot, mondom, nekem nem kell bakkancs, aggyík nekünk huszárcsizmát, sarkantyúval.

No ezír a szóír árestomba tettek bennünket. Ketten vótunk, egy másik kevi gyerekkel. Ott vótunk harmadnapig. Két nap csak erősködtünk, de harmadik reggel nízük egymást.

- Te olyan vagy, mint a fal... Te is olyan vagy... Hátha felvennénk a bakkancsot.
- Nem bánom, mer itt nagyon rossz koszt van. Víz meg kenyér.

Még meg osztán bakkancsot olyat attak, hogy egyiknek vót sarka, a másiknak nem vót. De komisz ruha! Oda a gavallírság.

Meg a tudomány. Nem értettem a komendót, mondtam az őrmester úrnak:

- Szamár után jártam én, sose hallottam nímet szót. Olyan vótam, mint a bokros szamár, kétfelé vizslattam.

Borzasztó bánatba mentem ki a városba. De ott osztán egy kicsit meggyavultam. Mer halálba szerettem tréfálni. Ha én a szobába nem vótam, nem vót ott semmise, kivált ha a fű nagy vót egy kicsit, mán ha részeg vótam, no. De mikor visszamentünk a kaszárnyába, megint földnek állott az orrunk, mint az ártány disznónak.

- Vót sarzsi?

- Nem! Nem kellett. Mer akkor a sarzsit egy esztendővel tovább tartották bent... Nem vótam három évig egy nap se itthon. Egy krajcárt se kaptam hazulról. De 19 forintot hoztam én haza. Annyit spóroltam.

- Lyányokon?

- Igen. Vót szeretőm, olyan szíp lány, nem mondom. Nem én bontottam ki először, olyan szíp vót, másnak is tetszett. Mikor elváltunk sírt, hogy így a János, úgy a János. Mondtam neki: Nem baj kedves, nem tartozunk egymásnak.

- Hát mondja csak, hallotta-e hírét Kossuth Lajosnak?

- Kusút Lajos? Hallottam, hogy negyvennyócba. De nem igen tudnék én avval semmit. Úgy hallottam, hogy ü csak azt csinálta, hogy harcolt a szabadságí. Fegyverrel. Hogy Görgeji? A meg hazaáruló vót tán. Úgy hallottam... Petőfi Sándorról csak annyit, hogy nagy kötő vót. Az a kötő? Azt nem magyarázom meg, hogy mi a kötő, csak annyit tudok, hogy annak vót írva. János vitéz? Mán azt nem tudom... Arany János? Az is a vót, arról sokat olvastam... Jókai? Láttam. Dehuntem láttam. Kolozsváron, mikor leleplezték a Mátyás kirá szobrát. Annyi vót, hogy szemközt vót egy kiugró épület, ott állott a feleségével együtt és níztek ük is... Evittek az urak magukkal Kolozsvárra.

- Hát mondja Sándor bácsi, - mit sajnál a régi világbul?

- Mit uram? Hát az esőt. Mer azelőtt sok eső vót ám, meg nagy harmatok. Még tíz órakor, ha bement az ember a kukoricásba, lucskos lett ám a gunyája, mintha megázott vóna. De vót is legelő. Az ecsegi pusztán kétezer birkája vót a tésurnak is. Meg az a sok szép gulyamarha. De nem legelő ma mán, hanem koplaló.

Az öreg pásztor úgy eltűnődik ezeken a dolgokon, mintha mind az övé volna az a sok búzavetés, meg az a sok gulya csorda.

- Hát magának van-e valamije, Sándor bácsi?

- Nékem, uram, van a lelki bikességem. Mer én soha a jó Isten ellen nem vétettem. Mer én tudom azt, hogy a jó Isten szeme mindenüvé ellát, osztán mindig megfogtam a kezemet, ha valamit, fiatalon, akartam vóna rosszat tenni. Én prédikációt, uram, keveset hallottam életembe, mer hát van ugyan két pap is, bent a városba, de én nekem az én íletembe husz esztendő is eltelt, meg harminc esztendő is, hogy én be se mehettem urvocsorát vönni. Nem baj a kérem, má nemsokára ugyis ott leszek, ü szent felsége színje előtt, akkor osztán mindítig imátkozhatok.

Jégember

Vihar ment keresztül a városon s a jég úgy ömlött, hogy az ablakokat beverte.

Mindenki meg volt rémülve, nem az ablakokért, hiszen az üvegest se szívesen fizeti az ember, de a mezőért, a vetésért.

Ahogy a vihar elállt, rögtön kocsiba fogattak a gazdák s mentek a pusztákra, utánanézni, mi maradt.

Az ezredes is kiment. Mióta nyugdíjban, a helyett, hogy élne a szép nyugdíjból, borzasztó gondot vett a nyakába, gazdálkodik.

Megállott a kocsi a nagy tábla búza végén. A szép, fiatal búza a földön feküdt, nagy táblákban, mintha vízár rohant volna keresztül rajta, de jégnek nem látszott nyoma. Borúsan nézte, hogy megvan a kár.

Lehajolt, felemelt néhány szálát, mintha a bálban az elalélt hölgyeket vigasztalná, de ki győzne felemelni annyi rengeteg szálát. Csak a napsugár. Az talán segít.

Arra ballagott Penyige Kulacs Márton, akitől ezt a darab földet bérel. Nem sok öröm van benne. Kedvetlenül várta, míg a közelébe ér a gazda. Mért jön? Részvétét kifejezni. Hiszen van rá oka, az övé a föld, a bérlőé a munka, az övé a hatalom és dicsőség, a bérlőé a kár. Bizonyára azt akarja kiélvezni, gondolta magában az ezredes.

- Jó reggelt, méltóságos uram, - köszönt - egészségére az iccakai nyugodalmat, ha vót.

- Mikor vót az már Kulacs bátyáin! - mondta az ezredes.

Kezet fogtak.

- Hát bizony, bizony, - szólalt Kulacs uram, - Kuruc idők miltósága. Mondta a kedves feleségem is...

Így eltűnődtek az istenítéleten, aminek a nyomát lehet látni a tágas nagy mezőn.

- Fele termés oda, - mondta az ezredes.

- Nem a, miltóságos uram. Jó az Isten, nem lesz itt semmi baj.

- Gondolja Kulacs uram?

- Hogyne gondolnám. De még jó is, ha jól felgondoljuk a dógot. Nem árt az, aratás előtt egy kis pízmag.

- Hogy gondolja?

- Hát kérem, miltósága, ki kell hivatni a jégembert.

Az ezredes elgondolkozott.

- A jégkárbecsüst?

- Azt.

- De hiszen itt nem vót jég.

- Dehogyan vót. Tessék csak lekucorodni.

Ezzel leguggolt s kezdte mutogatni, hogy itt is megütötte a búza szárát a jég, meg ott is.

Azzal feláll, újra továbbment.

- Tessék csak lekucorodni.

Újra leguggoltak. Újra mutogatta, hogy lám ennek a búzának a szárát is eltörte a jég, meg azét is.

Így cipelte tovább az ezredest s egyre mondta:

- Tessék csak lekucorodni.

- Nem kucorgok én, Kulacs bátyám. Nincs ennek semmi értelme. Nem tudom én ezt belebeszélni a jégemberbe, nem hiszi az nekem el.

- Tessék csak idebízni. Majd én megmutogatom neki... Mer kérem az úgy van, hogyha csak harmincpercentes kárt állapít is meg, az is jó. De az a fő, hogy hamar, mert ha feláll a búza-szára, akkor osztán kíső.

- Nem ér az semmit, mert nem lehet a búzatáblát szálanként megvizsgálni.

- Tessék csak idebízni, majd megvizsgálom én neki.

Az ezredes nevetett.

- Jól van öregem, ha maga vállalja, de én nem akarok akkor itt lenni.

- Ennye miltóságos uram, de kicsinyhitű. Mondom, hogy tessék neki fogatot adni, hogy még dilután kigyűjjön, a többit meg csak tessék idebízni.

Az ezredest nagyon mulattatta a dolog, már csak a hecc kedvéért is, hadd jöjjön hát ki az a jégember. Beküldte érte a kocsit s levélben elpanaszkodván a kárát, sürgősen kihivatta a biztosító megbízottját jégkárbecsleni.

Az meg is jött ebéd után. Ő azonban nem ment elébe, hanem elmaradt a tanya végén s rábízta Penyige Kulacs Mártonra, hogy kísérje a jégembert. Mulatott aztán rajta, hogy az öreg fáradhatatlanul hurcolta a jégembert és az egész rettenetes nagy táblán százszor lekucorogtatta.

A jégkárbecslő a végén elunta a dolgot, elköszönt, a kocsival visszament a városba.

Az ezredes másnap a piacon sétált, mert hetivásár volt s a gazda ilyenkor, aratás előtt, nem mulasztja el, hogy a sokadalomban körül ne nézzen, s ne tájékozódjon az árak felől.

Egyszer csak szembetalálkozik a «jégemberrel». Már messziről mosolyogtak egymásra. Mondja a jégkárbecslő, hogy tegnap kint volt a tanyán, megbecsülte a kárt s örömmel jelentette, hogy rá való tekintettel nyolcszázalékos kárt állapított meg.

- De fene fifikus ember ez a megbízott gazda, - mondta s csóválta a fejét.

Az ezredes halálos komolyan nézett rá s csak annyit mondott:

- Nagyon becsületes ember.

- Ahogy ő gondolja a becsületet, - mosolygott a jégember s elbúcsúztak.

Alig megy az ezredes tovább, szembe van vele Penyige Kulacs uram.

- Jó reggelt miltóságos uram, egissigire az iccakai nyugodalmat, ha vót.

- Hát mi ujság, Kulacs uram?

- Láttam, hogy a miltóságos úr a jégemberrel beszélt.

- Hát igen, valami kárt megállapított.

- Hát mit mondtam.

S hunyorított.

- Miltóságos uram... Mit mondott a jégember?... Rullam!...

Az ezredes nevetett.

- Mondta, hogy gazember vagyok? - kérdezte Penyige Kulacs Márton.

- Nem, azt nem mondta.

- Kár. Sajnálom.

- Mér?

- Mer nekem mondta. De nagyon kurucul mondta. Mondta is a kedves feleségem, hogy pereljem be. Jó pízst lehetne srófolni... De ha csak nígyszemközt mondta, akkor nem lehet beperelni... Hanem ha a miltóságos úr előtt is mondta vóna, akkor nagyon szípen be lehetne ágyazni.

A vagyont őrizni kell

Volt a napszámosok közt egy nincstelen ember, aki árvább volt valamennyinél.

A ruhája csupa folt, hadviselt volt, feleformán katonai gúnyában járt, a harcér maradékában. Még a kalapja is olyan betyárosan szemébe húzott volt, messziről látszott rajta, hogy nincs ennek az embernek semmije a világon, csak az erős teste. Hogy hazajött, a feleségétől is elvált, mert az asszony nem becsülte meg magát. A gyerekeken megosztottak, kettőt ő vállalt, kettő az asszonynál maradt. Igaz, a kicsihez nem akart jusst formálni.

Nagyon szegény volt. Nem igen evett egyebet a tavaszi munkáknál, csak vöröshagymát a kenyérhez, amit a boltban vett. S nyáron savanyú uborka volt a fő tápláléka. De egész éven át hűségesen eljárt a szőlőbe s ha akart, jó munkás volt. Nem akart jobb lenni a többinél; élt.

Mikor a szőlő zsendült, szóltam neki, nem volna-e kedve pásztorkodni mellette.

- Kitelik az időből, - mondta.

Csinált kukoricaszárból egy csőszkunyhót a diófa alatt s aztán ott tanyázott a Göncölszekér alatt. Éber volt, nem volt kocsmás. A szüreten már olyan belső embernek igazodott, ő járt munkások után s a présre ő ügyelt.

Szép szüret volt, de nagy sár. Ő maga tolt a dombról a mustot a pincébe s úgy simogatta meg a hordókat, mint aki örül, együtt örvend a gazdával. Nincs haszna belőle, de örül neki.

- Nézze, Gábor, - mondtam neki szüret után, mikor a szőlőt betakartuk - mondanék én magának valamit. Látom, rendes ember, csináljuk jövőre másképpen.

- Hogy tetszik gondolni.

- Vegye ki maga ezt a darab szőlőt felibe.

Felnevetett.

- Nincs nekem arra tehetségem.

- Hátha. Nézzen csak ide... Itt vannak a hordók... Ha maga felébe kiveszi, ennek a fele magát illeti... Számítsa ki, több az, mint amennyit maga itt keresett ebben az esztendőben.

- Nehéz feladat az, kérem.

- Jól van, gondolkozzon rajta a télen s tavaszra majd beszélünk a dologról.

Tavasszal, mikor először mentem ki, lehet-e már nyitni a szőlőt, Gábor véletlen elsétált a kert mellett, behívtam.

- Na, gondolkozott-e a dologról?

- Gondolkoztam, gondolkoztam, de nem lehet.

- Mért nem lehet?

- Nem bírom magam bekapálni. Sok ez egy embernek.

- Nem baj: maga gondoskodik. Szerez maga mellé egy jó társat, jó munkás embert. Annak a napszámját majd én fizetem. Felírjuk mind a ketten, hogy mit költött rá, s ősszel, majd az osztzkodáskor levonom a mustból.

Legyintett.

- Nem lehet az, kérem.

A szőlőbe még nem lehetett belemenni, mert nagy volt a sár. A hó olvadozott. Mikor újra kimentem, metszeni kellett volna a szőlőt, Gábor megint megjelent.

- Meggondolta-e már a dolgot?

- Nincs azon mit gondolkodni. Nem vállalhatom, mert nekem kötelességem van. A gyerekek. Azokat el kell ám tartani.

- No csak mondja.

- Én nem tudok magamnak napszámot fizetni. Nincstelen vagyok.

- No jól van, hát megfizetem a maga napszámját is. Egész éven át kiadom s majd szüretkor levonjuk.

- De hátha nem telik ki.

- Mi nem telik ki?

- A napszám... Az enyém, meg a segítségeké.

- Ha nem telik ki, akkor az az én károm... Szóval én hajlandó vagyok felibe adni magának s egész éven át éppen úgy fizetem a napszámokat, mintha nem volna feles. De ha több lesz a termés, mint amit a napszámköltség kitesz, az a magáé.

Gondolkozott.

Mikor harmadszor tárgyaltunk, kibökte:

- De mi lesz a raffiával, meg a gálicküvel?

- Minden készkiadás az enyém. Ne aggódjon. Magát csak a napszám terheli.

- De mi szüksége van erre a tekintetes úrnak? Mér adná nekem a többletet.

- Megmondom. Azért, mert így magának érdeke lesz, hogy a szőlő legyen megművelve. Azt akarom, hogy maga szeresse ezt a szőlőt. Ha haszna van belőle, akkor szeretni fogja, igaz?

Elfogadta s megegyeztünk.

Elkezdődtek a tavaszi munkák. Metszés, kapálás folyt rendszeren. Minden szombaton kifizetem a napszámokat.

Nálunk a szőlőt nagyon hűtelenül kezelik. Lapos kapával garaszolják, hogy meg ne erőltessék magukat. Most az én Gáborom csákánnyal kezdte kapálni, jó mélyen vágta fel a földet s nemcsak a sorok közét, hanem a szőlőtőkék tövét is. Öröm volt nézni, mekkora hantokban szaggatta fel a földet.

Volt neki előző évben egy pipás kollégája, akivel egész éven át eldiskuráltak a szőlőben, most nem láttam a másikat, pedig sajnáltam, mert jóízű beszédes öreg volt s mindig mulattatott, ha közénk mentem, jóízű meséivel.

- Hol van az Ispitály Jóska, - kértem egyszer Gábortól.

- Ispitály, - azt mondja - nekem nem kell az Ispitály koma segítsége. Nem kell nekem, hogy ő itt pipázzon, én meg a füstöt nyeljem, meg a mérget. Nem dógos ember az, kérem, úrimunkás.

Fiatal legénykéekkel dolgoztatott, akiket úgy ráncba szedett, mint káplár a legénységét. Nekem mindegy: fő, hogy a szőlő rendbe legyen.

Egész esztendőben hűségesen dolgozott a Gábor. Az előlegeket mérsékelten szedte fel, egy-egy kapálás jóval kevesebbe került, mint más esztendőn. S minden szabad idejét a szőlőben töltötte. Ha másutt dolgozott is, igyekezett onnan szabadulni s jött a szőlőbe. De még vasárnap is legalább is körülsétálta a szőlőt hajnalban is, este is. A kerítés mellett, ha elment, úgy nézte, mint a szerelmesét.

Abban az évben jó idő járt a szőlőre. Mikor virágzott, belefeküdt a tőkék közé s részegre itta magát a szőlővirág illatával. Más évben nem tudtam a munkásokat rábírni, hogy permetezésnél vigyázzanak, hogy minden levélre jusson a bordói léből: «Nem lehet a, csak az urak gondolják, hogy lehet.» Most úgy ment a géppel a sorok közt, mint egy műtőorvos. Most borítva volt a legkisebb levél is a permettel.

Mikor a fürtök szépen megkötöttek, Gábor egyre beszédesebb lett. Ha szóba állottam vele, csak a szőlőművelés titkairól volt szó. Minden szőlőre visszaemlékezett, amit életében látott. Hogy itt százcentiméteres, ott százhuszas szélességben voltak - ültetve a sorok. Hogy homlítani kéne, mert sok a kihalt tőke s így az ember csak hiába kapálja a földet. Mert ha minden tőke megvan, csak úgy kell megművelni, s milyen más a termés, ha a sorok nem foghíjjasok! Olaszországban hadifogoly volt, ott olyan szőlőket látott, fel voltak futtatva a fákra, az terem csak bőven. Csak azt sajnálta, hogy abban az időben még nem ügyelt rá; mit gondolta ő, hogy valaha neki szőlője lehet!...

Az élete még nehezebb volt, mint előző évben, de nem látszott meg rajta, jókedvű volt mindig. Egyszer azonban vihar volt a hegyekben, ő fent dolgozott akkor az erdőn, a fairtásnál s rémülten rohant le eső után, megnézni a szőlejét. Boldogan lélekzett fel, hogy semmi különösebb bajt nem talált. Boldogan cubbogott a sárban s megsimogatta a szőlőleveleket.

- Látja, Gábor, ez az; akinek van: annak gondja van, - mondtam neki.

Mosolygott. Kihúzta magát s kezdett módosan járni. Nem volt már annyira elesett, nem járt olyan görnyedten. Aztán néhány nehéz hét jött. A viharral mintha minden csapadék leszállott volna a kék égről, hetekig egy szem eső nem esett. Teltek a hetek, már másfél hónapja nem volt eső. A szőlő nem kívánja a sűrű esőt, de a szárazság sem tesz jót, mondta.

Egy vasárnap szokott szóböködő módján odavetette:

- Még templomba is vótam délelőtt.

- Templomba, Gábor?

- Egen, pég nem vótam mióta a háború kiütött. Ha csak az ezrednél be nem rendeltek bennünket a pap elibe...

- Mér és hogy jutott eszébe?

- Elmentem, hátha egy kis esőt lehetne leimádkozni, - mosolygott.

De aztán megjött az eső is, ha nem is rögtön az ő imádságára, szóval a szőlővel nem volt baj, megértük a szüretet.

Szüret táján egyszerre csak roppant kedvetlen lett, sötéten nézett maga elé. Megint görbedt lett s úgy vonszolta magát, mint aki mindig nagy terhet cipel.

- Mi baj van, Gábor?

- Nagy baj van, kérem... Nincs ára... A mustnak... Meg vannak ijedve a népek...

Elmondta hol mit hallott. A kocsmákon csak erről van szó. A zsidók nagyon ócsón kötik le a termést. Mert hogy tavaly nagy termés volt, a pincék tele vannak. Meg a kivitel is csekély.

Lengyelország nem issza a magyar bort. Pedig az a mi jó piacunk. Óbort ócsóbban szednek a borkereskedők, mint ahogy tavaly el lehetett volna adni mustnak. S a kocsmáros, az ötször annyit kér ma is a gyenge vizes borért, mint amennyit ő akar adni az új termésért...

Előadásokat tartott mindennap, hogy mennyibe kerül egy évben a művelés, a napszám... Hogy az se jön be... Pontosan tudott minden számot.

Végre a szüreti napokon egészen kétségbeesett.

- Tekintetes uram, lehet-é az, amit beszélnek, hogy ingyen adják a mustot? Hordóért. Hogy drágább a hordó, mint a must.

Rettenetesen vívódott. Szédelt, mint egy bolond.

- Egyszer vóna az embernek egy kis szerencséje. Jó az idő, jó az Isten s akkor meg itt vannak ezek a borvevők... Tönkre kell menni.

Vergődött a kapitalizmus bilincsei közt. Sose érezte életében ezt a gondot, ezt a bajt.

- Ilyen a gazda élete, - vigasztaltam, - most már megérti... Magát csak ez a másfélholdas kis szőlő nyomja, mit csinálna most, ha ötven hold szőleje lenne!... Gondolja csak el, hát akinek ötszáz hold szőleje van!

Nem hallotta, csak a maga baján rágódott.

Aztán megint fordulat jött: szüretre különösképpen újra kezdett felszökni a must ára. A szüret is remekül sikerült, harminchat hektoliter mustunk lett egy holdon.

Gáborral nem lehetett bírni. Olyan boldog lett, mint ember csak lehet. Egész átalakult, megnőtt. Egyenes lett, felemelt fővel járt s megjelent rajta az a büszke vonás, amit csak azokon lehet látni, akiknek *van*!

Mikor a termés végre hordókban állott, azt mondta:

- Tekintetes úr, mondok valamit... magának megvannak a hordói... Ne potyázzuk el ezt a mustot... Ha az Isten ad valamit, nem szabad annak mingyárt a nyakára hágni... Tartsunk ki, tekintetes úr...

- Nézze Gábor... Ha most eladjuk a mustot, az árából, abból ami magának jár, fele se megy rá azelőlegre. Egy kis vagyon marad a kezébe...

- Tekintetes uram, ne kívánja a káromat. Azt mondják a kocsmába az emberek, hogy tavaszra, mire kiforr, dupla ára lesz... Csak most kezd felvirradni a kis Magyarországra, belátták már az urak Genfben is, hogy nem maradhat így... Meg a kormány is kezdi már jól csinálni... Várjuk meg, míg az európai helyzet javul egy kicsit...

Mosolyogtam. A tavalyi toprongyos szegény ember belekerült a Tőke ábrándvilágába... S ott volt a bor a hordóban s a szegény ember, mint a kincsörző sárkány, állott előttünk. Mint a kincsörző sárkány, aki a Vagyon nincstelenségében szenved.

A kétszerkettő segít

A Nagyvendéglő külön szobájában csak megállott az asztal sarkánál Vöröss úr, az építési vállalkozó, s úgy itta ki a pohár sört.

- Maradjon egy kicsit, - bízatták az urak.

- Ah, annyi dolgom van...

- A nem jó.

Mindenféle tréfák hangzottak a rovására, úgyhogy végül is leült egy kicsit.

- Olyan kellemetlenségem volt tegnap este, - mondta Szalánczy, a végrehajtó, - megyek hazafelé s az utcán egy ág megkarmolta a képemet. Fene egye meg, ezen a kisutcán mentem keresztül, pedig sose szoktam s a Batáry-ház udvaráról nyúlt ki valami akácfa ág. Olyat hasított a pofámon, hogy csak úgy csörgött a vérem, de még a szememet is majdnem kiszedte.

- Így kell annak, aki későn jár haza. - Persze, aki Stocokkal lumpol a Vén Kakasba!

Mindenki nevetett a végrehajtón, csak Vöröss úr nem, mert ő arra a szóra, hogy a végrehajtó Stocokkal, a konkurensével mulatott, tele lett gonddal, hogy lehetne megtudni tőle a kórház építkezés Stocok-féle árajánlatának az egységárait.

A végrehajtó nevetett az uraknak, mert tetszett neki, hogy nevetnek rajta. Ugyis olyan keveset számít az utolsó tíz esztendőben. Fokozta hát, túlozta a dolgot.

- De az semmi, fene egye meg, hanem hazamegyek s a feleségem... már régen leskelődik utánam. Hát most is első dolga, hogy nézi a felakasztott kalapomat, azt mondja: «Hát evvel mi van. Ezt hol szakítottad el!»

Újabb nevetésroham tört ki.

- «Hol mászkáltál?» azt mondja, «tán átbujtál valahon?...» Ne azt nézd, - mondom neki, - hanem az ábrázatomat s mutatom milyen véres vagyok... Hát erre rámricsakodik, azt mondja: «nahát most má látom, hogy asszony van a dologba!»

Nagyot ivott a sörből s azt mondja, maga is nevetve magán:

- Fenét vót abba asszony, egész este Stocokkal ültem és az új kórházi építésről beszéltem nekem. E vót az egész asszonyozás.. De nem hagytam persze magam, mondtam neki, hogy: ugyan ne virnyogj, szép bizonyítványt állítasz ki a fajodról.

Persze nevettek, csak Vöröss úr nem nevetett. Mint a vizsla a vadat, úgy állotta a végrehajtót s leste a pillanatot, hogy lehetne óvatlanul kivenni belőle valamit.

A végrehajtó tudta, hogy a Vöröss mitől vörös, az ő ugratására mondta be, hogy Stocokkal volt együtt az este. Mert Stocok meg folyton arról beszélt, hogy ez a Vöröss az egyetlen komoly ellenfele, csak tudná milyen egységárral adta be a pályázatát.

- Egy ág karmolt meg, - mondtam az asszonynak.

- Az nem igaz, így csak asszony tud karmolni!...

Úgy höppögtek a kacagástól, hogy rázkódott az asztal.

- Mondja Vöröss úr, mit jelent az? azt mondja a Stocok barátom, hogy ő kettő huszonhatos alapon dolgozik.

Vöröss úr ettől a váratlan szótól megzavarodott, aztán megremegett. Nem hitte, hogy olyan gazember legyen a Stoczek, hogy ő is ezen az alapon adja be... Pontosan az ő kalkulációja...

- No osztán mit mondott az asszony?

- Hát mondtam neki, hogy ne kotyogjon, nézze meg a télikabátomat, az is el van szakítva.

- Osztán megnézte?

- Persze, hogy meg... még az alsókabátomat is...

Csak úgy gurultak a kacagástól. Vöröss úr, kifizette a sört s azt mondta magában: mégis érdemes volt egy kicsit maradni. Milyen égi szerencse, hogy megtudtam a Stoczek titkát: szépen hazamenni s belenézni a kétszerkettőbe.

Muszáj elrontani a szorzásokat s az összeadásokat, mert már ennél lejjebb menni egységárral nem lehet. A tanácsnak pedig alacsony végösszegeket kell produkálni. Az aztán nem megy másképp, majd a kétszerkettő... Majd az segít...

A polgármester fia új villát akar építeni... Hát no, meg kell ajánlani, amit lehet. Akkor aztán nem szoroznak utána. Lesz egy kis túllépés, no nem baj. Már olyankor nincs baj.

Homokbucka

Most, hogy bérbeadták a birtokot, kimondhatatlan csönd borult a házra. Az istállókból elmentek a marhák, egy tehén maradt a kis tarka bocijával, két ló az urának, hogy ne legyen beszorítva ebbe a fulladt házba s neki mi maradt? A gyöngytyúk, meg a virágok. S az egyiptomi cigaretta, amelyet véghetetlen szívott, szívott, evett.

Mint az árnyék járt le s fel a házban, semmi dolga nem volt. A birtokot zsidók vették ki s hallani sem mert róla. Odakint a tanyán nagy élet s nagy üzem indult, a bérlő egy kaliforniai zsidó, aki sok pénzzel s nagy üzleti zsenivel jött haza, valami országos dologba fogott az ő világtól s vasúttól távol eső kis birtokukon. Eddig ők maguk, gyerek nélkül, ketten az urával alig tudtak megélni a sovány homokból, amelyen alig lengett az árvakalász, most tizenkét erős, hatalmas, kemény, dolgozó farmer uralkodott odakint s a parasztok százai nyomultak be a tanyába s a földekre, az isten tudja, mit csinálnak.

Volt egy aranykalicka is a házban. Kanári kalitka. Vékony, sárga drótszálak finoman gömbölyegre fonva s két kis madár lakott ebben a parányi kastélyban. Egy hím s egy nőtény. Míg a hímecke egyedül volt, addig tele volt füttel a lakás, most, hogy nőcske is jött a kalitkába, csöndesek voltak, csak néha csipogtak, mint a verebek, de sokkal édesebben. A bérlő azt tanácsolta, hogy válasszák el egymástól a két kis madarat, akkor majd énekelnek, ha szenvednek egymásért.

De nem volt szíve hozzá, hogy megtegye, inkább lemondott a kanári csattogó trilláiról, ami pedig elkísérte a ház minden zugába s gyerektelen lakásuknak valami földöntúli édességet adott.

Vasárnap, délután volt e percben. Milyen furcsa; mióta nincs birtok, nincs gazdálkodás, azóta néha hétfő van s néha szombat, vasárnap, nincs különbség a napok közt. Az udvar mindig tisztára seperve, az ebéd mindig rendesen elkészítve, az öreg szakácsné s a fiatal lányszolgáló úgy rendben tartanak mindent, neki semmi dolga a világon, ő teljesen fölösleges lény lett.

Ott ül a megszokott helyén, a hátsó tornácon, amelyet a vadszőlő oly vastagon benőtt, mint egy remetelakot, s nem is lehet miatta gondozni az épületet; a menyezett deszkáival lepattogott a festék, de nem lehet hozzá se nyúlni, mert Bertalan nem engedi. Büszke a kastélyára, s azt akarja, hogy úgy álljon a világ végéig, mint mikor húsz évvel ezelőtt megépítette, pedig ma már ódivatú s szegényes. Ma a szomszéd új urak mind fehérre lakkozott s csempés fürdőszobákat csinálnak a régi kúriákból.

Csak az ő életük marad a régi s nem is bánja. Már csak akkor veszi észre, hogy dohos a szoba, ha vendég jön, de az is ritkán jön, mert Bertalan inkább maga megy el hazulról s még ez a legjobb, ha magában hagyja a sorvadó, szenvedő gondolataival.

Az ujságot olvassa. Ezt szereti olvasni. Ez kinyitja az ablakot, arra kifelé, a nagy világ felé. Itt falun az ujság valami csodatevő lámpás, amelynek a segítségével fel lehet idézni a múltat s a soha nem látottat. El lehet menni emberek közé s csodálatos tájakat és tengereket és a jövő vívmányait és a társaság híreit... Minden sor valami új szenzáció a léleknek, Aladin-lámpás, be lehet vele világítani a Mindenségbe. Mert nem azt olvassa, amit leírva lát, hanem azt látja, amit megüt a szívében, a hír, mint hűrt a kalapács... Zongorahangok zendülnek benne, mint valami automata hangszeren, ahol csak egy hangot kell megérinteni, s egész harmónia orgonáz a nyomán.

Hirtelen mintha kocsizörgést hallott volna.

A cigarettáját letette a kis kagylóba, kis tengeri kagyló rózsaszínű öblébe, s ment az ebédlő sötétjén keresztül a ház udvarára.

Csakugyan kocsi. Két kis parasztlóval könnyű sárga bricska.

Nagy, szőke nő nevetett le rá, szinte illetlen fürgeséggel perdült le a kocsiról.

Ramocsaháznéné volt.

- Szervusz.

- Szervusz.

- Nahát, ez nagyon kedves.

- Zavarlak?

- Boldog vagyok, parancsolj.

- Milyen szépen vagytok itt.

- Hamar, hamar, odabent hűvösebb van.

- Már el is égtem a napon. Örült meleg.

- Merre jöttetek?

- Nagy kerülővel, mert a homokhegyen nem bírtak a lovak. Kölcsönkért lovak, képzelheted... Kérem, Kéki uram, fogjon csak ki. Azazhogy, magadban vagy?

- Mint mindig. Fogjon csak ki, majd az András mindjárt jön.

Az istállók felé mutatott. Az istállók csöndesek voltak, a tégláíves ajtókat, ablakokat a pók szőtte be.

Azért lesz ott annyi takarmány, hogy a vendégek lovai ropogtathassanak.

- Milyen jó itt nálatok. Csönd van.

- S nálatok?

- Sajnos, nálunk is. Azt untam el. Ebéd után egyedül maradtam s eszembe jutott, hogy eljövök már hozzád.

- Milyen kedves vagy... Inkább a fák alá.

Lementek a tornácról a kertbe s a nagy bükkfák alatt, melyek még a hajdani vizek idejéből maradtak itt, ezen a szigeten, egy régi erdőcske maradéka, a vastag deszkákból csinált asztalnál ültek le. Oly hűvös volt a perzselő meleg nyári délutánon, mintha a szél szűrve jött volna át a lombok közt.

- Mit parancsolsz?

- Egy jó cigarettet. Tudom, neked mindig van. Azért jöttem, egy jó kis cigarettért.

Nevettek. Leültek. Sose voltak jóban.

El is hallgattak, nem tudtak hirtelen szót találni.

Ő lopva felnézett a magas, szőke asszonyra; milyen szép még ma is. De hogy tudja a haját ilyen szőkén megőrizni. Olyan, mint az arany, s ahogy a kis kalapot leteszi, kemény hullámokba sütve a fehér homlok fölött. A szemei is mily kék s az arca milyen hervadt.

- Hallom, ti is kiadtátok bérbe.

- Igen. Bertalan beteg, nem tud gazdálkodni.

- Ramocsaházy is beteg. Itt mindenki beteg, - nevetett a vendég, s az arcán keserű és mély ráncok vannak.

Hallgatnak.

- Mit csináljak. Megpróbáltam magam gazdálkodni, nem megy. Nem értek hozzá. Mit csináljak. Ketten nem tudunk megélni a birtokból, most aztán nézhetem, hogy tizenketten megélnék belőle s még a bért is megfizetik.

Mosolyogtak.

- Ne, de csak hadd éljenek, mert ha ők jól élnek, akkor tudnak fizetni.

- De gyönyörű ez a te óriási áloéd, hol teletted?

- Az üvegházban.

Erről eszébe jutott a kertész s kiáltott neki.

- András, András, kérem, menjen csak előre, vendégek vannak, gondoskodjon a lovakról.

A kertész abbahagyta a nyári ciprus nyírását s a nagy ollóval a kezében, szó nélkül ment körül a házon.

A kutyák csak most vették észre, hogy vendégek jöttek s nagy ugatással rohantak elő a kert végéből.

- Honnan kapod a cigarettet?

- Pestről hoztam, még abból tart egy ideig.

A vendég megnézte a plédobozt s próbálta elolvasni a francia s az arab szöveget. De régen volt már az iskolában s azóta francia szót alig látott.

- Hallottad, hogy Bikkfalvyék parcelláznak?... Igen... Egészen tönkrementek. Azt nem is lehetett győzni, amit Malvin csinált. Télen a Riviéra, nyáron a dinomdánom. A nőegyleti bálon a főispánné egy kis szatinruhában jelent meg, ő pedig Párizsból hozatott ruhában.

- Unta magát.

- De a fene egye meg az unalmát, most aztán nem fogja unni magát, ha az ura díjnok lesz a biztosítónál? Kárbecslő.

Ránézett a szőke asszonyra s mosolygott. De fájt ez a mosoly. Eszébe jutott egy bál a vármegyeháza nagytermében, mikor ez az asszony egész éjjel úgy táncolt, mint egy tébolyodott. Ő akkor is csendes volt és szótlanul ült az öregasszonyok közt.

- A fiaid?

A szőke asszony hirtelen valami csodálatos rázkódással felzokogott.

- Ne kérdezd, ne kérdezd!

Rémülten nézett rá. Az asszony nagy, kék szemei egy pillanat alatt tele lettek könnyel s a könny nagy cseppekben kezdett ömleni az arcára, a fehér, fáradt arcra, mint egy hegyi patak.

- Az istenért.

Az asszony intett, hogy hagyja egy kicsit.

- Magda! - mondta aztán s a szót olyan kínosan buggyantotta ki.

Magda?... Gálfiné... Nagyon szép, barna asszony. A télen találkozott vele egy hangversenyen a Zeneakadémián. Gyönyörű volt, hennázott rövid haja, - csak most vette észre, hogy Ramocsaháznéné még ma sem nyíratta le nagy szőke haját.

- Magda?! - kérdezte erkölcsi felindulással.

- Mind a kettőt.

- Hogyan?

- Mindkét fiú bele van örülve. Soha nincsenek itthon, mindig nála vannak, körülötte lebzselnek. Minden napra tud nekik programot adni. Tudja ördög, egyszer halászás, máskor zsinánpesce, meg rummy, rummy... Mindennap éjfélutánig römiznek hármában, ha más nincs. De ott van; mindig tele van vendégekkel. Az ura remekül gazdálkodik, s nem törődik vele, hogy az a nimfomániákus nő mit csinál. A parcellázást is ő csinálja, meg fog gazdagodni a Malvinék bukásán. S az a buta Malvin... Annak az ura is... szóval, mindenki... Egy ilyen, egy ilyen...

Ömlött a szájából a szó s ő csak hallgatva s kényelmetlenül ült mellette, maga elé nézett s már alig hallotta, mit beszél a barátnője, sorra fel-felvillant előtte a mult, eszébe villantak a pletykák a szép Ramocsaháznénéről.

- Az én szép, nagy fiaim, a kisebbik is magasabb már nálam s olyan mind a kettő, mint a hajnal. Az a szép, szőke hajuk, kék szemük, olyan a válla, karja, mint az atlétáé, remek lovas mind a kettő. Bélácska tizenhétéves, Andráska huszonegy. Jaj, istenem, hajnalban, öt órakor felkelek, - s megáll s kimeredt szemmel néz maga elé, - jaj, nem tudom elmondani, valami gyanús neszt hallottam, nem is értem, hogy lehetett felébredni, de úgy ahogy voltam, - az anyai szív, - kirohantam a tornácra, hát ott áll az én két szép fiam, az udvar közepén, egyik a gömbölyű alatt, a másik a kutnál s szemben állanak és felhúzott fegyverrel szemben egymással.

A lélekzete elállott és sokáig sírni sem bírt, csak lihegett és csuklott a visszafojtott zokogástól.

- Egymással szemben. Töltött fegyverrel. Egymással szemben.

Összekulcsolta ujjait s maga elé feszítette hatalmas karjait; a nyári ruha ujjából kiborultak a fehér karok, ezek oly üdék és fehérek, mint a frissen nyílt liliomok.

- Odarohantam, közéjük vettem magamat; ide löjjetek! Rám löjjetek, ti kutyák, ti gazemberek.

- Leeresztették a fegyvert s elfordultak.

- Odamentem hozzájuk s pofonvágtam előbb az Andráskát, azután a Bélácskát. Teljes erőből ütöttem pofon. És állotta. Nem fordította el a fejét. Ott állott előttem az én szép, szerelmes gyermekem s várta, hogy az édesanyja pofonüsse. Jaj...

S az asszonyból kitört a vihar, csaknem szétvetette az egész testét.

- Most azért ültem kocsira. Oda akartam menni ahhoz az asszonyhoz. Ahhoz a bestiához akartam menni, hogy azt verjem pofon... A kutyát... Hogy széttépjem. Elindultam, mint egy fúria... Ha a kezem közé kapom... S a homokhegynél a kocsis nem bírt felmászni... És míg ott állottunk, megfordult bennem valami... Jaj! Nem mertem odamenni! Mert hátha ott vannak a fiaim...

Csuklott, sírt. Vergődött, kinlódott. Iszonyú volt.

- Együtt reggeliztünk, egész megbékéltek, mert látták a rettenetes szenvedéseimet. Cirógattak, csókolgattak, egyik jobb felől, másik balfelől, anyám, anyám, tréfa volt.

Kirobbant belőle:

- Nem tréfa. Nem volt az tréfa. Megérezte azt az én szívem. Álmomból iszonyodtam fel. Dehogy is volt az tréfa. Egy anyának látni, ahogy a fiai töltött fegyverrel állanak szemben egymással.

- Délelőtt eltűntek. Mind a ketten. Egy pillanat alatt. Lóháton mentek el. Senki se tudja hova. Egyik ment északra, a másik délre. De én megéreztem a homokdomb alatt, hogy mind a kettő ott van és nem mertem!

Borzalmas volt, ahogy ebből a hatalmas, vad, temperamentumos asszonyból kitört minden fájdalom. A zsebkendőjét megette, míg a könnyét, verejtékét törölte vele.

- Most mit csináljak, mit csináljak!

És ő fájva és rémülettel s iszonyodva nézett az emberi fájdalomnak erre a borzalmas viharára a nyári tűzben.

Felettük a bükkfák kemény levelüket megrázták, szél jött valahonnan, forró szél, nyíri homokkal s belevágott a lelkükbe a homokbuckák nyári vihara.

A komornyik húga

Erzsi megállott a mosogatásnál, mert nem tudott másképp beszélni, csak, ha odanézett arra, akihez szólott és ha a keze is megállt.

- De azért rendes ember az a gróf.

Irénke, a legnagyobb kisasszony ránézett.

- Hát te láttad a grófot is?

Erzsi nagyszájjal mondta.

- Hátsz ott vótam!

Hogyne látta volna! Ő ne látta vóna! Ha ott vót! Kezet csókolt neki a gróf!

A kisasszonyok, akiknek a szemében egy gróf valami elérhetetlen nagyszerű fogalom volt, rábámultak a mosogatóvízben pancsoló kis cselédre.

- Persze, hogy láttam! András bácsi bevitt engem a szobába! Láttam, hogy öltözteti; ő készíti ki neki a ruháját; a gróf nem is tud semmit, hogy mi, hol van.

A kisasszonyok nevettek. Az Erzsi szavában némi lenézés volt: mit tudna egy gróf!

- Hát mondja el, Erzsi, hogy történt ez a történelmi találkozás - és a három kis úrilány mohón vette körül a dézsát.

- Hát a várba lakik fent, egy nagy palotában, van vagy tizenkét szoba és nem lakik benne soha senki; mert megszállott területen van a birtokuk.

- És milyen a lakás?

- Tiszta. Nagyon tiszta. Azt meg kell adni, hogy igen jól rendbe van tartva. Egy porszem sincs, pedig olyan sok apró asztal van. Az csak útba van.

- No, és maga csak úgy bement a szobába?

Erzsi végignézte a kisasszonyt.

- Maga azt hiszi, az utcáról csak úgy bemegy az ember. A portáshoz mentem és megmondtam, hogy én Potyondi József urat keresem. Miért? A bátyám. Igen, maga a komornyik úr húga? Azzal rögtön fölvezetett az emeletre. A bátyám ép a grófot öltöztette; ahogy az ajtón belépünk, - igaz örült csengetés volt, ahogy az ember lépett, akárhova lépett, rettenetes csengés! Úgy megijedtem.

A kisasszonyok nagyon nevetni kezdtek.

- Miféle csengő! Úgy szeretik a grófok a csengőt?

Erzsi lenézte őket.

- Betörés ellen... De mikor a bátyám kijött, rögtön kikapcsolta a csengőt.

- Na, és bevitte a szobába? - mert a kisasszonyok szerettek volna már tényleg ott lenni.

- Igen. És a másik szobában a gróf öltözött a tükör előtt, és kiszólt: «Ki az, ki az?» Na és a bátyám megmondtam, hogy én vagyok.

- És a gróf tudta, hogy maga kicsoda?

- Hogyne tudta volna! Még ilyet kérdezni.

- Annyit csak tud, megmondta neki a bátyám, hogy a hugom. És engem beültetett a bátyám egy fotelbe, de tudják, azt hittem, helyre ülök, csak beleestem. Aztán kijött a gróf is: «Had lám, had lám azt a Potyondi darabot.» És így tett nekem: megfogta az állam, aztán megcsípte a két arcom.

A kisasszonyok csiklandósan nevettek és Erzsi sem apprehendált érte a grófra.

- «Ez igazi Potyondi darab!»

Nagyon kómikus volt, hogy egy gróf ilyen furcsa szót mond. Mi ez? Grófi szótár? Vagy van ennek valami jelentése?

- Azok is úgy nevettek, a bátyám, meg a gróf együtt, hogy a hasukat fogták, még a könnyük is potyogott. A falubeli asszonyokról, lányokról beszéltek, de olyan viccesen, a bátyám olyankor mondott, hogy a szemiből a könny hullott a grófnak: «Hiszen te nagy kujon vagy, Csekk!» És mindig csak Csekk, Csekk, pedig a bátyám Potyondi József.

- Jack - nevettek a kisasszonyok. - Minden komornyik Jack.

- De a gróf csak negyvenéves, a bátyám meg hatvanöt, segít neki a gróf, ő már annak az apjánál is ott vót. És az én bátyám is jó családból van, az apja első szíjjgyártó vót nálunk, az én apám testvére, az én apám meg első lakatos volt, hát büszke lehet mindenki a családjára, ha nem is gróf!

- Persze, Erzsi. Aztán még mi történt?

- Azt mondta a gróf: «Add csak az erszényem, Csekk!» De nem volt a helyén, a bátyám meg is mondta: «a gróf úr sose tesz helyre semmit!» s összeszidta.

A kisasszonyok nagyon nevettek.

- És a gróf?

- Mit szóljon, nem szólt semmit, hallgatott: «Nézze meg, Csekk, van-e benne?» a bátyám megnézte: «van, mehet a gróf úr». Így vannak egymással.

- És csakugyan volt benne?

- Nagyon is vastag volt, a gróf ki szedett belőle, s csak úgy a zsebébe tette, hogy ne nyomja úgy ki a zsebet. «Na hogy teccik, hogy teccik itt magának?» Mindig csak ezt kérdezte tőlem. Addig is, míg bent öltözött, kiszólt: «Hogy teccik, no hogy teccik ez magának?» Azt hitte, én olyan bugris vagyok. Hát teccett, de láttam én má olyat, csak nem olyan sokat együtt. Nagy dolog. Hogy van neki!

A kisasszonyok igen nevettek, hogy a gróf úgy dicsekszik egy kis cseléd előtt, jóval kezdett ki, ennek nem imponál.

- «Nahát, maga mikor jön a kastélyba Szent Péterre?» - aszongya nekem a gróf. - «Nem tudom...» «Sokba kerül, úgy-e!» «Hát igen.» «Van a Csekknek pénze!» azt mongya a gróf, «van a Csekknek elég pénze! Már mondtam neki, hogy híjja össze egyszer az összes rokonokat, hadd lássam a Potyondi nemzetet.»

Mindnyájan nevettek. Erzsi is nevetett: hát hogyne volna kíváncsi arra egy gróf? Barátkozni akar a Potyondiakkal.

- Kezet is fogott velem - mondta Erzsi önérzettel, de természetesen, mert hát hogy is lehetne azt másképp elképzelni.

- «Ma nagy kanállal eszünk, Csekk» azt mondja, azzal elment, és a bátyám lekísérte az autóhoz, és látszott a grófon, hogy örül neki, hogy egy jó vacsorát kap valahol.

- És te odafent vártad meg a bátyádat?

- Én ott vótam még soká, de ott olyan meleg vót, mint a fürdőbe, központi fűtés, és a bátyám, mikor feljött, azt mondja: «Ez mindig ilyen, ezzel mindig annyit kell röhögni.»

Erre a kisasszonyok is hemperegtek a kacagástól.

- A bátyám nem sokat teketóriázik velük, mikor a fiúk kérik, hogy hozza mán az uzsonnát, azt mondja nekik: «maguk mindig csak zabálni akarnak.»

- Ezt honnan tudod, Erzsi?

- Hát a bátyám elmondta, míg bepakolta a ruhát, mer mihent feljött az autótól, elrakta a ruhákat. De milyen egy pontos, pedáns ember, úgy rakta el, nahát, azon egy ránc, egy gyűrődés nincs, ő maga is nagyon rendes, de azt úgy rakta be a bőröndbe, mer azok olyan ruhák vótak, améket magukkal hoztak Szentpéterről, hát azt mindgyárt odarakta, hogy akármék percben utazhassanak... Jaj, menjenek mán innen, egész kihült a vizem, hogy fogok mosogatni.

- Maga nem szeretne a grófoknál szolgálni!

Erzsi elgondolkozott.

- Nem. Tudja, a bátyámnak jó, mer az már negyven éve komornyik, hát parancsol: de én láttam, a portás úgy meghajlik, meg a felesége, mint a kókusok... Azt az én gyomrom nem venné be... Mit?... hát az a gróf is csak henceg a lakásával, és én dícsérjem?... és ő is örül, ha egy jó vacsorára meghíjják: ez az egész?... és nem mondta, hogy: «fizetem az útiköltséget!» hanem, hogy: «Van a Csekknek pénze!»... Az is csak olyan ember, mint én, akkor mit tiszteljek rajta!

A kisasszonyok nevettek: Potyondi Erzsi a vajdlingnál.

- A bátyámat jobban tisztetem, mer ő kitudta csinálni, hogy negyven esztendeig első legyen a kastélyba. Az összes személyzetnek ő a felügyelője. S ha nem akar dolgozni, csak sétál. És azoknak a gróffióknak azt mondja: «maguk csak mindig zabálni akarnak». Hát ez mindenestre nagyobb, ha egy cseléd ezt megmondja, mintha az úr sértegeti a cselédet.

- Hogy ez az Erzsi milyen filozófus, és igaza van - szólt a legnagyobb kisasszony.

Nyájban

A nyáj együtt volt. Valamennyien ki voltak vörösödve, s a szemek égtek, mint a lidércfény. Taktusra kinyíltak a szájak s hangokat adtak, vékony s vastag hangokat s tetszett nekik a saját hangjuk, mert mindenki csak a maga hangját hallotta, olyan hangokat, amilyeneket sohasem szoktak adni, bégettek s bőgtek; daloltak.

Mindnyájan összefogózkodtak láthatatlan karokkal s ebben a késő éjszakai órában elfelejtették egymásnak a nappali sértéseket, a képviselőválasztási verekedéseket, az elszántott barázdákat, a családi veszekedést, a rokoni gazságokat, a szebb termet, szebb arc, szebb élet miatt való irigykedéseket: most mindenki csak a maga hangját hallotta s a többiek bégetése erősítette a bátorságukat: régi szép hallgató nótákat énekeltek.

A menyasszony ott ült a vőlegény mellett, apró barna szemei mint a baba porcellánszeme, úgy meredtek maguk elé, rengeteg nagy vastag ruhacsomóba, száz szoknyába kötözve, burkolva, csak úgy szuszogott, az ölében volt egy porcellántányér fehér szervétával leterítve, abban pénz volt, sok pénz, ezt a vendégek adták össze a menyasszonytáncért s ez a pénz úgy melegítette a testét, kárörömmel gondolt arra az egyre, aki nem volt itt a nyájban, egy fiúra, aki egyedül kóborol valahol a határban, sáros csizmában, keresztül-kasul a réteken.

Butaság lett volna vele kóborolni, mikor itt ülhet a nyájban. Bekerült a gazdák közé, körülötte csupa gazdaember van; szegény, napszámos, kondás, béres, pásztor egy se, mind gazda ez, akinek magának van földje, háza s az olyan jól melegíti az ember testét, mintha szárnya nőtt volna, s bármely percben fel tudna repülni.

Ez egy más világ, szebb világ, jobb világ; mind milyen jó kövérek s jókedvűek.

Most a banda, még ezek is kövér, egészséges, vörösarcú emberek, rákezdték egy táncnótára s akkor az első vőfély odajött a menyasszonyhoz és táncra kérte.

A menyasszony odaadta a tányér pénzt az édesanyjának, aki mellette ült balfelől, úgy adta oda, mint valami rendkívüli szentséget, amit az ember csupáncsak az egyetlen édesanyjára bízhat rá s még a papra sem s a szíve még így is arra hajlott, mintha odaszakadna utána: ez a tányér pénz köti őt ide.

De menni kellett s ő ment is, frissen és vígan, hogy táncoljon az első vőfélyvel, a nagy gazda-fiúval, aki oly elegánsan s udvariasan tette a kezét a derekára s táncolt vele, piros arccal s üveges szemmel, mert mulatni kell, hogy elfelejtse azt, aki messze a réten jár avult sáros csizmában s tilinkóját fűjja.

Az bolond, az a tilinkós, azt hiszi, egy leányt tilinkóval is meg lehet venni, pedig tudhatná, nem azé a madár, aki elereszti, hanem aki megfogja. S az ereszti el a lányt, aki bolond s nem tud pénzt szerezni, s az fogja meg, aki okos s apjának, nagyapjának rablásából fényes lépvesszőt tud kirakni, amelyre rászáll a madár, aki repes azért, hogy megfogják.

És a menyasszony táncolt, mereven és óvatosan, mert tudta, hogy neki nem szabad nagyon táncolni!...

De a feje megbódult az örömtől és a boldogságtól s egyre jobban engedte magát forogni és riszáltatni s körülötte mások is táncoltak, a legények a falnál ácsorgó lányokhoz mentek és sorra felkérték őket, és ott ringatóztak, vonaglottak egymás mellett szorosan, egyre szorosabban a kis szobában.

S a menyasszonyt kézről kézre adták, mert a vőlegény táncáért, mikor az első csárdást járta, fizettek neki, most mindenki kapni akart belőle a pénzeért, az apja pénzeért s mind megfogdosta a derekát, csipejét s mind megforgatta s megugratta. Hogy szegény jány, annál szabadban, annál kiméletlenebbül.

A menyasszony tudta, hogy neki nem szabad! de tele volt dühvel.

És egyre jobban odaengedte magát a táncosoknak, hajrá, jöjjön az egész falu. Egy tánc? Nem oly nagy dolog, no istenem összesuhantak a tilinkóssal, jut is marad is.

Erős lány volt, bírta.

Büszke lány volt, büszke rá, hogy mindent kibír.

A vőlegény is táncolt, más lányokkal, de a szeme mindig a menyasszonyon volt. Pedig ugyan mit néz rajta, a többen még több a szoknya, még jobban reng; mint a százlevelű pipacs; de a vőlegény bolond volt, neki csak ez az egy lány kellett, amék a menyasszonya volt.

A menyasszony azonban nem törődött vele s nem vágyott hozzá. Neki mindegy volt valamennyi. Neki minden legény: gazdalegény. Minden gazda fiatal férfi. Mind jószagú, vagyos, ő minddel jóba akart lenni, ő nem fösvénykedett a menyasszonytáncsal. Ő azt akarta, a halálig megemlegesse valamennyi, kivel egyet fordult, egyet szédült az életnek ezen a csuda éjszakáján.

Már senki sem volt, már a vőlegény jött, az következett: és akkor, mert tudta, hogy most búcsúzik a lányságtól, most ő kezdett tombolni, most ő vágta a táncot.

Gyáva voltam, mondta magának, gyáva voltam, hogy csak olyan keveset suhogtam véle. Gyávák voltunk mindaketten s most a tilinkós helyett járta a táncot: mert jön a hosszú rabság, jön az élet, jön a munka a máskonyháján s földjén...

A vőlegény most odaállott, már kinyújtja karját, már villog a szemében a farkas éhség

és akkor a menyasszony egyet sikolt, kicsit, a piros arca elsápad

megáll a táncban

halott a mulatók közt

és akkor félelmében mosolyogni kezd

nevetni kezd

elhúzza a száját kicsit félre, csak a felszáját s úgy teszi, mint aki nevet

mindjárt

mindjárt jövők

gyertek velem lánybarátok,

s elmegy

és kint kitepi magát lányok öléből

egyedül fut

hátra a bokrokon

le a patak partig

egyedül bújdosik báli selyemcipőben

és a patak útjába áll

a régi kis patak

tavaszi virágos patak
amelyiknek a partján, fent a domboldalon valamikor szép éjszakán...
jaj rettenetes fájások
jaj iszonyú fájások
jaj
és egy perc alatt meglelt a gyerek
jaj szentséges jóisten, egy egészséges sikító fiúgyerek...
és ő ott ül a fűben, a harmatos...
és a feje szédül és az életének vége...
meghalni
Gazember, gazember, tönkre tette az életet! a tilinkós! fent a hegyoldalon, a réteken vigan
kóborol
de a szegény menyasszonynak a patak partján idelent
gazember, fiú, minden fiú, mind gaz, megölni
s gyorsan keményen, bátran belefojtja a vízbe a sikító kisgyereket
és megmosdik a patak vizében
távolról kiáltások:
megyek már megyek!
Mikor visszaért a szép sárga holdfényről a gyenge lámpák halvány világába, maga is sápadt
volt, de az arca nevetett s vidámat virított.
A vőlegény boldogan öleli, boldogan emeli.
Csendesen, nem jól vagyok...
És a vőlegény mint a liliomot lengeti s lebegtetni egyetlen szerelemmel és senki semmit észre
nem vesz egy hosszú, hosszú óra hosszáig.
Csak az anya szeme, aki vérrel itatva látja a cipőt s nagyra tárgult szemmel hal el: leányom...
Aztán halkán sűgva, suttogva, haldokolva fogja a haldoklót s jobbra is, balra is elhinti a hű
magyarázatot s viszi a menyasszonyt, ő viszi a menyasszonyi ágyba.
S az elhullott vércsöppeket a csizmák talpa szíjja fel. A nyáj mind véres lesz, mind véres a nyáj.
S a vőlegény hogy elvonja a figyelmet a beteg menyasszonytól, ritka nagy táncba csap,
csizmája szárát veri tenyerével, a földet veri nyalka táncban hetyke tenyérrel s mikor felemeli
a kezét a földről: véres.
A nyáj megdermed, a vérszagra a nyáj megtorpad.
Gyanú.
Egy pillanat alatt fakók lesznek az arcok, megáll a zene, kimerednek a szemek.
A csendőr felteszi kakastollas kevély kalapját.
És a nyáj felhorkan, meghörög, hogy széttépje a lábuk előtt esettet.

A pusztai párbaj

Még egészen sötét volt, mikor a város kocsija már megállott a ház előtt. A főügyész felkelt, hideg vízben lezuhanyozta magát, felöltözött s a vadásztáskáját, amit már tegnap előkészített, levitette a hajdúval s a kétcsövű Lancastert választotta ki. Helyszíni szemle van a Dóka-pusztán s ki megy puska nélkül a pusztára?

A felesége álmosan kiszólott a másik szobából:

- Vigyázzon az egészségére, kedves.

Ő egy pillantást vetett a nagy tükörbe, bólintott s ment.

- Isten vele, kedves, - szólt mégis vissza hangosabban, de erre már nem kapott választ.

A hajnal gyönyörű volt. Már keleten hasadt a vörösség s ahogy a városból kiért, tündéres színekben villogott elő az alföldi csodálatos virradat. Olyan égő és tomboló színek, hogy az ember lelke hasadt.

A Teleki-tanyánál megállott s felvette a kocsiba megbeszélés szerint a városi mérnököt, aki nagyon mulatságos fiú volt s ő, aki elvből nem mosolygott, ezt szívesen elnézte, ahogy goromba tréfákat csinált.

Nem igen beszéltek. Még aludt a szemük s a testük. A többiek vonaton mentek ki a pusztáig, de ő inkább a kocsit választotta, mert szerette néha az erős strapát. Pedig hat-hét órát kellett menni a kocsin, hogy kiérjenek a pusztára. A városnak egy óriási pusztája a Tisza mellett, valamikor századokkal ezelőtt egy elpusztított falu odamenekült hozzájuk s akkor a város a polgárságot befogadta, s az egész régi határukat a saját számára foglalta el. Volt erről elég írás, a törököktől is, a császártól is, de arról sehol betű sem maradt, hogy a bemenekültek mindenestől cselédnéppé lettek a nagy alföldi városban. Kivéve az akkori főügyészt, no. Annak volt esze.

A főügyész erős, keménykötésű ember volt, bírta a szekérrázást, mert nem tréfa ám félnapot ülésben tölteni. Nem volt gusztusa se ételre, se pihenésre, megropogtatta a derekát egyszerűen, s jót húzott a mérnök kis hadibutykosából.

Gyönyörű volt a reggel, a délelőtt, nem volt nagy meleg. A vadászköcét kigombolták s nagyokat lélekzettek.

Vasutat kellett építeni a pusztán keresztül s helyszínelni mentek, hogy a város érdekeit megvédjék.

Mikor végre kiértek a roppant zöld tengerre, a dókai tanyákhoz, azért mégis ideje volt. Az ember elunja még a kocsibanülést is.

Már az egész társaság megjött. A vonat már kilenc órakor megérkezett a távoli pusztaszélbe s nyílt pályán megállott s a vendégek ott szállottak ki, ahol a fogatok várták őket. Egy nagy pusztai község is érdekelve volt, mert eddig huszonhét kilométerre volt a legközelebbi vasúti megálló s most rajtuk keresztül kell menni a vasútvonalnak. Hát éppen abban főtt a fejük, hogy azt kérjék, ne vágja keresztül a falut a vasút, hanem, hiszen elfér a pusztán, kerüljön annyit, hogy ne a piacon füstöljön a masina.

A pusztának egy jókora darabját egy bérlőtársaság bírta, húszesztendős bérlettel s ennek volt tulajdonkép az érdeke a vasút, mert nem volt rentábilis a gazdálkodás. Most hát a várossal megcsináltatják a vasutat, azonban nagy baj, hogyha a bérlet felé irányítják a vonalat, akkor sem a pusztá, sem a túlsóparti falu nem nyer semmit.

A főügyész az egész úton egy szót sem szólt a vasútról, folyton csak a vadászatról beszéltek. Jégsarki kacsát lőtt a fia a mult héten s Pestre utazott fel, hogy kitömesse s már egy hete ott lumpol a gyerek.

- Drága a kacsapecsenye, - mondta a mérnök s mindketten nevettek.

A bérlők barakokat állítottak fel, azok zöld lombbal voltak díszítve s a hosszú asztalokon számtalan borospalack volt már felállítva. Nagy üstökben főtt a birkatokány s a malacpörkölt, kinek mire van gusztusa. Pásztorok főzték, nem holmi vászoncseléd, hanem öreg számadó gulyások, akik öfelségének is főztek valaha, mikor idekint volt a Dókán.

Tizenegyig a társaság elgyönyörködött a csudás pusztában. Voltak vagy hatvanan, nyolcvanan összesen. Mert itt voltak az építő vasúttársaság kiküldöttei, az államvasutak, a pénzügyminiszter, a földművelési minisztérium emberei, a megyének, a városnak, a falvaknak képviselői, az adók, az útmesterek, s az Isten tudná még kicsodák s mifélék. De legnagyobb részük városba fulladt kishivatalnokember, akik most legelni tudnának a gyönyörű tavaszi pusztán. Meg vannak szédülve s csak néznek s tátognak a roppant ég alatt, a riadó nagy szabadban. Mind az apja, az ősapja emlékeivel néz: azoknak a magával hozott régi jó emlékezeit kavarja fel gyerekkora porából, akik még valahonnan innen a szabadból indultak el. Mert mind innen jött, mindnek falusi volt apja, vagy nagyapja, vagy ősapja. S a minisztériumok szláv és sváb kiküldöttjei savószemmel falták a csodálatos, az érthetetlen képet: a pusztai pusztaságot.

No és aztán egyszer csak kongattak az asztalhoz.

A sátorok hamarságosan megteltek. Úgy rohant ott mindenki a tányéroknak, mint a malacok. Ez a hajnali koplalás, mert bizony senki sem hozott magával ennivalót, itt pedig meghalhattak volna; aki legelni nem tud, az bizony nem rendelhet tízórait a ménesnél s a gulyásnál.

S micsoda birkatokány volt! Piros és ikrás és olyan íze! mert azt semmiféle szakács meg nem tudja adni, ahogy a juhász.

S az a jó kis könnyű bor. Olyan zöldessárga s tiszta, mint az üveg. S csúszós. Egyórai evés után már szédült volt mindenki. S a bort muszáj volt inni rá. Ki gondolt itt helyszínjáráásra. Előbb a várakozástól, most az italbéli mámoroskodástól senkinek kedve nem volt gyalogolni, de még kocsizni sem.

Szinte meglepő volt, mikor a hosszú barak balsarkában ankét ült össze és szinte lopva és röstelkedve, hogy a kedves mulatságot rontják, tárgyalni kezdték a kérdést, amelynek kedvéért itt voltak.

- Ezek a mérnökök javíthatatlanok, - jegyezte meg egy földbirtokos és megállott felettük.

A városi főmérnök röviden referált, az államvasúti igazgató unottan figyelt, a miniszteri tanácsos úgy tett, mint aki már ismeri az ügyet. Valamennyien tudták, hogy elmulasztották a dolgot. Nem így kellett volna ezt elintézni, hanem amint megérkeztek, kocsiba kellett volna ülni és bejárni a helyszínt. Még mindig meg lehetne csinálni, de mindenki álmos és bágyadt. Tehette, teleitta magát és senkinek sincs kedve huszonöt kilométert szekerezni.

Tehát a térképeket terítik ki a gyalulatlan deszka-asztalon és annak az alapján próbálják megállapítani, hogy a vasút balra menjen-e át a pusztán, ahogy a nagybérlők érdeke kívánja, vagy jobbra átszelje a falvak felé a pusztaságot.

Érvek nem hangzanak; beszédek nincsenek. A falvakat a bírók képviselik, akik kipirosodva üldögélnek az ingyen bor mellett és sejtelmük sincs róla, mi történik a sarokban, őket berendelték s ők itt vannak. Sajnálják munkaidőben a napi veszteséget. De legalább a lovaikat jó szénával, magukat jó tokánnyal s egri borral ellátták. A jegyzőjük itt van, de az se tud mit csinálni, mert nincs szava, itt a főszolgabíró s itt a főügyész, a főfő miniszteri urak, - mit mondhat itt egy falusi jegyző? Nem felelős.

Mindenki így hárítja el magáról a felelősség érzését. A minisztérium képviselői viszont azt mondják: ott a falu, mért nem kiabál?

- Micsoda ez itten? - kérdezte az államvasutak mérnöke s a térképen rámutat egy nagy kerek foltra. - *Tóka*, - mondta s olvasta le. «*Tóka*»...

Erre nagy csönd lett. Az urak merev arccal néztek maguk elé. Most következett a párbaj. A főügyész értette. A polgármester, a vén, minden hájjal megkent ravasz róka azzal a csizmadiafogással próbálkozik, hogy a régi német katonai térképet küldte ki, ahol a Dóka határrész tévesen Tókának van írva.

Mindenki várt. Várták, hogy ő egy szóval eloszlatja-e a tévedést. De ő nem szólt. Tovább gondolt. A jövő évi választásra. Játszva lehet lelőni az öreget.

Hogy a főügyész hallgatott, a mérnök föllélekzett.

- Nem *Tó-ka* az, kérlek alázattal, - mondta röhögve - hanem egy kétezerholdas *tó*.

A főügyész szeme meg se billent. A mérnök a polgármester embere volt, nem az övé. Zseniálisnak találta ezt a marha ötletet.

- Víz? - mondta az állami főmérnök. - Akkor tényleg nem lehet a falu felé vinni a vasútvonalat.

A főügyész csöndesen füttyörészni kezdett s az ágasról leakasztotta a puskáját, kézben vitte, mint a katona, csak kint a szabadban vetette a vállára. A vadászkalapja mellett egy kis szárcsa-szárnycsaka volt s szemébe húzta betyárosan.

- Hova még, főügyész úr, - kérdezte valaki.

- Kacsázni, - mondta.

- Merre?

- Ide a Tókára...

S mosolyogva nézett a szép távolba. Ebbe a kacsába beledöglük a polgármester, csak hadd koppasszák.

Szidonia védelme

Kintről borús őszi világosság jött be, a vastag pesti levegőn átszűrte fény, mintha tömött emberi gondokon és szövevényes lélekdsungeleken kellett volna először áttörnie magát. Kint katonák menetszázada robogott a kövezeten és a háború reggeli moraja mint kórus mindenbe beleszólt.

Az elnök szórakozottan:

- Felhívom a vád képviselőjét, méltóztassék végindítványát megtenni.

Az ügyész kissé váratlanul nézett föl, fekete bajusza és erősen nagyító cvikkerje kriadt az akták közül, s vergődött elképpedt arcán, aki annyi évezrednyi börtönt osztatott már ki embertársai légiójának, nem bírt magán annyira uralkodni, hogy ellopja magát a kis rajtakapottságon.

Az ügyész másfél évet a harctéren töltött, akkor fölmentették s most mint még súlyosabb ígát vonta a törvénykezés ügyét. Meghajolva és halálos fáradtan élt a sötét és takarítatlan termekben s a szép nyári harctért úgy őrizte a szívében, mint egy vidám és kedves emléket.

Felállt. Ráncokba húzta fel homlokát, szomorkás és fontoskodó arcot öltött, háttal állott az ablakoknak s a ceruzáját a balkezébe fogta. Jobbkezét a hosszúkás, szürke papirokon hagyta s a cvikker üvegén át föl nézett a mennyezetre, semmit sem látott, belesüppedt az érzések fizikai állapotába s azt az önkívületi különös idegességet igyekezett magában fölszítani, amelyre a szónoknak ugyanolyan szüksége van, mint a jósoknak és kijelentőnek.

Sarkadi Szidónia a börtönőr mellől hirtelen föl nézett rá s apró hegyes fekete szemeivel szinte megszurta, megdöfte az ügyészt. Sárga, kiaszott vékony arcából kimaradtak a fehér fogak, az arcélén egy kis láz piroslott, láza volt, befelé leszorított hősége, izgatott volt, hogy nem adhatta ki indulatát, nem beszélhetett, semmit se mondhatott, már hét hónapja ül börtönben, várva ezt a napot és most akármit kezd, rögtön elhallgattatják, valami fullatag, ingerült düh volt benne, csak nézett izzó szemmel, mint egy veszett apró hiúz. De csak a foga csillogott ki, előre álló keskeny metsző fogai s a szája izzott, a szeme égett, itt mindenki beszélt, különösen az elnök, a vastag parasztcarcú ember, az csak mondja, mondja, mindenki helyett s most már elkezd az ügyész is...

- Tekintetes királyi törvényszék, mielőtt végindítványom megtenném, tisztelettel bejelentem, hogy a vádat módosító észrevételeimet leszek bátor betérjeszteni, kérve a tek. kir. törvényszéket azoknak...

- Módosítja a vádat! - szól nyers tárgyilagossággal az elnök, aki hozzá lévén szokva, hogy a bőbeszédű tanukat két szóban kivonatolja, ugyanezt megteszi az ügyészével is. Két fia van a harctéren és a reggeli lapokban azt olvasta, hogy az oroszok új támadásokba kezdenek.

- Módosítom először a tekintetben: hogy azon sikkasztásnak minősített húsz korona cselekményét, amelyet vádlott ravasz fondorlattal csalt ki, a vádló tanuknak az ő részére legnagyobb mértékben kedvező vallása után sikkasztás minősítése helyett lopás minősítése, azaz e cselekménynek átminősítése...

- Lehetne ezt egyszerűbben elmondani is! - súgta tréfálva a fiatal asszonyka a tanuk székén az ura fülébe s igen boldog egyességben érezte magát az urával. Az idegei ernyedtek voltak s most itt, az idegen helyen, a király tábornoki piros ruhás képe előtt, a tolvaj cseléd idegizgató közelségében, egyszerre, az ügyész gyámoltalankodására oly rendes hangulat fogta el, mintha gépen fölrepült volna az egész eset fölé. Ott lent látta valahogy az ellopott százötven koro-

náját, mintha be volna dobva a terem közepére s most összefutottak rá az emberek, három bíró, egy ügyész, egy jegyző, az államnak öt embere, jófizetésű úriemberek idejöttek s a legmesterségesebb komolysággal ülnek, ülnek, egymásra néznek, egyszerre egy beszél, a többi hallgat s mindannyian erős agymunkát s különösen jelentékeny ülőmunkát végeznek, hogy megállapítsák aényt, hogy Sarkadi Szidónia ötöle ellopott 150 kroncsit, s a mellette ülő kis asszonykától ravaszul kicsalt huszat. Finom. S itt most meg fogják állapítani, hogy Sarkadi Szidónia az ura kabátzsebéből két húszkoronást, egy darab tízkoronást, az ő szatyorjából, abból az erdélyi csángó főkötőből csinált szatyorból, egy darab ötvenkoronást, egy darab tízkoronást, egy kis pénztárcát, abban volt... Hogy nem nevetnek ezek egymásra s miért kell ehhez ülni... egy hajszállal nem segítenek a bajon: ott van az a ruha, amiben Sarkadi Szidónia ül, azt az ő pénzén vette, azért nem tudnak visszaadni egy fillért sem... S az elnök, hogy töri a fejét, hogy mindent megértsen, az összes vádat, az összes vádlót, tanut, ügyészt, sajátmagát is... De bánja is ő, mikor olyan boldog, hogy az uracskáját ismét nélkülözhetetlennek jelentették be, ah istenem, csak el ne vigyék s akkor vesszen a százötven. Karjával megérintette az ura karját s egy pillanatra hálás boldogsággal dőlt bele: a mai izgalom díját már előre megkapta tőle...

Az elnök odanéz rájuk, meg kellett látnia, hogy összerosolyogtak, hogy szerelmileg érintkeztek s mindjárt bedugja közéjük a nagy vastag fejét s valami ingerült harag berren föl benne. Ezek a boldog és gazdag emberek, akiknek nem fáj a veszteség, akik nincsenek megrémülve, hanem tiszta pillantással néznek keresztül az egész eseten... Megsujtotta őket egy kevés pillantással s szórakozottan, felzavarva bámult egy percig az ügyészre. Annyira hozzá volt szokva, hogy aki elébe állott erre a szűk helyre a korlátja elé, az mind meg volt rökönyödve, mind dadog és ötöl-hatol, akár bűnös, akár sértett, akár tanu, hogy ezt a kis házaspárt egyszerűen személyes ellenségének vette. Pedig örüljenek, hogy egész elfelejtette a reggeli újsághírt és a szórakoztató munkába temetkezve, nem gondolt a fiaira s az első tárgyalását kitűnő emésztéssel végezte, jó eset is volt, öt-hat vádlott, egyet fölmentett, a többit jól elítélte, de mégis a legmérsékeltebben s ebben az esetben is eleinte jól érezte magát, élvezte az egyszerű esetet, hogy könnyen és kitűnően megérti a dolgokat, semmi komplikáció, mintha csak a délutáni sörkocsmában ülne, ejtőző beszélgetésben. S ime, a bajoknak és veszélytelen bűnözéseknek, már reá nézve veszélytelen gázságoknak és emberi rémületeknek ebben az örökös gőzfürdőjében itt van előtte egy emberpár, akik megilletődésnélküliek, zavartalanok és a törvények levegőjéből távol állók, mosolyognak az ügyészen, látják, hogy a jobboldali bírójá minduntalan alszik, s hogy a baloldali bosszantó tájékozottsággal javítja őt folytonosan... Szóval az elnök ránézett a fiatal párra s utána azzal az érzéssel Sarkadi Szidóniára, hogy: miért nem lopott el ezektől annyit *asszonyom*, hogy sírnának és sáppadoznának, hogy bőgnének itt a tek. kir. törvény előtt. Mert micsoda dolog az, hogy mer valaki vidám lenni és ragyogó színben, biztos, hogy összeköttetései miatt lóg az a fiatal férj s felőle az oroszok rendezhetnek új támadást.

Az ügyész még egy kicsit beszélt, aztán leült.

Az elnök elképedt, arcán a gulaizom, a háromszögizom és az orrcimpatágítóizom egyszerre megfeszült s támadóan, kissé iszonyattal és szomorúsággal bámult az ügyészre:

- Hát kérem, nem teszi meg a végindítványt?

Az ügyésznek a Musculus orbicularis palpebrarum pars superiorja, magyarul a szem körizmának felső fele a legőszintébb megriadást jelezte. Úgy nézett az elnökre, mintha hirtelen elmebaj tört volna ki azon:

- De kérem, - hebegte - azt hittem... a védőügyvéd hiányában...

- Á, - legyintett az elnök - hisz ez úgylis belenyugszik...

S most egyszerre megint ellenségesen nézett a Sarkadi Szidónia nevű vádlottra, aki azt a kellemetlenséget szerezte neki, hogy hivatalból kirendelt védőügyvédje nem jelent meg. Hirtelen rászzegezte a szemét s keményen szólott, recsegős borostás kálvinista hangján.

- Kívánja a tárgyalás elhalasztását!

A Sarkadi Szidónia értelmetlenül forgatta szúrós szemét, ő már a megtartását sem kívánta. Megrántotta a vállát kekken és szemtelenül, hogy felőle csinálhatnak, amit akarnak s csak annyit mondott:

- Én?!... - s szeme szája megvetően rezdült.

- Mert nincs itt a védőügyvédje, e miatt kívánhatja, - szólt az elnök mogorván, becsületes ember gyávaságával, nem merte eltitkolni az igazat, bár előre tudja, hogy csak kára lesz belőle.

A Sarkadi Szidónia, akit legalább tíz néven neveznek odakint az életben, de itt csak ezen a néven, mindjárt kap is a kicsi résen s szaporán beszélni kezd:

- Én úgy gondolom, tekintetes úr, hogy már csak a védőügyvéd úr; hogy önála nélkül mégis, hogy inkább csak ő is...

- Mit akar? - kérdezte dühösen az elnök; (háromnegyed egy, hát hiába dolgozott egész nap?)...

- Csakhogy tessék szíves lenni már azt megtenni, hogy a védőm is hadd legyen jelen.

A bíró egy pillanatig hallgatott.

- Hát kívánja! - konstátálta aztán kedvetlenül az ügyész felé. Benne volt az egész lényében, hogy mennyire kár, ilyen elvetemedett népekkel kínlódn... legyen jó hozzájuk az ember, bitangok. - Hát megjön a védő? - szólt a baloldali bírójához, aki úgylis mindent jobban tud. - Asszonyom, magának nem érdeke, hogy elhalasszák, - mondta aztán Sarkadi Szidóniának, - magának az kell, hogy tisztázódjon a dolog! - s szemének az alsó izma jóakaratot remegett.

De a Sarkadi Szidónia megvetően, bár alig észrevehetően rántotta meg a száját.

- Nem nagyon sürgős neki, - szólott a fiatal asszonyka az urához.

A hátuk mellett ott gubbasztott egy fiatal, aki tanulni jár tárgyalásokra, nem ügyvédséget, de kenyeret, a fülébe röhögött s azt súgta:

- Nincs hasfájása.

- Megjegyzem, hogy a védőt, dr. Radó Andort, - szólott a baloldali bíró nagyon semmibevevő természetes hangján - ma reggel láttam az épületben, mint önkéntes káplárt.

- Tehát bevonult! - vonta le az elnök szokott két szóba a tényt. - Ej, hisz az mindegy, - legyintett egyszerre elszántan, mint ahogy Sarkadi Szidónia intett, mikor a kefélni kivitt ruhában megtalálta az első ötven koronát s némi habozás után, vagy nélkül döntött, hogy azt elveszi, sőt még egyebet is keres hozzá, - hisz az mindegy, hát keressenek valami ügyvédet! - És hivatalos hangon szólt rá Sarkadi Szidóniára, vakmerően, mint mindenki, aki mást a maga javára váratlan és megzavaró fellépésével terrorizálni akar: - Kíván más ügyvédet?... A maga ügyvédje bevonult, - már csengetett is a szolgának.

Sarkadi Szidónia alól kicsúszott valami kis talaj, s egyszerre csak zuhant lefelé, maga sem tudta meddig.

- Igen hát, - makacsolta meg magát hirtelen.

Az ügyésznek szokott tapintatlan közbelépése megmentette a helyzet színét, mert kezdett nagyon is nyers lenni az elnök erőszakos jogcsavarása.

- Arra kérnék ítéletet aztán, - mondta az ügyész a papírjaiban vágkálva, hogy ennek a vizsgálati fogsága fenntartassék-e, vagy pedig mindjárt átminősítessék a...

- Nincs ez vizsgálati fogságban - mondta az elnök, megkönnyebbülve, hogy belső kevés feszültségét másra zúdíthatja ki.

- De itt van az akta, hogy január 10 óta vizsgálati fogság... - s az ügyész idegesen turkált az akta után, amelyben ép ebben a pillanatban látta az adatot.

- Ez már rendes börtönbüntetését üli, - szólt a borotváltarcú baloldali bíró, fölényes kis úri gesztusával.

- De én ebben a pillanatban... egy pillanat alatt... - motyogta az ügyész.

- A székesfehérvári kétesztendő büntetését, szólt az elnök - hogy megmutassa tájékozottságát. Különben ott van minden az iratok közt.

A baloldali bíró nagy nonszálanszal vette fel az aktacsomót s egy pillanat múlva csakugyan ráolvasta az ügyészre nemcsak a tévedését, de azt is, hogy mi vezette félre...

Közben már a második szolga jött be, öreg, foghíjjas aktahordó, aki valami névsort hozott aláírni.

- Menjen csak maga is, keressenek valahol valami ügyvédet. Felfüggesztem a tárgyalást, míg ügyvéd nem jön.

Bosszúsan nyujtózkodott a törvényszék, hallatlan, már egy óra, öt perc múlva, ilyen kellemetlenség, ma megint nem szabadulunk két óra előtt, még jó, ha...

Sarkadi Szidónia gyűlölködő, vad, gyilkos pillantást vetett az asszonyára, akitől húsz koronát csalt ki ravasz fondorlattal, ez fogatta el, mert ez ismerte a valódi nevén, a rongyos...

- Naccsága! - sziszegte oda rá, a foga közt.

- Fogja be a száját! - pattant fel a kis őrmesterné s fiatal arcát katonás düh lepte el, nem hiába katonáné, az ura odafenn van Galiciában tüzérségi segédszolgálatban, szóval biztos helyen. Az asszonykán új kosztüm van, kár, hogy a fogai már romlani kezdenek.

A börtönőr, mint egy kuvasz mordult meg, kicsit és szinte ijedten; mintha ő restelné magát, hogy a keze alá adott rab illetlenkedik, mint holmi apa a gyerekért, aki mindjárt rosszkodik, ha az ember nem ügyel.

Sarkadi Szidónia elfordítja lassan, kevélyen a fejét, a szemét, arcát, s csak a hegyes orra és fehér hegyes fogai, a ványadt felső ajk alatt, villognak ki, a fekete kendőjéből.

A boldog fiatal asszonyka azonban rettenve húzódott közelebb az urához. Ha őrá szisszent volna rá ez a nő ilyen kígyószisszel, ő talán elájult volna s mennyire csodálkozik, hogy ez a nő milyen bátor!... Mintha egy fenevad ülne ott, egy őrnek pusztá, fegyvertelen felügyelete alatt. Kimeredt szemmel leste minden mozdulatát, mikor fog felpattani, s üvöltve rárohanni valakire...

Megint az ügyész volt a hasznos kis ember, aki fölösleges érdeklődésében mindjárt megszólalt, ahogy valami eszébe jutott, a helyett, hogy végiggondolta volna a dolgot s magától adja meg a feleletet önmagának:

- Mikor telik le a büntetése! - szólt Szidóniához.

- Kérem? - szólott Szidónia; mint minden nő rámosolyogva a férfit, aki neki udvarolni kezd.
- Fejérváron márciusban lettem jogerős, a győri dolgom...

A boldog kis asszonyka megborzongva, a hátában valami kéjesen kínos sikótást érzett «lettem jogerős» «a győri dolgom» «a pestvidéki főtárgyaláson»... szinte a lelke palástja alá bujt az urának s onnan lesett ki asszonytársára, aki ott ül magában, magára maradva s mint egy férfi széttelint az ügyei között.

- Azért ennek érdekes az élete - suttogta. - Nem?...

A férje ránézett, a boldog s elkényeztetett asszonyra, ahogy megirigyelte betörő tolvaj nőtársa életét s egy pillanat alatt látta asszonya igazát. Férfi, nő: egyremegy: ember! S az életnek csak tüzes nagy életérzései értékek! Az akció lázas és égő percei. S azt a nőt ott, a maga társadalmon, illetve az eltartottak morálján kívül esett életében rendkívüli eseteket, csodálatos lelki billenéseket, sok szenzációt és energiáknak nagy hőmennyiségét égte át... Pedig hát, végeredményben mégis csak eltartott. Asszony. A börtönök asszonya s ez valahogy csak stílusban különbözik minden háremélettől... Hm. Az ügyésztől a börtönőrig minden férfi kíváncsian szemléli, figyel, szól hozzá!... Mohón. Kívánja. Meg is kapja?... Hányszor éli át ez a férfihódítás eseteit, az egyetlen harcot, ami asszonynak kellő, míg a boldog és gazdag és henyélő szép, korlátokon belől élő nő, az ő hűséges, drága párja csak egyszer élte ezt át... csak egyszer és azt már legtávolabbi utóhullámaiban is úgy kiélték már maguk közt... s még most is annak az itt maradt érzésfoszlányain belül repülnek...

Odalesett az asszonykájára s nem mondta volna el gondolatait neki, de megértette, hogy az okos barna szemek miért nézik megriadva, mégis támadva, iszonyodva és mégis buján az irtóztató idegent...

A bíróság a másik szobában cigarettázott.

- Itt a tél a nyakunkon, - szólta a jobboldali bíró, s álmosan ásított. - Azt mondják az idén nem lesz porosz szén.

- A fiam azt írja, fáról ették a sült almát. Oroszok voltak bent előttük s mikor kivonultak, felgyújtották a falut. Csak szaglászott, egyszer csak sült alma szagot érzett. Két égő ház közt volt a fa és ott sült meg az alma a fán, úgy szedték le sülvé. Csodálatos, csodálatos. Miket produkál a háború. Nem?

A két bíró nevetve nézett az elnökre, aki vidám dolgot mesélt a fiáról, mert gyötrődött érte a szíve.

A szolga jött s jelentette, hogy van ügyvéd. Erre bevonultak.

- Alásszolgája, - rázta meg mosolyogva az elnök magyaros vendégszeretettel az ügyvéd kezét s összenevetett vele, mint a gazda a mészároossal borjúvásárlkor - csak egy kis kisegítést kértem.

- Óh, kérem, szót sem érdemel - mondta az ügyvéd, magas fekete úr, nem zsidó, hálistennek, úri ember, aki nem szokott ingyenvédelmekre reflektálni, hogy van még úriember is itthon, mert csak zsidó fiskálisok nyöszörögnek a törvényszék épületében, de hogy tudják kikerülni a háborút!...

Helyet foglalnak, az elnök, mint a fehér asztalhoz, egész kedélyességgel telepszik bele a középső székébe s kezdi:

- A védő urat arról kell informálnom, hogy a vádlott Sarkadi Szidónia eddig... nem is tudom már hány ízben volt elítélve...

- Hét ízben - szólt a baloldali.

- Hét ízben volt elítélve, három ízben vétségért és négyszer büntetért, lopásért, jelenleg...

A boldog asszonyka hallgatta, hallgatta a szabatos, keményen összefogott, tömör és a mellett ízesen rusztikus előadást, amelyben nem volt egyetlen zökkenő, úgy ismeri az ügyet s úgy kivonatolja...

- Milyen okos ember azért, milyen tisztafejű az az elnök - súgta az urának.

Az elnök ezt maga is érezte s egyszerre csak megint jókedvű lett és szinte hálás volt a Sarkadi Szidóniának, hogy alkalmat adott rá, egy kicsit játszani az elméjével.

Az ügyvéd felállott. Keskenyen és magasan, nem mereven, előzékeny udvariassággal, nem tiszteletlenül, finom tisztességmegadással, disztíngváltan és készen.

- Tekintetes királyi törvényszék, - kezdte illő ünnepélyességgel, halkán s mérsékelt pózzal, mint aki mindent elfogadott s minden formának eleget fog tudni tenni - egy olyan vádlott van előttünk, aki szakadatlan és meglepő sorozatát végzi a bűntényeknek; szinte azt lehetne mondani, hogy ebben az esetben éppen azzal az *esettel* állunk szemben, amelyről a jogbölcselek azt mondják, hogy többé nem bűnözővel állunk szemben, nem beszámítható jogalannyal... hiszen éppen abból, hogy ily nagy sorozata van a jogellenes tényeknek, már látható, hogy olyan személyről van szó, akinek nincs ellenálló képessége... S ha enyhítő körülményt, a bíróság jószágán kívül felhozhatok, éppen azt hozhatom föl: ne ítéljenek szigorúan, a vádlott ítéletre nem alkalmas, erkölcsi beszámíthatósága miatt.

Slussz.

Hálistennek, mindenki örvendett.

- Sarkadi Szidónia, van még, amit el akar mondani vagy már mindent elmondott?

- Csak azt nem, kérem, - pattant fel Szidónia, remélve, hogy most aztán ő fog beszélni, - hogyha ezek olyan *naccságák*, mért kértek éntőlem egy koronát?!!!... - s csípőre teszi a kezét s a hangja úgy kicsattan, kivágódik, az egész história nem érdekli, hisz az ő feje fölött már annyi esztendő lóg, már neki egyremegy, de ennek az őrmesternének, ennek még meg akarja mondani a magáét...

- Ez nem tartozik ide - förmedt rá az elnök, olyan dühösen, csak az a hujja volt, hogy kilódítsa sajátkezűleg a konyhába a szájas cselédet s már fel is állott. A bíróság visszavonul ítélethozatalra.

Harmadfélpérc alatt készen voltak.

- §§-ok tekintetbevételével kétévi és héthónapi...

- Kilenc hónap - szólott a baloldali.

- Kétévi és kilenc hónapi fogházra ítéltetett... Kétévi és héthónapi már volt - intett közbeszúrva az ügyész felé... Belenyugszik?

Szidónia lesütötte a szemét, egész kancsal volt, ahogy elfordította.

Most mi a frászt csináljon. Fulladtan és tehetetlenül érezte, hogy magára maradt s még csak annyit sem mondhatott el...

Megrántotta a vállát.

- Bele.

Mosoly és fellélekzés. Egyszerre mindenki megenyhült hozzá és megszerette egy félpillanatra, ezért a szívességért. Félkettő volt.

Az elnök barátságosan, tele kedélyességgel szólt hozzá:

- Mondja csak, ismeri maga azt az Ujj Juliánnát?

- Igen, Mária-Nosztrán ismerkedtem meg vele.

- Mi baja van annak a maga ruhájával?

- Kérem én neki adtam azt a fekete ruhámat.

- Eladta.

- Nem, neki adtam, de ő azt pletykálta rólam, hogy loptam!...

A hangja megsértetten csattant fel s a szemei villogtak, mint a kézigránátvető katonáé.

- Visszavettem tőle, mert én azt nem loptam!

Mindenki kíváncsian nézte az önérzetét.

- Meg is tudom mutatni a varrónét, aki varrta!...

- Aha, visszavette, mert az azt állította, hogy lopta! - konstátálta az elnök s az egész tárgyalótermen egy kis kedves kedélyes mosoly melegszik el. Oly kedves ez az asszony, ahogy meg van sértve, hogy ő róla valaki azt mondja, hogy lopta... Hát persze, akkor jussa is van visszavenni s nemcsak igazat adtak neki, de vele sértődtek és vele fölindultak.

Szidónia megvédte magát.

A fogorvos

A fogorvos várószobájában többen voltak. Egy fiú az arcára szorította a zsebkendőjét és a könny sűrűn csorgott a szeméből. Ella egészen elfelejtette a saját fogfájását, úgy megsajnálta szegény gyereket.

- Mama, nem fáj a fogam! - ujságolta boldogan a mamának, aki lankadtan ült mellette a meleg szobában s a békebeli, sárgult Tátrai Kalauz címlapján jártatta a szemét.

- Annál kellemesebb lesz a kezelés, ha nem fáj!

- Köszönöm szépen, - nevetett Ella s már szaladt is kifelé.

A mama csak a lépcsőn érte utól.

- Ez igazán szégyen, - brummolt rá, - ma mindenkinek hősnek kell lenni és nincs benned egy csepp férfiasság!

- De mama, hogy legyen bennem férfiasság! - kacagott fel Ella, ám ebben a pillanatban rettenetes éles sajgás futott végig nemcsak a fogán, de az egész agyán, az egész testén.

Megkapaszkodott a lépcső karfájába s úgy figyelt új neszre.

- Mi az? Megint belenyilalt! Na úgy-e, úgy-e! Gyerünk csak vissza.

De Ella eszeveszetten rohant le a lépcsőn s csak lent a földszinten állott meg, mert azt hitte, mingyárt vége. Irtózatossággal, nyilallással, valóságos fájdalomzakatolás tombolt a fejében. Tenyerébe temette az arcát s elkezdett sírni. Csak akkor tért magához, mikor már benne is ült a nagy fogorvosi székben.

Egy fehér, puha, gyöngéd férfikéz nyúlt az állához.

- Nyissa ki a száját.

Ella meglepetve felnézett, de semmit se látott. Elővette hát a zsebkendőjét, megtörülte az arcát, szemét, az orrát s rettenetesen szégyelte, hogy most kisírt szemmel, s bizonyosan vörös arccal ül egy idegen férfi előtt.

- Nyissa ki a száját.

Ella úgy visszahúzódott, mint a vadmacska, újra megszűnt a fogfájása. Ellenséges szemmel, hunyorítva nézett a doktorra.

Ez elnevette magát. Csinos kis szőke férfi volt s puha bőrű kerek arcán jól állott a nevetés.

- Na. Nem nyúlok hozzá! Csak megnézem. Látja, semmi sincs a kezemben. Az nem fáj, ha megnézem.

- Mutasd meg, gyermekem! - bízta a mama elkeserítően gyöngéd hangon.

- Nem nyúl hozzá? - kérdezte Ella.

- Nem, nem.

Hátrahajtotta a fejét, de rögtön gyanút fogott s odanézett.

- Fel ne vegyen valamit!

- Á, dehogy.

Az orvos megfogta az állát. A keze sima volt és illatos. Az Ella állát még sohasem érintette férfikéz. Elkezdett pirulni s a fájós foga körül nyál futott össze.

Újra egyenesre ült.

- Már megvan?

- Hogyne, már meg is gyógyult. Az én szemem gyógyít, maga azt hiszi?

Ellát bántotta a gúnyos hang.

- Most mit akar? - kérdezte komoran a gyanús dolgokat válogató orvostól.

Az orvos tovább haladt az állatszeliidítésben.

- Most felveszem ezt a kis szerszámot. Nézze, milyen csinos. Egészen új: tiszta nikkal. Ezzel majd kitapintom a fájós fogát.

Ella félő kíváncsisággal leste.

- Nem engedem.

- Látni akarja, mivel húzunk? Ezzel ni. Fogja. No megfoghatja, nem bánt. Nézze, milyen erős fogó... Persze maga azt hiszi, egy tűvel is lehet fogat húzni.

Ella látta, hogy csak a tű van a fogorvos kezében. Kutatva nézett a szemébe s abban egyszerre egészen mást látott, mint amit várt. Oly szelíd, ábrándos tekintetet, olyan mély és meleg érzést, hogy egyszerre elzsibbadt tőle s hátrahajtotta a fejét. A szőke férfiarc ráhajlott s különös illata erősen megcsapta. Ella azt hitte, most megállt a szíve verése, s aztán, hogy már egészen rendetlenül kalapál.

- Jaj!

- Semmi, semmi. Ez nem fáj? Érdekes. A rossz nem fáj, a jó fáj!

- Jáááj!

- Köszönöm, két fájós foga is van, - s ekkor félelmesen komolyra vált az arca. A mamához fordult s szárazon, üzleti ridegséggel mondta: - A bal első zápfogtól már gyulladást kapott az arca.

- Borzasztó! - mondta a mama.

Ella kimeredve figyelt.

- Most mi lesz, doktor úr!

- Ki fog lyukadni.

- Mi? Az arca?

- Természetesen, ha meg nem előzik. Így: keresztül.

Ella oda tette a nyelvét az arcához.

- Most egyelőre nem lehet semmit tenni. Adok valami fájdalomcsillapítót.

- Azt, doktor úr, azt adjon, mert a szegény gyermek egész éjjeleken át nem tud aludni.

- Az éjjel jól fog aludni.

- De hát istenem, mi lesz a fogával!

- Ha meggyógyítatják, nem lesz baj.

Ella el volt képedve, nem is akart többet ránézni a doktorra.

- Nyissa ki, kérem, a száját.

Engedelmeskedett; a kérem szóban s a férfi arcában ismét megtalálta az előbbi érzést.

- Rendben van, köszönöm.

Ella felállott s tétovázó léptekkel indult ki, emlékül vivén fogában egy csipet kreozotos vattát. Az ajtóból visszanézett. A szép kis szőke doktor ábrándosan nézett utána. Ella elfogta a pillantását s villanyáram futott végig a szívéen.

Biccentett a fejével, de sokkal melegebben, mint ahogy akart.

Éjjel csakugyan jól aludt, bár soká gyötörte az a gondolat, hogy az arca kilyukad.

A mama boldog volt, mikor másnap Ella magától készült a doktorhoz.

A kis szőke ember egészen olyan volt, amilyennek Ella várta. Egyszerű és közvetlen és bizalmas. Mintha igen-igen régi ismerősök lennének. Mintha már valami több volna köztük, mint a hivatalos ismeretség. Nem volt tolakodó, sem rideg, sem tapintatlan, csak egy kicsit fölényes; látszott, hogy neki egy csöppet sem félelmes és nem tiszteletreméltó a saját mestersége s ezért lenézi egy kicsit azokat, akik rettegnek tőle. De Ella egész hős volt. Már meg merte fogni a fogót, a görbe tüket, a villanygép kaucsukzsinórját s idegesen nevetett, mikor fájós fogát egy kicsit megkaparta a doktor, egy újabb adag vattával (amelynek az illata veszedelmesen emlékeztette egész nap a doktorra!) távozott.

- Utál, hogy ilyen gyáva vagyok?

- Ellenkezőleg, a legnagyobb hősök félnek legjobban a foghúzástól. Volt egy nevezetes esetem a harctéren. Egy vitéz őrmester, akinek már megvolt a nagyezüst, kisezüst és az aranyérme, úgy ordított a fogfájástól, mint egy oroszlán. Mondom neki, hát maga hős, ne legyen ilyen gyerek. «Jaj kérem, azt mondja, de ha jobban fáj ez nekem, mintha a legnagyobb szuronyt döföm a muszkába.»

Ella jóízűen felnevetett.

A doktor igen kedves harctéri eseteket mesélt.

- Ketten voltunk doktorok a zászlóaljnál, akinek nem volt lovunk. Végre szereztek egy lengyel kastélyból két gyönyörű lovat, de azok kocsilovak voltak és nem akartak csak egymás mellett menni. Egyszer szuronyroham volt és felugrok a lóra. A doktorkollegám is fel a magáéra. Én neki vágatok az ellenségnek, de a lovam megbicsakolta magát és ágaskodott, táncolt, nem akart menni. Mi baja ennek a lónak, mondom, és eleresztettem, hogy csináljon amit akar. Hát képzelje, megfordul a ló és kivágat a csatából. Meg sem állt, míg utol nem érte a másik lovat, amelyiken a másik doktor ült, aki hátat fordított a csatának.

Ella nagyot kacagott.

- De azt magyarázza meg, hogy van az, hogy nem a másik ló akart az enyém után jönni?

- Maga okos, - szólt Ella, - inkább kiszalad a csatából a ló is, mint bele.

- Ez, az... - mondta a doktor és kifúrta az Ella fogát.

Aztán szorgalmasan és rendszeren járt el napról-napra. Már alig várta, hogy megnyíljék előtte a csinos kis várószoba ajtaja, amely egyre nagyobb szerepet kezdett játszani az életében. Mosolyogva, önmagán mulatva üldögélt a kék plüsfotelekben, ahova ő olyan jól beillett: a doktor gyöngéden bánt vele, s nem siette el a dolgát. Ella mindennap több megadással ment hozzá s már az egész napot annak a pár percnak a kedvéért élte, amit a doktornál töltött. Imádta az illatát, a műterem sok acél csillogását, s egyszer kért egy kicsit abból a masszából, amivel a fogat tömik. Különösen boldog volt, mikor a mamának nem volt ideje, hogy vele jöjjön. Olyankor konstátálta, hogy a doktor kétszerte figyelmesebb és négyszerte bizalmasabb.

De azért még mindig rettenetesen félt, ha a doktor a fogához nyúlt. Mindig halálfélelmen ment keresztül, ahányszor a száját ki kellett nyitnia s a fogán érezte a kemény, hideg vasat.

- Doktor úr, - rebegte egy-egy tortúra után, - magán kívül senkinek, de senkinek a világon nem engedem meg, hogy a fogaimhoz nyúljon.

A doktor mosolygott s oly meleg pillantással nézett bele a kislány szemébe, hogy ezzel csaknem felrepült a lesrófolt nagy műtőszék.

Végre feltűnt a jövő: a napokban készen leszünk!

Mi lesz, ha az összes fogak ki lesznek kaparva, csiszolva, fényezve, reparálva s nem lesz miért járni el a kedves várószobába! Csak egy remény vigasztalta, az, hogy a doktor ünnepélyesen így fog szólani:

- Pénzt! Isten mentsen, hogy pénzt fogadjak el! De engedjék meg, hogy ezután én járhaszak el magukhoz!... Most úgylis háború van, bizonyára szükségük van lovagra, mert nincsenek itthon a fiúk s ha megengedi Ellácska...

Oly biztosra vette ezt a fordulatot, hogy mikor a mama kérdésére: «Mivel tartozunk doktor úr?...» a fogorvos elővett egy könyvet s belőle egy számlát, amelyet átadott a mamának: Ella az arcához kapott, mintha ijedtében belenyilalt volna a fogába!

S a doktor bizony átvette a pénzt és semmi mást nem mondott, csak hogy köszönöm.

Pár napig sirdogált, akkor nagy dologra szánta el magát.

Fogott egy horgolótűt, tükör elé ült s addig kínlódott, míg ki nem piszkálta egyik fogából a plombot.

Ragyogó arccal rohant a doktorhoz.

- Doktor úr, doktor úr, - ujságolta boldogan, - kiesett egy plomb!... Kiesett egy plomb!

- Az lehetetlen, - mondta a doktor s az arca hűvös lett. - Arra még nem volt eset, hogy kiesett volna, ha én betettem.

Ella le volt forrázva. Egyszerre mindent megértett. Sirósra görbült az arcocskája és soha ilyen alázatosan és hűségesen nem nyitotta ki a száját, mint most. Reszketett, mikor a tükörrel vizsgálta szigorúan a doktor. Ha a horgolótű kisül, akkor lehet mindjárt a Dunának menni.

A doktor nem szólt. Vett egy kis masszát, betömte, megcsiszolta s közben csengetett.

A hátuk mögött belépett a laboráns.

- Kérem, - mondta a doktor száraz hangan, - mondja meg a *feleségemnek*...

Itt Ella beharapta a szájában levő műszert.

- Pardon, - szólt a fogorvos s fölnyitotta a száját, - mondja meg a feleségemnek, el ne felejtse, hogy estére az operába megyünk.

Ella hátrahanyatlott.

A doktor udvariasan meghajlott.

- Kész, köszönöm!... Többet bizonyára nem fog kiesni.

Ella gögösen, sértően fölényesen távozott. Alig biccentett a doktor mély meghajlású búcsúköszönésére.

Később nyílt társaságban kijelentette, hogy minden fogorvos gazember. Pláne, aki a harctéren is volt.

A kőműves befalazza az ajtót

Vastag gombasapkájában, fehér köténnyel ott térdel s leteszi az ajtónyílásba az első téglát. Milyen tragikus egy ajtó befalazása. Elválasztani két szobát egymástól, mi mindennek kellett történni életekben, hogy két tágasan egybenyíló termet elválaszt a kőműves.

Ő nem gondol arra, nem törődik az életsorsok változásával, veszi a lapos kanalán a maltert, odacsapja, elkeni, fogja a téglát és esetlen kalapácsával simára kocogtatja. Milyen suta s ormóttan kalapács ez a kőműves-kalapács, mily helyes, elegáns mellette az asztalosé s pláne a suszteré. Hát még a műszerész kalapácsa!... De jó, befalazni egy ajtót s elválasztani életeket egymástól.

És ő szereti a kalapácsát, ő ezzel csinál mindent, szöget ezzel ver be s ezzel húz ki, ez az ő vésője s baltája, még fűrészelni is ezzel szokott. A bádogos is így van az ollójával, azzal a rettenetes nagy mamlaszollóval, amivel a bádogot nyírja. Nézem egyszer, a körmét is azzal vágta le, mint egy manikűr.

A háziúr ott áll a kőműves felett, hogy gyorsabban menjen a munka s beleüti a szivarhamut a malteres dézsába.

- Nem baj? - kérdi tréfásan.

- De... - nevet az. - Mint az egyszeri kőműves, hajszálat talált a malteres ládában, megutálta a mesterségét, elment más iparra.

- Hova!

- Szemeteskocsisnak.

Nevetnek.

- Ott nem volt hajsza.

Különös valami az élet, mi mindent eltakar és túlél. Odalent a tavaszi földben a gereblye nyomán legelőször a dudva veri ki a fejét, pedig senki se hívja. A nemes virágmagvak a melegágyban izzadnak, a kertész nem meri levenni az üvegajtót, hogy meg ne fázzanak.

Minden mesterségnek meg vannak a maga titkai. A téglát úgy kell egymásra illeszteni, hogy meg ne moccanjon, mert akkor már nem köt... De ehhez biztos kéz kell, biztos szem s nagy gyakorlat.

Milyen piros a fejük ezeknek az embereknek. A kőműves kis öreg, de az arca, mint a rózsza s a nyaka. A napszámosa is.

- Mi ujság a faluban!

- Nincs semmi. Nagy lakodalom volt a múlt héten.

- Nos?

- A vót bíró fia elvette a mostani bíró lányát. A két legnagyobb gazda gyerekei.

Valahogy kicsap a szóból valami különös érzés: a vagyon tisztelete.

Milyen szép az élet, olyan nyugodt, biztos. Mindenkinek megvan a maga élete, nyugalma, biztossága. Mindenkinek megvan a háza, lakása, felesége, gyereke, tehene, malaca, kacsája, megvan az életmódja állapítva, a kereskedő fut, a paraszt szánt s a kőműves maltert ken, mint a cukrász a krémet a tortán.

Olyan feszül áll az élet: s ami biztos az biztos.

Különös, hogy néha jönnek forradalmak s akkor egyszerre minden levegővé lesz, minden fundamentum a tengerre van építve s az életek biztossága füstté válik.

De ez csak igen rövid ideig tart, az emberek boldogok, hogy visszabujhatnak a maguk csinálta nyugalomba.

- Még mi ujság?

- A Vereby nagyságos úr elvált a feleségítől, az asszony, a nagyságos asszony meg muszáj volt megesküdni a Madary nagyságos fiatal úrral.

- Mi az ördög.

- Igen, így csinálták. A fiatal úr az ablakon járt be a nagyságos asszonyhoz.

Elhallgatnak. A hangulat az asszony ellen van, mert se neki, se a fiatal úrnak nincs vagyona, ellenben a férj az gazdag ember volt... S mégis: de furcsa...

- A földesurunk is elszármazott innen.

- Ugyan!

- Igen, nem maradt neki semmije. De hát ügyebizony nincs ez rosszul. Most az államé lett minden. Valaha főhercegi birtok volt s nem történt itt semmi. Most az államé. Közben egy ilyen kis moly költözött bele. Leevett mindent, a hegyek tele voltak száz esztendőös erdővel, mind kivágta, ötven esztendeig nem lesz erdő a hegyeken... Közben ő bele turkált s nem lett semmije... A végén úgy ment el ahogy jött, semmi nélkül...

Hm, hm, gondolja a háziúr s a szivarja hamvát újra beleüti a malterbe: úgy-e most is vannak forradalmak s pusztulások, az életekben s vagyonokban, csak nem megy olyan nyíltan s tömegesen...

- Sose hittem volna, - szólal meg, hogy másra vigye a szót - hogy csakugyan eljár az idő. Érzem a derekamban.

A kőműves felegyenesedik s komolyan néz rá.

- Én meg a karjaimban. Se kabátot, se mellényt, semmit nem tudok levetni, felvenni.

Hát az életek is folynak, múlnak, romlanak...

Feljön a nagyságos asszony megnézni a munkát:

- Mikorra lesz kész?

- Egy óra múlva.

- Ennyi az egész? magunk is megcsinálhattuk volna.

Nevetnek. Milyen különös, senki se falazhat be egy ajtót, ahhoz kőművest kell hívni...

Egy fütty sör mellett

A szép tavaszi vasárnap délben az urak elindultak a kisváros különböző pontjain és mentek, mendégéltek a főtérré felé. Ha az úton ismerőssel találkoztak, kezet fogtak s azt mondták:

- Szép tavaszi nap.

Aztán tovább mentek a főtéren, a nagy, szürke, egyemeletes épület felé. Mindenki arra ment, aki valakinek érezte magát a városban. Mentek a nagyhivatalnokok, a nagy önértetű birtokosok, a nagy családok ivadécai.

A piac macskakövekkel volt kirakva és most tágas volt, mert fel voltak szedve a kofasátrak. Díszesen öltözött nők mentek itt-ott, a templomok zsúfolva voltak, a fákon bomlott a gyűrődött zsenge levél, a Kossuth-szobor rosszabb volt, mint télen.

Az urak azonban szorgalmasan mentek előre s egyenként eltűntek a szürke épület balsarkán az üveges ajtóban. Sietve mentek, a szájukban jóíz volt és csámcsogtak és csettintettek a nyelvükkel.

A törzsasztalhoz mentek egy fütty sörre.

Itt találkoztak minden vasárnap délben. Télen, nyáron, esőben, hóban, szélviharban. Nem tarthatta vissza őket semmi, mentek, mentek s minden vasárnap délben itt összeültek, hátul a balsarokban, a második szürke oszlopnál. A legeldugottabb, legszélmentesebb sarokban. Ahonnan nincs kilátás az utcára, az égre s ahova nem lát be senki, csak az irigység.

- Áh, szervusz, szervusz, - csattan fel a vidám köszöntés azok részéről, akik már az asztalnál ülnek s már kihevült és fényes az arcuk.

- Szervusz, szervusz, - fognak kezet sorra az érkezők s nem sok szót vesztegetnek, várják a pincért, hogy kimondják a varázsigét:

- Egy fütty sört!

Akkor leülnek, kiki a maga helyére, évek, évtizedek óta mindig ugyanarra a helyre s ugyanarra a székre. Leülnek, mint aki hazajött, megérkezett s boldog.

Valami sugárzás van, amely árad belőlük. Mindenki mindent tud egymásról, olyan jó távolságban s közelségben vannak, egy milliméter nem változott a héten sem, ez a táv-köz; senki se lett se gazdagabb, se szegényebb, se rangosabb és nem derült ki semmi disznóság senkiről.

Az öreg pincér hozza a kispörköltet, a gyerek hozza a sört. Mindenki azt kapja, amit kívánt, nem amit kért. Egy fütty sör, az egy deciliteres kispoharat jelent, de van kis fütty, nagy fütty, dupla fütty, a borfiúnak tudni kell, kinek mi dukál. Senki se mond mást, csak «egy füttyöt», mert az asszonyoknak megigérték, hogy «csak egy füttyre».

- Hol van Imre, hol van Józsi, hol van Gida?

Ha valaki hiányzik, számonkérlik.

- Szegény Gida, most szabadul.

Összenéznek, mosolyognak, felnevetnek, a söröskriglikkel az asztalt koppantják s egyet isznak a Gida javára.

- Szegény Gida, - szól az árvaszéki ünlők s nevet.

- Szegény Gida, - szól a tatári birtokos s hátradől a kemény széken s nevet.

Egy pillanat csönd. Gida nincs itt, a legnagyobb mulatság, akin legkönnyebb nevetni.

Megborzongnak kicsit, de rossz volna, ha ilyen nagy ok lenne, ami visszatartja az embert, hogy nem jöhet el... S éppen Gida nincs itt, aki sose mulaszt; Gida, akinek ez az egyetlen napja van, mikor szabad. Szegény Gida, aki híres, közmondásos papucs. Gida, aki egész héten az asszony kezében van s maga vakarja a tehenet az ólban, - de ez az egy déli óra az övé: ennyit ki tudott harcolni, hogy egy fütty sör jár neki minden vasárnap délből.

Tudják a betegséget, a betegség részleteit, ismerik az orvost, a recepteket, a kúrát és drukkolnak, hogy szegény Gida megszabadul-e?... Ott voltak a bálon, ahol Gidát megfogták; ott voltak a veszekedéseken, a perpatvarokon, a válópörökön, amelyek mindig azzal végződtek, hogy szegény Gida tovább is rabságban maradt.

- Szegény Gida, mikor megérkezett Erdélyből az unokatestvére, azt súgta neki a feleségéről: kedves öcsém, jó asszony, derék asszony, fene szorgalmas asszony, csak egyetlenegy hibája van...

Kiveszik a szót a szóló szájából, mind tudják, hogy mutatta be szegény Gida a feleségét az unokaöccsének.

- Egy hibája van, *az, hogy engem nagyon szeret.*

- Még egy fütty sört.

S új kriglik ide is, oda is. Összehajolnak az urak, összekönyökölnek.

- Pedig szegény Gida bevallotta, hogy bornyúval vette.

Nevetnek. Kurta röhejek. Ellős volt a Julika, mikor szegény Gidán maradt. Ismerik a fiát, akit felnevelt szegény Gida. Mindent tudnak, mindent ismernek. Nyitott könyv a szegény Gida élete. A tatári birtokos szól:

- Most vett tőlem, egy tarka tehenet, két hete. Mondta mult vasárnap: - Micsoda tehén ez, te Lőrinc. Ezt nem bírom levakarni.

Nevetnek, röhöntenek, szegény Gida.

Jönnek az adomák róla. Mikor egy tanyai mulatságon, ahol úgy lágerozták el magukat a vendégek, hogy szalmazsákon feküdtek a nagy borcsata után - Gida töltött pisztolyt kért az ágyba.

- Mire az, te Gida?

- Hát itt a Julika.

Nevetnek, durrognak a feltörő kacajok.

Szó szót ér, a templomszentelés, a Kossuth-szobor leleplezése, ahol egy tanyai legény megmondta a magáét Julika nagyságos asszonynak, aki roppant termetével elzárta előle a kilátást.

- Menjen odébb és fogja be a száját, mert beleültetem ezt a zászlónyelet.

Szegény Gida sóhajtott fel ekképpen:

- Hej, haj, már borzong a hátam, ha a nap lefelé száll!...

- Kitérül az adomákban a kisváros élete, amely itt a fütty sör mellett zajlik le; városi szállítások, erdőkitermelés, korteskedések. Hatalombirtoklás és jövedelemszerzés a fütty sör körül. Dísze, derítője, vidámítója az életnek, szegény Gida és az ő Juliskája.

Vajjon mi lesz, ha mégis meghal? Elvész egy szín, egy örökforrás; elvész egy öröm.

S egyszerre csak megjelenik Gida a kocsmában. Mindenki meghökkenve s várakozóan néz rá. A Gida kövér arca vörös és izzadt. Apró szemei kiugranak. Nagyokat fúj.

Mindenki rámered. Mi van?

S Gida a tatári földbirtokosra néz. A szemében könnycsepp.

- Barátom, - mondja - Lőrinckém!

És nagyot sóhajt.

Mindenki várja a szót, a gyász bejelentését. S egy pillanatra a Halál ünnepélyes csöndje állítja meg a törzsasztal népét.

Gida nagyot lélekzik a füstös levegőben s azt mondja hirtelen hunyorgással:

- Nem vakarom többet a tarkát!...

S valami fauni, őszinte öröm csillan ki a gyászban és a társaság fölnevetve gyászol a groteszk híradáson: - Julika elment!

És Gida nem vakarja többet a tarka tehenet. Gida megszabadult, öregen, elkopva, de szabad.

S a társaság új fütty söröket rendel.

Útjavítás

Még délben semmi se volt, ebéd után két óra tájban el kezdett borulni az ég. A tavasz nagyon zavaros az idén. Sohase szokott jég lenni a mi tájunkon s most már négyszer volt. Igaz, hogy csak egyszer számított, akkor komoly bajt is csinált, a salátát beleverte a földbe, az epret pláne csúffá tette. Azóta minden szem jeget jégverésnek mondunk.

Ez a szombati vihar megint jéggel fenyegetett. Előbb erős szél jött, aztán rohanva torlódtak fel a felhők s a végén olyan eső zúdult le minden előkészület nélkül, mintha a zsilipet szakították volna fel.

Mindenki fedél alá menekült, de ötven lépés alatt bőrig ázott. Pár perc múlva vastagon rohant a vízár a házak előtt, az uccán s a dombos kerteken lefelé. Van egy patakmeder, amelyben azonban nincs patak. A hegyekből hozza le a vizet esők után, egy kis félóra alatt ezen a meredek árkon olyan víztömeg jött, sárga sárlé, mintha özönvíz volna. Az úton keresztül betonhidat építtetett a jegyző a tavasz elején s a hídnál hirtelen feltorladt a rengeteg kő, fa, törmelék, amit a vízár magával hozott s akkor a víz kicsapott a kertek felé. Vastagon hömpölyögve ment keresztül rozson, a mákültetvényen, a palántás kerteken s mind le az epresekre. Valami kilenc hold megtelt, mint egy teknő. A gyönyörű földieper felett két méteres vízoszlop állott.

Mindenki rémulten nézett az istenítéletre, csak Bencze úr, a boltos fordult be az eső kezdetén a szobába a boltból s nyugodtan lefeküdt délutáni álmra. Egyszer csak gyanús sustorgásra ébredt fel, körülnéz, mi az, egér vagy mi, hát az egész szobája tele van vízzel. Ugrott aztán fel s rohant ki a nagy vízben a boltba, hogy mentse amit lehet. A lisztes zsákok már mind a vízben feküdtek.

Az eső már elmúlt, de a vízáradat csak jött. Soha itt nem volt ilyen baj. Most hat-hétéve is volt egy ilyen felhőszakadás, még szarvast is hozott le a víz az erdőkből, de lefolyt az egész áradat a Dunára. Az emberek rájöttek, hogy a híd az akadály; elrontották volna, de nem lehetett a betonnal birni. Tehetetlenül kellett nézni, hogy a víztömeg csak omlik, csak dagad az egész terület.

Ott állottak a pap s a jegyző az úton egy magasabb helyen s nézték az áradatot. A templom magasabb helyen volt s a paplak, annak semmi baja sem lett. A községháza s a jegyzői lakás is felette volt a veszélynek, így ők objektíve nézhették a tengert, ami a szemük láttára jelent meg.

- Megrázzlak, mint Krisztus a vargát, - ordította egy ember torka szakadtából a legényfiára s ott állottak kapával a víz közepén, valamit segíteni akartak a vízárnak, hogy ha át lehetne eresztetni a maguk telkéről a szomszédéra, de nem tehettek semmit, csak egymással veszekedtek.

A jegyző a papra nézett.

- Te Laci, - mondta a jegyző a papnak - mit jelent ez?... Mikor rázta meg Krisztus a vargát s miért, hogy azt ma is tudják.

A pap nagy komolyan csak nézett s nem felelt. Valószínűleg nem tudta, tehát beburkolózott a község iránti részvétbe.

A jegyző felment a hivatalba, hogy telefonáljon a szolgabíróságra, most mit tevő legyen.

Amint elment, éppen jön a szolgabíró kocsival s keresztül a sártengeren. A lovak majd megszakadtak úgy vontatták a könnyű hintót. A pap közelébe igyekezett, amennyire lehetett, de csak éppen köszönni tudtak egymásnak a szolgabíróval, aki állott a kocsiban s nézte a falut, hogy elbánt vele egy eső.

A pap azonban azt nézte, hogy a lovak megszakadnak a rossz úton. Mert rettenetes az út és senki se törődik vele.

Valahogy csak átvergődött a szolgabíró, aki észre se vette a rossz utat, ahogy átment, a falusiak a kocsi elé állottak s megindították a panaszt. Hogy a híd az oka mindennek, hogy ez sose vót, hogy ennek nem szabad többet előfordulni. Hogy mi lesz a károsultakkal. Hogy az epernek vége, meg a hagymáknak, a káposztának, a krumplinak... Ennek is a jegyző az oka. Minek betonhidat építeni, amit még az árvíz se tud elvinni, bezzeg, ha a régi fahíd volna ott, akkor már régen elsodorta volna a víz a Dunára s nem volna baj.

A szolgabíró, aki maga rendelte el a jegyzőnek a betonhidat, mérgesen hallgatta a lamentációt, aztán ahogy lehetett, ment tovább.

A jegyző úgy látszik meglátta, hogy itt volt a szolgabíró s visszatért, újra lejött a vízár partjára a paphoz.

- Mit mondott a szolgabíró?

A pap ránézett.

- Rettenetesen káromkodott, hogy már régen megparancsolta a falunak, hogy az utat tartsa rendbe. Hogy ha még egyszer kijön, s az út még akkor is ilyen hepehupás lesz, ilyen kátyúkkal lesz tele, elcsapja a jegyzőt.

A jegyző nagyot hmgetett.

- Inkább azt mondta volna meg, mit csináljunk evvel a vízzel.

- Nem mondott arra semmit, csak az utat szidta.

- Jól van, holnap kirendelem a közmunkát.

Most az emberek közéjük jöttek s őket kezdték elhalmozni panasszal s keserű szavakkal.

Az az ember volt a legerőszakosabb, aki az előbb a fiát fenyegette. A jegyző, vérmes kövér ember lévén, hirtelen dühbe jött s ráivallt.

- Menjen innen kend, mert megrázom, - mondta neki, - mint Krisztus a vargát.

Az ember elhúzta a száját az öblös bajsza alatt egy kis mosolyodásra. De elhallgatott. Káromkodós ember hallgat, ha nála is nagyobb hangú káromkodóval kerül össze.

A jegyző újra otthagya őket.

- Majd csendőrként telefonálok.

Mikor elment, csöndesebben beszélgettek. A csendőr az nagy békecsináló, még a neve is.

- Úgy látszik, a jegyző úr se szereti azért a csizmában a vizet, - mondta az ember.

A pap frissen fordult hozzá.

- Hogy-hogy. Hát mért rázta meg Krisztus a vargát?

- Hát tiszteletes uram, - mondta a gazda - már a Krisztus csak nagy béketűrő volt, eltűrte a bajt is, meg a búbanatot is. Meg azt is, hogy keresztre feszítsék. De mikor az új csizmájába kiment az eső után, osztán belement a víz, akkor az egyszer dühbe jött s úgy megrázta a vargát, hogy ma is arrul kódul.

A pap nem tanulta ezt az egzegézésben, elfordult s nevetett.

De mikor másnap látta, hogy az egész falu ott dolgozik az uton, ásóval, kapával, szekérrel, akkor arra gondolt, hogy most az egyszer ő is megrázta a falut, mint Krisztus a vargát.

Így halad előre egy kicsit a világ. Ha a betonhidat nem csináltatja meg a jegyző s el nem önti három gazda kertjét e miatt az árvíz miatt, akkor ma is olyan rossz volna az út, mint tavaly.

Savanyu Jóska csaplárosa

Az autó befordult a csárda udvarára. Két kis vörös ökörrel megy előttünk egy szekér és isteni nyugalommal tűri, hogy háta mögött autó túlköl.

- Menjen már gyorsabban, mert elgázolom, - kiált rá a doktor, de az ember visszanéz és egy lépéssel sem halad szaporábban.

- Jöjjön csak, - kiált a doktor, aki az autót vezeti, az udvaron álló csárdásra. - Jöjjön ide. Jöjjön csak ide. Nahát, jöjjön már.

A nagy darab fekete zsidóember ugyanolyan kényelmesen lép elő, ahogy a bérese lép.

- Na, jöjjön csak ide, mondja csak, igaz, hogy ez az a csárda, ahova a betyárok jártak?

- Ez a.

- Osztán milyen betyárok jártak itt?

- Azt én meg nem mondom, mer én akkor még nem éltem.

- Hát ki mondja meg?

- Muki bácsi megmondhatja.

- Hol az a Muki bácsi?

- Ott van a farakásnál.

- Hát híjja ide.

- Muki bácsi jöjjön csak.

Muki bácsi előjön.

Alacsony, piros arcú öreg ember. Ingujban van.

- No Muki bácsi jöjjön csak. Emlékszik még mikor betyárok voltak a vendégei?

- Emlékszek bizony, hogyne emlékeznék.

- Hát ki volt a leghíresebb betyár?

- Savanyú Józsi.

- Maga ismerte? hogy nézett ki?

- Csepp bog ember vót.

- Osztán hány puska vót a vállán?

- Nem vótak azok úgy felötözve puskával.

- Akkor honnan tudta, hogy betyár vót?

Muki bácsi elneveti magát.

- Hát betyár volt. Nem becsületes ember vót.

- Evett, ivott? Fizetett.

- Evett, ivott, fizetett igen.

- Szeretője volt itt?

- Nem vót.
  - Mindig itt tanyáztak?
  - Nem. Vót egy Rába nevezetű juhász a Balaton mellett, annál tanyáztak. Én akkor mészáros is voltam, elmentem borjút venni, ott vót nyóc betyár.
  - Megijedt?
  - Nem ijedtem meg. Betyárok vótak, mér ijedtem vóna meg?
  - Hát nem ölték meg?
  - Mért ölte vóna meg?
  - Hát nézze, mi már úgy ismerjük a betyárokat, hogy azok mindenkit kiraboltak, meg megölték.
- Muki bácsi nevet.
- Nem olyanok vótak a betyárok.
  - Hát mondja el, milyenek vótak?
  - Élni kellett nekik is.
  - Nem vették el a bornyú árát?
  - Nem vehették el, mer én a juhásznak fizettem.
  - A bornyút sem vették el?
- Muki bácsi kinevet bennünket.
- Nem.
  - Akkor miből éltek?
  - Sarcot vetettek. Aki megfizette, azt nem bántották, inkább megvédelmezték.
  - Nézze Muki bácsi, akkor azok olyan önkéntes rendőrök voltak. Igaz?
  - Rendőrök nem vótak, akkor még nem is vót rendőr. De aki jó vót hozzájuk, biztos lehetett, hogy senkitől semmi bántódása nem vót.
  - Hát vót azokba becsület!
  - Mér ne lett vóna, szegény emberek vótak.
  - Hát a szegény emberbe több becsület van, mint az urakba?
  - Több becsület nem lehet, vagy becsületes valaki, vagy nem.
  - Szóval maga úgy gondolja, hogy a betyárság, az olyan hivatal volt. Foglalkozás volt. Ha megkapta, ami neki járt, kötelességét teljesítette érte.
  - Engem sose bántottak.
  - Hát a pandurok üldözték őket?
  - Dehogy is üldözték. Örültek, ha nem találkoztak velük.
  - Maga hány éves?
  - 80. Az ám bizony 80.
  - Büszke rá?

- Már nincsen több olyan öreg ember a faluba, mint én vagyok.

- Jó fogai vannak?

- Már kevés, az a baj.

- Hány van?

- Felül csak három.

- Hát alul?

- Alul még van vagy tizenegy.

- Mutassa.

Muki bácsi megmutatja a fogait.

- Osztán milyen húst szeret enni!

- Legjobban a csirkepaprikást.

- Maga nem tartja a hitet?

- Dehogymint tartom.

- Osztán csak szombaton este eszik kakast?

- Nem nézem én péntek-e, vagy szombat. Mikor van.

- Tréflit is eszik?

- Tréfli... Tudja a doktor úr, mi a tréfli? Faggyúgyertya, meg a szappan. Az a tréfli. Száraz sonka nem tréfli.

- Osztán hogy állunk a nőkkel, Muki bácsi?

- Á, kérem, szégyellem magam a nagyságák előtt... Nyócvan éves vagyok!...

- De a betyároktól nem ijedne meg.

- Nagyon megvertem egyszer egyet.

- Ne beszéljen.

- Nem vótam itthon. A meg bejött, rendelt, tyúkot vágatott, bort ivott és nem volt pénze... Én meg hazajöttem, osztán nagyon elláttam a baját. Mondta is, hogy ezt még nagyon megfizetem, az árát.

- Oszt hogy fizette meg?

- Felgyújtotta a csárdát.

- Osztán maga feljelentette őket?

- Dehogymint jelentettem kérem.

- Hát mit csinált?

- Építettem helyette újat, ezt e.

És Muki bácsi nevet.

- Még azt mondja meg, mér híják magát Muki bácsinak?

- Hát Nepomukiról. Akkor születtem Nepomuki Szent János napján.

- Miköze magának Nepomukihoz, ha maga zsidó?
- Mér vónék én zsidó?
- Hát mi?
- Igaz köröszvény katolikus csárdás embör, kérem.
- No isten áldja.
- Isten megáldja.

Pityu és Bodri

A tavaszi nap nyári hőségbe borult. Azt mondták: júniusba elég vóna ilyen meleg. A vadgesztenyefák kövér virága pompázatosan dagadt a zöld levelek közt s a nap ragyogott a szerelmeskedők körül. A méhek is kijöttek s dúsan döngték körül a virágokat; a ház előtt, ahol láb nem járt, a gyom úgy burjánzott, kitárt kis karokkal a nap felé, mint a gyerek, aki nem birt az egészségével s tapsikolva döcögött másféléves kövér lábacskaín mezítláb a forró porban s minduntalan felbukott, ahogy a Bodri szőrébe kapkodott.

Fű, fa, virág, gyerek, állat mind boldogan ujjongott a korai boldogságban.

- Hagysz békét annak a kutyának te! - kiáltott rá az anyja szenvedélyesen s mindjárt rávert a gyerek kövér kis tagjaira.

Mióta rajtakapta a csöppnyi lurkót, hogy megszopta a kutyát, azóta útálta ezt a dögöt.

- Pusztítsa már kend el ezt a kutyát innen, - kiáltott az urára, - nem szenvedhetem ezt a dögöt.

Hogy még egyszer meg ne történjen, be is kente a kutyát vastagon halepével, az egész hasajját. A kutya hanyatt feküdt, úgy tűrte s aztán vihogva ugrált a gyerek körül.

- De nagy ellensége vagy annak a kutyának, - mosolygott az ember, aki szintén hálás volt a dögnek s a bajusza alatt mosolygott.

- Ha kend el nem emészt, majd én megetetem, - mondta az asszony, de már nem gondolta komolyan, mert ő is nevetett csintalanul az ura szemébe, aki azóta egyre hamiskásan hunyorgatott körötte s ifjú napjaik örömei tértek vissza. Elfeledkeztek a gondokról, a tervekről s éltek, mint a kora tavaszban az állatok, éltek, üzekedtek és önfeledten boldogak voltak.

Az ember jókat csapott a felesége meztelen vállára, amely gőzölögve, párologva állott ki az ingvállból s a hosszú tél után fehér volt, kíváncsú, harapni való.

Összevillantak, aztán az ember elment a kertbe, az asszony pedig kihozta a konyhából a mosóteknőt s hozzá készült a nagymosáshoz. Dézsaszéket tett a teknő mellé, aztán kihozta az ugorkás üveget s abba mosó szódát tett. Aztán vizet öntött rá. Akkor bement a forró vizért s a ruháért, a szennyesért.

Pityu a kutyával birkózott. A kutya hagyta, hogy a gyerek a hasán fenteregjen. Hanyatt feküdt, négy lábát elterpesztette s kínálta magát. De a gyerek a száját törölgette a keserűségtől s megrugta, aztán tépte s gyömöszölte az ebet. Az csak röhögött s nem értette, hogy miért nem akarja a fia, akit adott neki az Isten elvett kölykei után. Minduntalan visszahajlott s megnyalta a gyereket, akinek jóízű combjai kiömlöttek a kis ruhából s így birkóztak s hancuroztak.

Boldogak voltak a viháncolók.

Most a gyerek feltápázkodott s odadöcögött a székhez.

A kutya utána. Nézte mit csinál. Okosan pislogott s lihegve követte a csecsemő minden mozdulatát. Úgy látszik, neki már ez ember volt; a duzzadt kis embert komolyan vette, mint gazdáját s okosan akart neki segíteni.

A gyerek az ugorkás üveg után kapkodott.

Felmászott a szék keresztfájára s kis kezeit az üveg szélébe akasztotta.

De az üveg sima volt, ujjacskái lesíklottak róla. Újra s újra kezdte. Közben gagyogó szókat mondott, mert még nem tudott beszélni, csak olyanokat, hogy:

- Gyü gyü... Kut-tí, kut-ti.

Bodri értette a nevét, de nem tudott segíteni a kis embernek, nem értette mit akar s neki nem voltak kezei, hogy meg tudja fogni s levegye onnan az üveget. Csak nézte engedelmesen és hűségesen s körül körül szaladta a széket, aztán leült a farkára s újra csak belemerült a kicsi ember munkájába.

A gyerekecske ujjai megint csak lesíklottak az üvegről. Az üvegben pezsgett a tiszta víz. Sistergett, fortogott, a szóda olvadt a vízben s az furcsa volt és csiklandozó.

Most a gyerek még magasabbra kapaszkodott s most sikerült. Ujjai belenyultak az üveg tágas nyílásába, most megfogja, erősen megmarkolja a zöld üveget s most egyszerre kész: az üveg felfordult s ráömlött a gyerekre, aki abban a pillanatban hanyattesett a szék alá, s az üvegnek egész tartalma ráfolyott.

Egy pillanatig csönd, akkor a gyerek el kezdett visítani.

A kutya tanácstalanul s tehetetlenül, kihegyezett fülekkel állott felette s abban a pillanatban ráugrott s nyalni kezdte.

Hirtelen elkapta a nyelvét: valami égette.

De megint rárohant s újra nyalta, nyalta, lenyalta arcáról, nyakáról, testéről az égő vizet. Akkor elfutott s prüsszkölve, kétségbeesve karikázott körül, aztán eszeveszetten megint neki a gyermeknek s feltúrta annak a ruhácskáját alólról s nyalta, nyalta nagy vörös nyelvével róla a tüzet.

Most az asszony kirohant a gyereksírássra. Láttá, mi történt, felkapta a vonagló testecskét s belemártotta a dézsába, amely vízzel tele már ott állott.

S hozzá ő is visított torkaszakadtából:

- Apja, apja! Apjaaaa!

Míg mosta, mosogatta a gyereket, az apa a vonításra, az eszeveszett kétségbeesett asszonyi sikoltásra fejveszetten rohant föl a kertből.

- Mi történt, mi történt!

- Gyűjön kend, magára rántotta a szódát.

A gyerek már épebben lihegett, kis szemei könnyesen néztek, szájacskája nyáladzott.

- Mosd le, mosd le jól.

Az asszony letépte a gyerekről a ruhát s annak teste pirosan és égően virított a napon s újra s újra belemártották a hideg vízbe.

Az apa felkapta a kútnál a tele vödört s még avval is leöntötte a gyereket.

Mikor a roppant ijedtségtől egy kicsit ocsudtak.

- Tán nem lesz baja, fusson kend orvosért, - kiáltotta az asszony.

Csorgott róla a verejték, a rémület tajtékja s most kötényébe burkolta a gyereket.

- Kend be tiszta olajjal - kiáltott vissza az apa s rohant ki a kapun az orvos után.

Mikor visszatért, az anya ült a küszöbön s ott volt az ölében a gyerek, aki kimerülten, görbe szájacskával már sírni sem birt.

Az apa ujjait tördelve, felhevülten, kétségbeesve állott felette.

- Nincs otthon, de jön a bába.

Aztán jött egy öreg asszony, aki csak folytatta, amit ők csináltak. Vastagon csorgatta a hús olajat a megégett testecskére.

- Örüljenek, hogy az arca tiszta maradt, - mondta. - Tiszta maradt az arca, az a jó.

Kissé megpihentek a rémület lázában. Akkor nyöszörgést, sírást hallottak.

- A Bodri!...

A Bodri nyítt, verte magát a kerítés tövére, aztán elnyúlt s csak hörgő hangokat adott.

Az ember odament, megemelte a kutyát. Annak a nyelve égett, mint a tűz s pislogva még egy utolsó pillantást vetett a gazdára. Akkor megvonaglott s elnyúlt.

- Mi van evvel a kutyával.

- Lenyalta, - sikoltott fel az anya. - Lenyalta a gyereket...

- Benne van a szóda, - értette meg s kiáltott az ember s egy pillanatra ugyanolyan szájalom volt benne, mintha egy másik gyerekéről volna szó.

A kutya még egyet kettőt vonaglott, felvetette magát s a másik oldalára fordult, még egyszer nagy kínjában átvetette magát a fején s végkép elfeküdt. Megdőglött.

Soká, némán s tünődve nézték. Az asszony:

- Mikor kijöttem, a kutya nyalta a gyereket, a hasáról lenyalta a tüzet.

A vénasszony értően mondta:

- A vót a szerencse, - mondta. - Ha le nem nyalja róla a nagy darab szódákat, ami ráömlött, akkor az kiégeti a gyenge hasát. A vót a jó, hogy lenyalta a gyerekről a halált.

Megilletődve néztek a dögre.

Soká néztek a hűséges állatra s az asszonynak megindult a szeméből a hálás könnyáradat.

- Ó, a szegény... Jaj, a szegény állat... Lássa ke... Ássa el kend jó helyre...

A gyerek az ölében elaludt.

- Má nem lesz baja, - mondta a bába.

S a nap tovább ragyogott, csillogott rajtuk s a dagadó kövér virágokon. A Nap kegyetlen, észre se vette milyen tragédia zajlott le. A Nap kegyetlen, a virágok kegyetlenek, a méhek kegyetlenek, az élet kegyetlen. Minden tovább élt, zsibongott, s boldog volt a tavasz napfényében. A gyerek pihegett, fel-felsírt, de már élt s csak a Bodri feküdt elnyúlva, a hős; az anyai szeretet adta magát áldozatul s elment a boldogság ismeretlen hősi otthonába.

Kicsi

(Egy lóvásár története)

Vasárnap délelőtt az ég beborult. Az egész család hozzáfogott reménykedni. Eső lesz, eső lesz. Négy hete nincs semmi eső. A virágok tikkadtan, sínylódva égnek a forró napon, még az a csoda, hogy egyáltalán élnek. A konyhakertben minden kisül. A karalábé elfonnyadtan zsugorodik össze, az ugorka indája már is szárad, a paradicsom nem fejlődik, a krumpli sárgul. Még a lucerna se nő, az idén vetett fű sárga foltokban hal ki s még a régi gyepek is kopár s vörhenyes. A szegfű rohamosan elvirágzott s csüggedten nézzük, hogy a természet milyen rosszul gazdálkodik.

A mi nyaralótelepünkön, ahol már a tizenkilencedik nyarat töltöm, éppen tizenkilenc éve várjuk, hogy valami vízvezeték lesz. Lassan azonban el kell hinnünk, hogy ennek a megteremtése felülhaladja a mai technikai lehetőségeket és az emberiség alkotó erejének mértékét. Kétezer évvel ezelőtt a Góbi sivatagot vízvezetékek ezer kilométeres csatornahálózatai szeltek keresztbe, hosszába; a mi kétkilométeres telepünket csak kétezer év múlva fogja vízzel ellátni a tudomány s azt kívánni nem lehet, ha csak a kis lányomnak igaza nem lesz. Ugyanis kutatástunk a nagy diófa alatt, de abba kellett hagyni a kútásást, mert éretlen szénteletet találtak. Tíz éves kislányom akkor azt mondta rá, hogy: várjuk meg míg megérik...

Azt hiszem, akkorára a vízvezeték kérdése is meg érik minálunk.

Berki András azonban, az én kerti emberem legyintett s azt mondá a vasárnapi eső után, amely pontosan addig tartott, míg örvendő tűzázdozatom, egy cigaretta, csonkig égett, hogy:

- Itt nincs más segítség nagyságos uram, vegyünk egy lovat.

Megdöbbsentem. A ló.

A ló, az nagy dolog. Nagy állat, nemes állat, okos állat, tekintetes állat, őseink lóháton jöttek be s uraink ma is lóhátról nézik a világot. Még én odáig sohase bátorodtam neki az életnek, hogy lovat vegyek. Sokféle állat volt már az udvaromban, most is két kis bárány lefelé az ablakom alatt. Volt már disznóm, kecském, tyúk, kacsa, pulyka, sárgarigó és veréb van elég, az idén minden cseresznyét ők szüretelték le, de lóra még álmomban se gondoltam volna.

- Mire lenne jó az a ló, Berki!

- Mindenre jó kérem. Víz hozunk a Dunáról. Csak a tenyészpálya meglocsolása mindig húsz pengőbe kerül. Pedig a kisasszonyok most is nagyon panaszkodnak már, hogy lyukas a tenyész, elugrik a labda. Pedig az idén már egyszer meglocsoltuk... Meg aztán kérem, óriási sok haszna van a lónak. Egy kocsi trágya maga tíz pengő. Meg aztán a termést be lehet vinni a piacra, nem kerül semmibe és jobb árat lehet elérni, ha már reggel háromkor ott lehetünk s kilencre hazajöhetünk. Meg aztán kertészházat lehet építeni, egy ilyen építésnél a fuvar kerül a legtöbbször, mikor idő van, behordjuk a bányából a követ, faanyagot, cserepet, mindent. Az őszi behurcolkodás is magunknak maradna, pedig az is huszonöt pengő... Meg itt a környéken másnak sincs vize, csak ha öt-hat fuvart csinálunk a szomszéd uraknak, az is tíz pengő naponta. Úgy kifizeti magát egy ló a nyáron, hogy csoda... A tartása semmibe se kerül, mert, egy lovacska megél azon a fűvön, amit itt kigyomlál az ember a virágok közül. Istálló? Az se kell, a ló olyan állat, hogy ha kikötöm a diófa alatt, ott él. Ősszel aztán eladjuk, mert itt a pihenésben meghízik s visszajutjuk az árát duplán.

De csakugyan már egyszer, valami tíz éve már, majdnem vettem egy vízfordó szamarat.

A kislányom jött az ideával egy nap:

- Apuka, vegyél egy kis csacsit.

A két gyereket a térdemre ültettem, Virágot, Gyöngyit és azt mondtam nekik:

- Miért vegyek, van nekünk kettő.

- De nem ilyen kicsit, mint mi vagyunk, hanem olyan nagy szamarat, mint te vagy.

Az anyjuk beleszólt:

- Olyat nem kap apátok.

Így aztán elmaradt a vásár.

De Berki nem hagyta annyiba.

A vasárnapi diskurzus tovább folyt hétfőn, kedden, szerdán.

- Nagyságos uram, holnap lesz a lóvásár Pesten, mer minden csütörtökön van, hát veszünk-e lovat!

- Na isten neki, - mondtam - vegyen egyet Berki.

Rám nézett.

- Jobban szeretném, ha ott tetszene lenni.

- De hát én úgyse értek a lóhoz.

- Dehogyan nem, csak meg tetszik nézni, mingyárt tetszik hozzá érteni. Mer a ló olyan, hogy mingyár ért hozzá az ember, ha ránéz. Mer a ló kérem olyan, hogy aki megnézi, megszereti.

El is fogadtam, mert viszont hátha nem tetszik majd nekem, amit ő választ.

Szóval, megegyeztünk, hogy másnap bemegyünk Pestre a lóvásárba, megvesszük a lovat s leszünk lótarató nemzet.

- Oszti mibe kerül az a ló, Berki!

- A kérem, ilyenkor már olcsó a ló. Száznolcvan, százkilencven pengőért olyan lovat vehetünk, hogy csoda.

- No de a lóhoz szekér is kell, hát az mibe kerül.

- Lehet ott kapni annyi szekeret, hogy csoda, ötven pengő, kész.

Másnap reggel bementünk tehát Pestre. Óvatosságból ötszáz pengőt tettem a balzsebembe s a hajóállomáson autóba ültünk, mert a soffőr mégis, csak jobban tudja, hogy hol a lóvásár. Ugyanis a pesti parton kiderült, hogy az én Berkim nem tudja, a rendőrtől akart tájékozódást szerezni.

Reménykedni kezdtem a kocsiban, hogy egyáltalán nem is lesz lóvásár s mi szépen s bántatlanul haza megyünk ló nélkül.

De a Tattersál udvarán, ahogy beléptünk, ezer ló tűnik a szemembe. Szóval, áll a vásár. Az ötszáz pengő megborzongott a szívem táján: ebből ma ló lesz.

Egy jóvágású zsidóember köszöntött a korlátok előtt, mint házigazda.

- Nagyságosúr? Csak éppen tájékozódásból?

Rögtön felismertem, hogy szenál.

- Igen, - mondtam - csak tájékozódásból.

Abban a pillanatban összetartoztunk. Hozzám csatlakozott és igen ismerősen vezérelt a lovak közé.

- Milyen fajta lovat tetszik keresni?

- Igás ló, - mondtam.

- Kérem, tisztában vagyok, - felelte.

Már ott is állottak előttem a nagy meklenburgiak. Szinte meghökkentem, hogy a ló ilyen óriási nagy tud lenni.

Megcsóváltam a fejem.

- Kertészetbe kell nekem a ló, - vallottam be, - vízhordáshoz.

- Óh az más, - mondta a szenzál, - ezek nem arra valók. Most már tökéletesen tájékozódott vagyok. Ezek túlnehéz lovak ahhoz, csak tessék velem jönni.

Egy ló ficáncolt az úton.

- Ezt nem szabad megvenni, - mondta a szenzál, - ezt cigány árulja, ez kehes.

Olyan atyai volt a hangja. Már tökéletesen tájékozódott volt. Felőlem legalább.

Egy kis parasztszekérhez három ló volt odakötve. Két nagy pejló s egy igen formás kis fekete. Megakadt a szemem rajta. A kis ló felemelte a fejét s odanézett rám. Szép nagy barna szeme szelíden nézett. A szőre csak úgy csillogott. Karcsú lábai voltak, s hosszú sörénye. Kedvem volt rögtön megsimogatni, de a nagy pejlovak túlközel voltak s barátságtalanok.

A szenzál odanézett.

- Ez nem a mi lovunk, - intett... - Vékony a lába... Előbb csak végignézzük a vásárt, hogy mi van, igaz?

- Persze.

Megállott egy nagy sárga ló faránál. Kutya nagy sovány ló volt. Megnézte a fogát. Nagy lapát fogak sárgáltak elő.

- Fordítsa csak ki nekem ezt a lovat. Nem sánta?

A legény kivezette a lovat s megjártatta.

- Nagyon öreg. Sánta. Sántít egy kicsit.

Néztem a lovat, nem láttam, hogy sánta volna. Vajjon miből látja, hogy sántít. Vajjon mibe kerül egy ilyen rossz öreg dög?

- Kérdezze csak meg, hogy mibe kerül ez a ló.

- Mi vóna az ára ennek, he?

- Háromszázötven.

Visszanéztem a kis fekete felé. Már tudtam, hogy az nem lesz az én lovam.

Tovább mentünk szóval.

Megállott egy kisebb sárga mellett. Fogta a botját s végig húzta a ló gerincén, a ló megremegett. A bőre.

- Ezt nem lehet megvenni. Nyugtalan ló.

- Ez nyugtalan, - kiáltott dühösen az eladó s fogott egy csutakot s lecsendesítette a lovacskát, ahogy végig kefélte.

- Bízsa csak rám.

Volt ott egy formás kanca.

- Túlöreg.

- Öreg, de jól eszik, jól szalad, - rivallt ránk a gazdája.

- Túlöreg. Felhagy az evéssel. Olyan, mint az öreg ember. Fáradt.

Tovább.

- Ez hogy?

- Kétszázhatvan.

- Balszeme rossz.

Tovább... Rápillantottam egyre.

- Az botlik. Térgye fel van ütve, az botlik, az a ló. Arra is kell ügyelni.

Megállt egy szép kis lónál. Megmustrálta, tetszett neki.

- Kár, hogy a farka le van nyírva. Rövid farka van. Megeszik a legyek. Régen kiment a divatból.

Megvetően intett egy nagyhasú lóra.

- Ez nehezebben szalad már. Túl lomha.

Egy lónál hosszasan elidőztünk. Kiállította, megjártatta. Szép ló volt.

- Nem rossz ló. Csókaszemű, de nem rossz ló.

Megmutatta. A lónak egyik szemén hályog volt.

A lószag egyre erősebb lett. Sok nagy állat s még több romlott ruhájú, borostás, nyiszlett emberállat. A fekete port felverték a lovak s hófehér panamakalapomat vastagon belepte.

- Tiszta vak, - intett egy lóra.

- Nézze meg, - ordított a paraszt. - Látott már ennél biztosabb lovat?

- Nekem ne beszéljen. Legöregebb vagyok a vásárba. Húsz éve itt lakok.

Bottal simít egy másikat.

- Jámbor ez uram.

- Csöpp ló.

- Ló ez uram, tetőtől talpig.

- Hajlott derekú.

- Ez uram egy házat elhúz. Csillaghegyen lakok a homokba.

- Mi az ára?

- Három és félszáz pengő.

- Háromszáz alatt kell beszélni.

- Bár nekem annyi fejős tehenem volna, amennyien kérték háromszáz felett.

Egy másik ló nagyon jó kiállítású volt.

- Erőttetés; puffedt a jobb hátsó lába.

- Mán ez csak jobb lehet uram, rosszabb soha.

Berki beleszól.

- Ha áll, még dagadtabb lesz.

- Még dagadtabb lesz, - hagyta helyben a szenzál.

Berki nekibátorodik.

- Fontos, hogy egyesbe járjon. Ott nyihog osztán.

- Hát Berki, van-e már magának választottja?

- Azt tessék megnézni, az húz jól...

Egy csokoládészínű ló a porban nagy erőttelve húzott egy megkötött szekeret. Kopott öreg jószág, minden bordája kilóg. Iszonyodva néztem rá. Ez a Berki... Biztos, hogy jó ló, de hát szegény ember szegény lovat választ. Jól húz, de ilyen lóval ki nem nevettem magam.

Hirtelen megismerem a kis feketét a két nagy sárga közt.

A szenzálnak se tetszik a Berki lova, igazolni akarja magát.

- Hány éves ez a ló, - kérdi a csokoládészínű gazdáját.

- Nem vótam a keresztelőjén.

- Nem is lehetett, barátom, maga még nem élt akkor.

- Ne avatkozzon bele, - ordít a gazda. Itt mindenki rögtön ordít. S nagyon gyűlölik a szenzált.

- Mutassa a passzust.

- Nincs nálam.

- Hát hol van? Le van téve a múzeumi levéltárba?

- Hé, apám, adja ide a passzust.

Az öreg, sánta, mankós ember mérgesen acsarkodik.

- Minek? Nem adom. Megeszik ez mindent. Tizenöt mázsát, csak adjanak neki.

- Adja ide a passzust.

Míg ők civakodnak, én csak a kis feketét nézem. De szép kis ló. De odaille a diófa alá.

Ideadják a passzust, megnézem, ilyet se láttam még közelről. 1912... Hüj fene, 19 éves ló. De olyan is. Berki csak azt nézi, hogy húz. Megkötötte a kereket; rúdat dugnak a kerekek közé. A ló húz, mint egy állat. Izzad a melegben, a nyaka megfeszül, a bordái kidúzzadnak. Már a szenzál azt hiszi, lesz valami, azt sunyítja csöndesen:

- Tetszik tudni, mennyi az, ha így meg van kötve a kerék? Tizenöt mázsa.

- Azt a kis feketét mutassa meg nekem.

- Feketét?...

Körülnéz s meglátja.

- Fordítsa csak ki.

Míngyárt mozgolódás. A kis feketét kifogják s megjáratják.

- Mennyi idős?

- Nyolc éves.

- Fogja csak be a szekérbe.

Hozzám fordul.

- Jó formája van. Jó lábai vannak.

Int, kacsint.

- Ez lesz a maga lova, uram.

A kis ló a kocsival vígan szalad.

- Kössék meg a kocsit.

Rudat dugnak a hátsó kerekek közé. A ló viszi.

- Mi vón az ára?

- Három és félszáz.

Berki odaszól csöndesen.

- Háromszázat kocsival együtt akarunk adni.

Dönteni kell. A ló nagyon tetszik. Már félek, hogy nem lesz az enyém. Nem tudom mért félek. Berkitől félek, hogy drágálja.

- Megadom a három és fél százat, de kocsival együtt, úgy ahogy van.

A fuvaros, a ló gazdája, kis zsidóember, dühösen hátat fordít s szó nélkül elmegy.

- Hé, Schwartz, - ordít utána a szenzál, - ne menjen el, jöjjön vissza! Nem akarja eladni?

- Nem akarom eladni. Féderes ülés van a kocsin, az maga ötven pengő. Új hám, másik ötven pengő.

- Schwartz. Ne menjen el, micsoda bolond ez. Hogy adja a lovat?

- A ló: három harminc.

- Négy százat megadok szekerestől.

- Schwartz, gyűjön ide. Csapjon fel.

- Nem eladó. Ne vegyék meg. Én nem erőszakolom.

- Nézze Schwartz, úgy, ahogy van. Ostor, pokróc. Mindenestől.

- Négy százötven.

- Gemacht. Vegye meg nagyságos úr. Jól jár, én mondom. Vegye meg... No csapjon fel Schwartz.

No most mi lesz. A ló remek. A kocsi ügyes, kis könnyű szekér. Két hordó felfér rá. Hám is rendes. A ló homlokán nemes-címer rézvereten. Jó kis nemes ló.

- Tessék előleget adni.

Ajjaj, mondtam, hogy ez nem fog kitelni kétszáz pengőből.

- Hogy híjják a lovat!

- Kicsi.

De jó neve van.

De szép kis ló, akár hátnak lehet használni...

Mikor elmentek átíratni a lovat, végre megsimogatom, megveregetem... a szőre, mint a selyem, kövér s kedves állat... A csokoládészínű gazdája odaszól:

- Száznolcvanért odaadom, tessék elvinni az enyémet is.

- Csak egy kell.

- Nem szabad szennállal szóba állani kérem. Rásózták magára a lovat.

- Mért, nem jó ló?

- Nem mondok rá semmit.

- Mi hibája van!

Nyugtalan leszek.

- Mér adnék el, ha nem vón hibája?

Jönnék vissza a lóval. Az állatorvos megvizsgálta, rendbe van minden.

- Ez egy lipicai kérem, - büszke a Schwartz, - ilyen ló az egész vásárba nincs több.

Kifizetem. Átveszem a passzust. Megnézem. Született 1909.

Beleszédülök. Három évvel öregebb, mint a csokoládé.

- Tévedés kérem, a jegyző rosszul írta át a régi passzusról. Az semmi, írtak már be nekem ló helyett bornyút is, olyan minálunk a jegyző.

Nagy felháborodás és nagy tanácskozás. Idegenek gyűlnek körül s mindenki megbírálja a lovat. Mindenki azt mondja tévedés. Fialat a ló. Nyolc-tíz éves. Az orvos is azt mondta.

- Hát ez a ló hibája: rossz passzusa van!...

A fene bánja. Nem passzust vettem, hanem lovat, - vigasztalom magamat, - s a ló szép és jó és kedves.

Azt mondja Berki:

- Nincs meg az ostor.

- Hé, hol az ostor? Én úgy vettem meg, ahogy van, ostorral, mindenestül.

Az ostor előkerül.

Berki újra megszólal:

- Egy pokróc is volt az ülésen.

- Hol a pokróc!... Elő azt a pokrócot.

Messziről kiált a régi tulajdonos fia.

- Nem pokróc volt az, csak egy suroló rongy.

- Elő vele. Nálam szoktak surolni is.

Egy perc alatt beletanulok a ló mellett a nyelvbe is, ami hozzá tartozik...

Azt mondja Berki:

- De most ki hajtja ezt a lovat haza?

- Maga nem tud lovat hajtani?

- Én nem hajtottam soha... Pesten... Én nem vállalom, hogy osztán megbokrosodjon, osztán a rendőr megfogjon...

Adnak egy legényt, aki elhajtja.

Magam is felülök a kocsis mellé, s mikor a kocsi kirobog a Tattersálból, lóhátról nézem le először életemben a világot.

A keleti pályaudvarnál leszálok a szekérről.

Mielőtt leszálok, azt mondom Berkinek:

- Berki, megkapjuk érte ősszel, ha eladjuk?

Azt mondja Berki:

- Eladjuk? Nem adjuk el ezt a lovat nagyságos uram! Jó ló ez.

Evvel a jóérzéssel kísérem szemmel őket, míg csak el nem tűnnek a Damjanics uccában.

- Ja, hogy is híjják a lovat: Kicsi... Milyen kedves neve van.

Bemegyek a szerkesztőségbe. Mondom a titkárnak, hol lehet jól lemosdani, mert kinn voltam a vásárban, vettem egy lovat.

- Lovat? - kiált fel a titkár s az egész arca felragyog. - Mire az, azonkívül, hogy cikk lesz belőle.

Bemegyek a mosdóba, a szolga törülközőt hoz s nézi, hogy derékig nekivetkezve mosdok.

- Meg kell mosdanom, mert a vásárban voltam s vettem egy lovat.

A szép szál alföldi legény nagyot néz s boldogan felnevet.

- Lovat tetszett venni?

Aztán bemegyek a szerkesztőhöz:

- Hamarabb akartam bejönni, de eltelt az idő, mert vettem egy lovat.

Az egész szerkesztőség felfigyel, mindenkinek megáll a toll a kezében.

- Lovat!

Mindenki nevet. Különös, mindenkinek az arcán öröm van és valami különös kigyulladt lelkesültség. A ló említésére mint valami rakéta pattan szét az emberek arcán a nevetés és a boldogság. Mért van ez?... Hogy jutott a ló ilyen közel az emberek szívéhez.

Aztán akivel csak találkoztam a városban, mindenkinek megmondom, hogy vettem egy lovat. S nem találtam senkit, aki szívből ne kacagott volna, mintha egy ősi tündérmesére emlékeznék.

A hajón egy nótaköltővel ebédeltem együtt.

- Ma vettem egy lovat, - mondom neki.

Szinte kiugrott a bőréből, úgy örült s elkezdett rajongani.

Délután ötkor értem haza. Örömmel láttam a kavicsúton a kocsikerék nyomát.

- Mit szól a lóhoz, nagymama?

A nagymama kedvesen mosolyog, a szeme a múltba réved s azt mondja:

- Most már egy kis bricskát kell venni hozzá.

Az asszonyok el vannak ragadtatva, csak velem mernek feljönni a diófa alá, ahol a ló szénát hersegett. Nagyon ki van izzadva. Körülrajongják, körülbecézik.

- Nem harap? Nem rúg? Megeszi a cukrot?

S a lovacska elveszi nagy komoly szemekkel s vidáman.

- Kicsi, Kicsi, szép a Kicsi.

Nincs már vízhiány, itt van már a Duna a kertben, a házban.

Berki gazda olyan büszke, nem is szól.

- Úgy jött ez a ló, hogy csoda. S ha kocsi jön szembe, kitér. Olyan okos, csoda okos egy ló.

Alkonyatkor befogja s megy a Dunára vízért. Mindnyájan asszisztálunk neki, ahogy előjáratja, ahogy a hordókat felrakja s kísérik a kapuig. A Berki gyerekei fent ülnek a szekéren, mindenki irigyli, hogy ott ülhetnek, a feleségem felkapaszkodik egy pillanatra a saraglyába.

Aztán várjuk a lovat, mennyi idő alatt fordul meg. Tíz perc? 20?

Eltelik egy félóra, eltelik egy óra, eltelik másfél óra. A kislányomat küldöm utánuk s várjuk a hírt. Mi van vele szorongunk. Talán nem akar vízbe menni, vagy nem akar húzni? Olyan mint a cigány lova, hogy vasat nem eszik, fára nem mászik? Vagyis zabolát nem vesz a szájába s hídon nem megy át... Vagy már be is fulladt a Dunába?

Végre megjön a hír. A kocsi úgy belesüppedt az iszapba, hogy nem lehet üresen sem kihúzni. Valakinek a lovait fogták aztán elébe, úgy vontatták ki...

No de itthon van végre a Kicsi... S jól viselte magát.

Vidámság és öröm a ló körül.

Este szokásom szerint korán megyek aludni s az emeletről úgy köszönök le a feleségemnek:

- Szervusz Kicsim.

Ő nagyot nevet s visszakialt:

- Engem is befog a lovához?... Vagy azért adta mellém, hogy kevesebb legyen rajtam a teher?...

Másnap a ló kilencszer járja meg a Dunát.

Harmadnap egyszer sem.

Negyednap kétszer. Nem lehet többször, mert Berkinek nincs ideje csak a lóval babrálni.

Ötödnap kocsist fogadtunk mellé.

Hatodnap istállót kezdtünk építeni neki s azóta a ló az úr.

Igaz, kedves, mint egy dáma. Sőt primadonna a házban, ellenben a köszmétét hajóval vitte be Berki Pestre, mert kár a lovat fárasztani ilyen hosszú úttal, s a virágokat pedig az este is a kút rossz vizével locsolták, mert gyorsabban megy, mint folyton a Dunára szaladni vízért...

És mindenesetre, reménykedve várjuk az esőt.

S velünk a Kicsi is.

Áldozócsütörtök

I

Két kisgyerek játszott a ház eresze alatt Csécsén, egy kicsi kis faluban a Tisza partján, az Úrnak 1884-ik esztendejében.

Nagyon kicsi gyerekek, még a nagyobbik sem volt egészen ötéves. Ez egy sovány kis gyerek, apró hegyes kis orra van s az orra nyergén egypár kicsi szeplő. A kisebbik ellenben dundi, mint egy kis gömböc s olyan piros, mint a rózsza, és állandóan kacag, a nevetés csak úgy fröcsköl belőle, mint a szökőkútból a víz.

A ház olyan, mint a többi kis ház ebben a pici kis faluban; egyik az ötvenkét házból, amennyiből a falu áll a Tiszapartján, gyümölcsfaerdővel körülvéve, a tiszaparti fűzesek mögött megbujva, mint egy madárfészek. De ez a ház még olyan sincs, mint a többi, mert nincs neki még *rédelye* se, virágtartó korlátja az ereszemelő faoszlopok közt. Csak ép annyival különb a többinél, hogy szembenéz a faluvégéről az utcára s az ajtajából végiglátni a kis falu egyetlen hosszú utcáján, de legalább is a falu közepére telepedett fatornyos kis templomig. A kivételes helye mutatja, hogy valószínűleg nemes telek, bárha nemesek voltak is, igen kurtácskák lehettek ősi urai, mert olyan pici a ház, csak egyetlenegy szobácska van benne, amelybe alig-alig lehet két ágyat beletenni, egy sífönt, egy kis asztalt, meg a varrógépet. Igazán özvegy papnénak való kis ház, a kicsi pitvarával, amely konyha s éléskamra egyúttal.

Van még a pici udvarban egy szalmafedelű kis istálló, amelyben a tehén van, s egy bornyú.

A két kisfiú az eresz alatt tanyázik. Az eresz alja ki van tapasztva s egy talpgerenda fut végig a szélén, ezen a gerendán ül a kisebbik fiú s lovagol.

A nagyobbik azonban a ház sarkában álló nagy fa tövében guggol s a hangyákat nézi, kik hosszú sorban jönnek mennek ki s be a falyukon. Ezt nézi nagy s ijedt figyelemmel s egyszer csak elkezd sikítani:

- Pista, Pistaa, Pistaaa!

De a kicsi csak lovagol a gerendán, pici lába átvetve, mint a nyeregben s egyik sincs se feljebb, se lejjebb, mert a ház udvara alig-alig alacsonyabb, mint a tornác.

Kacagva kiabál, hogy:

- Csinna ne, csinna ne!

Oda se ügyel a kicsi bátyjára, aki meg akarja neki mutatni a hangyákat, hogy bújnak ki azok a fa likából s futnak eszeveszetten a fényes napsugárban.

- Pista, Pistaa!

Közben maga alá szorítja a piros kantusát, mert mind a két kisfiú piros kantusban van. A százötvenéves török hódoltság emlékét őrzik még ma is egybeszabott kis kantusukban, a kaftán szoknyaforma divatját s a gyerekecske igen fél, hogy alábúvik a hangya. De azért nem hagyja ott őket, mert csiklandozza s ingerli a furcsa kis nép hadserege, amelyet most fedezett fel.

- Pista, Pistaaa! Pista, Pistaaa!

A kicsi azonban fülebotját se mozdítja, csak lovagol tovább az alacsony gerendán s fújja a nótáját, hogy:

- Csinna, nee! csinna, neeee!

- Pista, Pistaaa! Pista, Pistaaa!

- Csinna, nee, csinna, neee!

A nagyobbik végre elunja a kiabálást s mert a hangyák így futnak, attól fél, mindjárt elfutnak, ahogy a Tisza partján fél a halászgyerek, hogy mindjárt elfolyik a Tisza. Feláll s odaszalad a Pistához s apró kezeivel belemarkol kis öccsébe s rázza, tépi s visítva parancsol neki:

- Pista, Pistaaa! Gyere mán, gyermekán, gyermekán! Pista! Pista teee!

A kicsi nem tudja, miről van szó, nem is törődik vele, hároméves kitartásával ül a biztos paripa hátán s hiába tépi a kis bátyja minden erejével, ő csak fújja, fújja:

- Csinna neee, csinna neee!

- Hangyák! hangyáááák! - sivít a fülébe a nagyobbik kétségbeesetten.

- Csinna neee.

Nem lehet segíteni. Erre a nagy fiúcskát vad dühroham fogja el, kardos őseinek vére üt ki belőle s kezd ütni a kicsit teljes erejéből. Kicsik a kezei s kicsik az ütései, az öcsikéje pedig vaskos és erős, meg sem érzi, mintha csiklandoznák, még jobban kacag s még vígabban dűnnyögi:

- Csinna neee, csinna neee!

Erre a nagy, tehetetlen dühében, toporzékolni kezd s most már rúgja az öccsét. Cipős kis lábaival az oldalába rugdos, hogy csaknem elesik.

A kicsi hirtelen eltátja a száját s a kacagásból minden átmenet nélkül olyan visító sírásba csap át, mintha nyúznák, csak úgy hasít végig a hangja a kis falun.

- Mit csináltok, Gázsika? - jön ki az anyjuk a házból. Kicsi anyjuk, óriási nagy, fekete hajkoszorú a fején, talán az nyomja le a földre, hogy picit máris meggörnyedve jár, mint azok a nagybugájú virágok, akik nem bírják maguk virágterhét. - Gázsika, mit csináltok, kis fiam, felkötitek Balikát!

- Édesanyám, édesanyám! - kiált kétségbeesve Gázsika, - Pista nem jön, Pista nem jön.

Pista egy pillanatra elhallgat s könnyes barna szemecskéivel az anyjára néz segélykérően.

- Sok-sok hangya jött a falyukbul, édesanyám. Édesanyám, édesanyáám!

- Igazán kis fiam? Igazán? Hol van? Mutasd csak, hol van? Jaj, hát te megláttad a sok hangyát?

De a kicsi nem hagyta, hogy a hangyáknak örüljenek, oly éktelenül sivalkodott, hogy a nagyanya is kinézett az ajtón, magas sovány öregasszony.

- Ne visíts, az Isten áldjon meg, hiszen nem nyúznak! - szólt rájuk erélyesen. - Ugyan Erzsi rakd meg már eccer azt a köjköt, úgy visít, mint a fába szorult fereg.

De a kis jóságos anyácska nem rakta meg, hanem a kötényébe bonyálta, szemét, száját megtörülgette s csitította.

Gazsi azonban a hangyáit még mindig nem tudta megmutatni s tovább kiabált:

- Édesanyám a hangyák! édesanyám a hangyák! Édesanyááám!

- Hát nem nyugosznak! - lépett vissza újra a nagyanya s ebben a pillanatban bent a kicsi házban egy új síp szólalt meg: a csöppség kezdett odabent sivalkodni! - Hát nem felverték a kicsit ezek a komisz kutyák!

- Édes nagyanyám a hangyák! - fordult most a nagyanyjához Gazsika.

- Guta üsse meg hangyáidat, - kiáltott rá a nagyanya - felvertétek a kicsit, most eredj, ringasd.

Megfogta Gazsikát a nyakánál fogva s belódította a pitvarba, onnan a szobába. A sötét szobáskában az ágy előtt volt a bölcso. Gazsi pisszegve, szipogva kotródott a helyére a bölcso mellé, belől az ágy felől, amely rózsaszínű takaróval volt letakarva, ott volt egy magas faszék, arra kotródott s elkezdte ringatni a bölcset.

- Ha felkötötted, altasd el, - suttogta a nagyanya, s kiment a szobából a pitvarba, ahol az ebédet főzte, a mai nagy ebédet, de legjobban attól félt, hogy kifut a feketekávé, amelynek az illatával tele volt a kis ház.

- Hallgass! - suttogta Gazsika ugyanolyan hangon, mint a nagyanyja, s ugyanolyan parancsolóan a picinek, amelyik fel akart tápaszkodni s erővel ki akart mászni a bölcsoből.

Hozzá kezdett dühösen ringatni s közben folyton a hangyákra gondolt, azóta mind elmászott és senki se nézte meg őket, hogy mennek hosszú sorban, mint a katonák.

- Aludjál, - lihegte böszén a kicsinek, aki sovány rosszakaratú kisgyerek volt és sohase akart aludni, hanem mindig ringattatta magát és már elmúlt másfél éves és még most se akart beszélni, de ha szomjas volt, mindig azt mondta:

- Ksz, kssz!

- Nem kapsz vizet, most aludni kell! - mondta neki Gazsika s ringatta hatalmasan a bölcset. A bölcso talpa olyan volt, hogy a szélén kerek vége volt s mikor a földhöz ért, ez mindig egyet zökkent, olyan erősen hajtotta Gazsi.

- Ksz, ksz, kssz!

- Nincs víz! Nem érted! Nincs víz! Most aludni kell! - vartyogott Gazsi, aki egész testében égett a türelmetlenségtől, hogy minél hamarabb visszamehessen a hangyákhoz.

De a kicsi két kis kezével belekapaszkodott a bölcso szélébe s makacsul mászott kifelé. Szerencsére erősen le volt kötözve a bölcso szalagokkal, úgyhogy csak nehezen tudott ki-mászni kis börtönéből.

- Aludj már te Luciper! - kiáltotta Gazsi s egy akkorát lódított a bölcson, hogy az átugrott a talp karikáin s kirepült a kezéből.

Felborult.

Gazsi előbb eltátotta a szájacskáját, aztán ő kezdte rá az ordítást torkaszakadtából.

- Mi történt, mi történt az Istenért! - rohant be az anya, utána a nagyanya a konyhából.

- Balika kiugrott! - visította Gazsi.

- Jézusmária felborult a bölcso - sikoltott az anya s a talpával felfelé álló bölcset megragadta.

- Nincs semmi baj - kiáltott a nagyanya csillapítva - ott van az asztal alatt.

S a pici csakugyan az asztal alatt feküdt, magánkívül rúgkapálva apró rózsás lábacskáival, a korsó mellett, s ebben a pillanatban kezdett rá a harsány ordításra.

Az anyácska leguggolt hozzá, az ölébe szedte, nem törött-e el valamije s ő is elkezdte a sírást.

- Itass vele vizet - s már hozta nagyanya a poharat.

A pici így végre hozzájutott a vízhez s míg csuklándozva szürcsölte, lassan a sírást is abbahagyta.

Már csak az anya sírt és Gazsi szipogott a sarokban s reszketve várta a következményeket.

A nagyanya fedezte föl:

- Gyere csak ki, gyere csak, gyere csak ki te gonosz!

- Én nem akartam! - visított Gazsi.

- Mit nem akartál! Még a kellett volna, hogy akard! Gyere csak ki, gyere csak a konyhába! Gyere csak, keress egy jó vesszőt! Te Luciper!

- Ne bántsa édesanyám! - kiáltott rémülettel, fiát féltve az anya.

De a nagyanyáról lehullott a könnyörgés, s úgy vonszolta ki Gázsit, mint egy kis állatot s pár perc múlva suhogó verés hallatszott. Sip, sup, sip, sup!

Az anya remegve hallotta s azon rémült el, hogy a verés után semmi sírás.

Kirohant, hogy talán agyonütötték a fiát.

Gazsi ott állott a szuszék előtt s összeszorított foggal nézett maga elé, oly konokul s olyan keményen összecsikorított fogsorokkal, hogy az arcán megfeszült a bőr. Makacsul, sírás nélkül tűrte a verést s a szidást.

Ez a hallgatag makacsság még jobban felbőszítette a nagyanyát.

- Kérsz bocsánatot rögtön? Kérsz bocsánatot?

De a fiú lesütötte a szemét s oly ellenségesen nézett maga elé, mint egy kuruc hajdu.

- No, kérsz bocsánatot, te kutya! Kérsz bocsánatot! - kiáltott magánkívvül a nagyanya s hogy a kisfiú egy hangot se felelt, újra felemelte a vesszőt, hogy most már aztán istenigazában végigvágjon rajta. De az anya közékük rohant s egyik karján a kis Balikával, Gázsit az ölébe kapta.

- Ez a csökönyös, megátalkodott! - kiáltotta a nagyanya s eldobva a vesszőt, most már ő fakadt sírva. - Csak védjed! Hiszen agyonvertem!... Sohase fogsz tudni gyereket nevelni.

Ezzel kiment a házból az udvarra s fekete kötényt felemelve, azzal törölgötte arcáról a bőven ömlő könnyeket.

A kis Pista szótlanul, megszeppenve várta az elmuló zivatart, mint egy kis teknősbéka.

II.

- Kezét csókolom, Kati néni, - s ebben a pillanatban vendég lépett be a kapun. Magas kisasszony, aki meglehetősen tarkán volt öltözve s japán napernyő volt a vállán.

- Isten hozott Juliska.

- Mi az Kati néni?

- Oh semmi, ezek a gyerekek. Ez a huncut Gazsi kiborította a bölcsőt.

- Jézus Mária, csak nem történt valami baj?

- Nem, de az embert felzaklatják az ilyen apró dolgok. Hát gyere csak beljebb ebből a melegből.

- Ni, Juliska - lépett ki az ajtón az anyácska is s ő is sietve letörülte az arcát s már nevetett.

- Hogy történt? Hogy lehet az, hiszen olyan ügyes az a kis Gazsi.

Az ügyes kis Gazsi bent volt a szobában a sötét sarokban, falnak fordulva állott, mert ez volt a büntetése. Nem volt szabad neki visszafordulni, ott állott s csöndesen sírdogált.

- Muszáj ezekkel a gyerekekkel egy kis rendet csinálni, mert nagyon elbázzák magukat - mondta a nagyanya.

- Oh Istenem, a mai napon nem szabad büntetni a gyereket - mondta Juliska édesen, mézesen, simogatóan.

- Hányadik évforduló, Erzsikém? Úgy-e hatodik, úgy-e jól tudom, hogy hatodik?

- Bizony már hatodik.

- Hogy szalad az idő. Nekem úgy tetszik, mintha tegnap lett volna, mikor itt voltunk a lakodalmon.

- Oh, nem is volt az lakodalom, Juliska. Az csak olyan csöndes mise volt. Kis mise, nagy mise, utoljára semmise - s nevetett a nagyanya csöndesen.

Gazsika egy kicsit visszafordult, mert ő is elfeledkezett az előbbi dolgokról s nagyon szerette a nagyanya arcát látni, mikor nevet s csakugyan meg is látta a nagyanyja vékony száját s az a fog úgy kihegyesedett a szájaszélén s az neki mindig nagyon tetszett.

Juliska néni abban a pillanatban elsikította magát.

- Ez a gyerek úgy nő, mintha húznák. Na, engedjétek el neki a büntetést, Kati néni, tessék elengedni neki a büntetést.

A kicsi, aki a sírás után elaludt az ágyon, most újra feltápáskodott s feltérdelt, úgy kukucskált ki a dunnák közül.

- Milyen szép fekete szeme van! Ez lesz a legszebb fiad, te, Erzsi. Hej, nagy lánycsábító lesz még ebből, ha megnő, ezzel a ragyogó fekete szemével. De milyen furcsa, egyiknek kék szeme van, a másiknak fekete. Gyere csak ide Gazsika, mutasd a szemedet.

Gazsi azonban hirtelen befordult a fal felé. Ő most büntetés alatt áll, neki hagyjanak békét. Ki nem állhatta, ha vendég nénik jöttek s azok rögtön ölbe kapták.

De Juliskának nem lehetett parancsolni, ő rögtön átnyalábolta Gazsikát, aki azonban makacsul rángatta a vállait s nem akarta csókra adni az arcát.

A nagyanya megmentette a látszatot:

- Na, most az egyszer elengedem a büntetésedet. Hallod! De aztán többet ne legyél rossz.

Majdnem kimondta, hogy «kérj bocsánatot», de hirtelen megijedt, nem akarta kitenni magát annak, hogy Gazsi újra megtagadja az engedelmességet, hát inkább csak ő maga intézte el.

- Ilyen kis fiúnak nem szabad makacsnak lenni. Mi lesz belőled, ha nagy leszel s akkor is olyan makacs leszel. Sose fog szeretni senki. Azt fogják rád mondani, hogy milyen rosszul van nevelve ez a kis ember! Látod, az csak nem volt helyes, hogy mérgegedbe kiborítottad a kis testvéredet? Ezer szerencse, hogy semmi baj nem történt, hátha kitörte volna a kezét, vagy a lábát, akkor most beteg volna szegényke és mindnyájan nagyon siratnánk s te is siratnád, úgy-e?

Újra tele lett a szeme könnyel, akkor megcsókoltatta Gazsikát s átadta az édesanyjának, aki már éhes volt és szomjas a gyermek csókjára s hogy az felszabadult a büntetésből, az ölébe vette s agyoncsókolta, az ő szeméből is sűrűn pergett a könny.

- Na, hálistennek el van intézve - mondta önmagán mosolyogva a nagyanya, mert azért ő is örült, hogy túl vannak a nagy büntetésen.

- Bizony, Erzsi, én nagyon féltem ezt a gyereket és azt mondom, hogy nem szabad engedni, hogy kifejlődjön benne ez a makacsság. Az egész életét tönkre fogja tenni.

- Oh, édesanyám olyan szigorú.

- No, beszéljünk másról, - mondta a nagyanya - hogy van Józsi bácsi?

- Édesapám! Jól van, édesanyám is jól van, csókoltatja Kati nénit s mindenkit csokol.

A nagyanyának eszébe jutott a konyha s kisietett.

Juliska pedig hozzáfogott beszélni, csak úgy ömlött szájából a szó, de mikor az anya a gyerekével már jóllakott, orvul elkapta s ő is erősen összecsókolta.

Gazsi vonakodva hagyta a csókokat s amint szabadulhatott, elfutott s a kantusa ujjával törülgette arcáról a női csók nyomát.

- Egészen nagy gyerekei vannak már - mondta Juliska. - Két évvel fiatalabb vagy nálam s látod nekem semmim sincs az életben. Te csak boldog vagy. Boldog anya, én értem pedig a kiskutya se jön, otthon száradok, mint egy paszulykaró - s nevetett. - Vén paplány lett belőlem.

- Olyan fiatal vagy s olyan jó neked, a jó édesanyád mellett - vigasztalta az anyácska.

- Még ha apa káplánt tartana, - mondta Juliska - akkor az talán összeszokna velem s elvenne, de így semmi kilátásom nincs. Legátusok? Azok már tacsókók hozzám képest, azok sose fognak elvenni. Az az én sorsom, hogy itt penészedjek. Akkor látok fiatalembert, ha a vásárba megyek Újlakra s ott mutogatják őket.

Fájó, vénlányos nevetéssel beszélt s olyan furcsákat szokott mondani, hogy nevetni kellett.

- Feküdj le, picikém, - mondta az anya a kicsinek - feküdj le, kisfiam, aludj még, aludni szokott így ebéd előtt, de most ez a nagy hecc kizavarta a szeméből az álmot.

A kicsit nem lehetett többet visszakényszeríteni a dunna alá, ölbe vette s úgy játszott az az ölben. Gazsika leült a sarokba a kis székre, aztán Pistike is betotyogott.

- Tudsz-e már ugrani? - kérdezte tőle Juliska.

Pistike nevetett s azt mondta:

- Tudok.

- Na, mutasd meg, milyen ügyes vagy.

A kis vastag fiú úgy egy helyben állva ugrást mozdult, de a talpacskája nem eresztette el a földet. Ezen nagyon nevettek a nagyok s Juliska szinte sikítva kacagott s megismételtette a gyerekekkel az ugrást.

Így a kicsi az anyja ölben volt, Gazsi és Pisti pedig a kötényébe bujt, olyan volt, mint egy megrakott szőlőtőke. Juliska hozzáfogott megtárgyalni ennek a hat évnek a történetét.

- Milyen más itt az élet, mint hat évvel ezelőtt - mondta. - Akkor úgy látszott, hogy szegény Kati néni itt vész örökre ebben a kis házban a sok gyerekkel, s látod, már egy sincs itthon. Mit ír Gyula?

- Nagyon szépen tanul. Most a vakációban azt írja, le akarja tenni a vizsgát a hatodik osztályról. Ugrani akar egy osztályt.

- Oh, Gyula, az zseniális, okos fiú. Majd meglátod az lesz a család megmentője.

Aztán Laciról beszéltek, meg Jóskáról, akik mind Erzsinek a testvérei voltak. Laci gépész lesz, Józsi bizony csak suszter, de semmihez se volt kedve, csak dalolni szeret, füttyülni s játszani, olyan játékos fiú, színésznek volna jó, de ezt ki se lehetne mondani a nagymama előtt, hogy az ő fiából komédiás legyen.

- Nem baj az, minden ipar szép, csak becsületes legyen az ember - mondta Juliska bölcsen. - Mindenütt kiverekedheti magának az életet, elvesz feleségül egy gazdag lányt, majd egy gazdag mesterének a lányát, aki már jól megszédte magát s akkor egész gyárat csinál, cipőgyárat, akkor lesz jó, mert cipőre mindig szükség van, az a legszükségesebb dolog a világon, mert a mai világban még a paraszt se jár meztláb s az a jó tavaszi hólé, az nagyon rontja a bőrt, sok cipő megy tönkre, azt mind ujjal kell pótolni.

Valami hallatlan vágy volt Juliskában a nagy gazdagság után, minden szava csak arra vonatkozott.

- Csak itt ne maradjon senki ebben a kis faluban, mert az rosszabb a halálnál. Mondjad te, Erzs, mi lett volna a testvéredből, ha itt maradnak. Paraszt? Béres? vagy mit... Hogy vagytok István bátyáddékkal? Haragusznak-e még?

Erzsinek elborult a homloka.

- Nagyon. Nem is fognak megbocsátani soha.

S kinézett a kis ablakon, ahonnan oda lehetett látni a nagybátyja házára, aki a legnagyobb parasztgazda volt a faluban.

Most bejött Kati néni s egy kicsit leült.

- István ezt nem akarja megérteni, - mondta - ha ő tud paraszt lenni, akkor tudjanak az én gyerekeim is. De azt nem fogadja el, hogy neki lehet paraszt lenni, mert édesapám örökre jól gondoskodott. Mert tudod, Juliska, az úgy volt, hogy mikor kiűtött a forradalom, Pista éppen második gimnazista volt, s mikor vége lett a nagy harcnak, s jött az elnyomatás, édesapám fogta a könyveket s azt mondta: fel a padlásra!... Minden könyvet fel a padlásra! Nekem nem fogsz tanulni!... Legyél paraszt, olyan, mint az ökreid, akkor sose lesz bánatod, mint nekem van. Ne tudjál te semmit a hazáról, akkor csendes, boldog életet fogsz élni!... Itthon fogta s a mezőre küldte, de aztán gondoskodott is róla, hogy legyen neki hat ökre. Elvétette vele ezt a Julcsát s így ő lett egyetlen gazda a birtokban. De az én fiaim nem kaphatnak parasztlányt akkora vagyonnal. Édesapám pap volt, de én csak özvegy papné vagyok, azt pedig az ág is húzza. Az imponált a parasztnak, hogy a papfiú legyen a veje, de az özvegy papné fiai csak koldusok lehetnek egy ilyen kis faluban.

Erre megint elfutotta a szemét a könny.

Egy percre elhallgattak s úgy ült a három nő a kis szobában, mint három madár, akik minden pillanatban elszállni vágnak innen.

Aztán csak beszéltek, beszéltek. A két nagy fiú már Pesten van. Laci egy nagy gépgyárban dolgozik, huszonnégyéves, Jóska ott van már Pesten, annak is jobb ott, legalább a bátyja vigyáz rá.

Sóvárgás, reménykedés volt bennük. Csak az a jó, kimenni, felszállani, elmenni a nagy világba, nem itt maradni a kicsi faluban. S pedig milyen gond az az édesanyának, innen, a távoli Tisza partjáról, epekedni, reménykedni a fiúk után. Milyen messze van ide Budapest. Az ország fővárosa. Azzal a sok csábítással, aminek ott ki vannak téve az ilyen melegvérű fiatal emberek...

Gazsi ott ült a sarokban, Pista már régen kiment az udvarra játszani. De ő csak ült s ült és nézte a nénik száját, amelyből jött a szó.

- Eredj te is, kisfiam, - mondta az anya - eredj ki szépen, játszani.

De Gazsi nem mozdult.

- Szereti a szót hallgatni a kedves - mondta Juliska.

Gazsi azonban csak maradt, míg el nem feledkeznek róla s csak nézte, a szájakat, amelyekből sűrűn jött a szó.

- És ezt mégis mind az urad csinálta, - mondta csöndesen Juliska, hogy meg ne hallja a nagyanya a nyitott ajtón keresztül a konyhába.

- Bizony csak ő - mondta az anyácska s odahajolt Juliskához. - Ezt nem akarják megérteni.

- Ennyi férfi is férfi - mondta Juliska. - Látod, egy ilyen parasztleányhoz én is hozzámennék, mint a tied. De hol van még egy ilyen. Ez valaki. Mintha nem is paraszt volna. Hiszen a mi falunkban, én már úgy elgondoltam, akármelyik legényt veszem is sorba, egy sincs, akit a te urad mellé lehetne tenni. Ez nem azon töri a fejét, hogy lehúzza a feleségét magához, nem azt akarja ez, hogy te eredj a mezőre s kapálj és kuporgass, hanem azt, hogy úriasszonyt csináljon belőled s mindnyájatokból. Nincs ilyen ember több, mint ez a te urad.

- Az Istenért, hallgass - suttogta rémülten az asszonyka.

- Mért, hisz édesanyád adott hozzá.

- Az igaz, látod, te Juliska, én bizony magamtól soha hozzá nem mentem volna, mert nem úgy voltam én nevelve Petneházán Veróni néninél; jaj, Isten őrizzen attól, hogy egyszer erre kerüljön a Veróni néni, sose értené meg a sorsomat. Hogy az ő becézett kis lánya ide jutott. Persze, hogy értse ő meg, egy Majos Veróni, Szegedyné, Szegedy Istvánné, mikor nekik ott ötezer holdjuk volt s engem úgy nevelt négy esztendeig, hogy egy uradalomban el tudjak gazdálkodni... Gondolhatod, hogy én is, mikor hazajöttem, milyen keserves volt, hogy megérkezek ide, mint egy kisasszony s édesanyám a legelső percben levetteti velem a cipőt s azt mondja: «Mázold fel a házat...» Hogy tegyem én azt?... «Hát mit képzelsz te, én cselédet fogok neked tartani?...» A könnyeimmel mázoltam fel akkor ezt a szobát... De csak hozzá kellett szokni... Rá voltunk szorulva, hogy férfi jöjjön, segíteni bennünket. Itt volt a három fiú, mindig kint voltunk a mezőn s kapáltunk, hogy napszúrást kaptunk mind, szegény Kati húgom bele is halt... Hanem mikor az uram beköltözött ide hozzánk, első dolga volt, hogy kiállott az udvar közepére s elkáromkodta magát, hogy a papné fiai nem lesznek többet napszámosok a nagybátyjuknál... Azóta meg is van a nagy harag... S vitte egyiket kovácshoz, a másikat suszterhez, így is jobb lesz nekik, ha ipar van a kezükben, mintha itt vesznek, vagyon nélkül, parasztnak. És Gyulát vitte gimnáziumba...

Gazsi most lassan odament az anyjához s lassan felbújt az ölébe s folyton csak a száját nézte.

- Így talán kiszabadulunk ebből a rettenetes állapotból, amiben voltunk s jó az Isten, majd még minket is megsegít... Mit akarsz a számmal, kis fiam, ne dugd az ujjad a szájamba, no.

Gazsi lekapta az ujját.

- Hát a bilkei kulcsokból lesz-e valami? - kérdezte Juliska.

- Én már nem bírom semmibe, - mondta a kicsi anya - tavaly itt volt Dezső bácsi, elvitte az összes írásokat, azóta semmi hír...

- Ez rávall. Isaák Dezső... Ez ő... Adott írást, hogy elvitte?

- Nem, semmit...

- Akkor nem is látjátok többet. Nem lehet nagyurakkal egy tálból cseresnyét enni.

- Laci öcsém volt nála Pesten s úgy fogadta, mint unokaöccsét, de a bilkei kulcsokról hallgatott.

- Hogy is vannak ezek a kulcsok, te Erzsi?

- Én nem sokat tudok, mert tudod, nekem nem mondanak el semmit, csak amit úgy kitalálok. Mikor nagyapám, aki akkor porcsalmi pap volt, feleségül vette a földesúr lányát, Isaák Erzsébetet, akkor odadobta a családnak az egész örökséget, amit a lány után kapnia kellett, de azért a bilkei uradalomhoz való jogot megkapták. Ezen az uradalmon kulcsok szerint osztoznak az örökösök, hát nekünk is van így, nem tudom, hány kulcsunk.

- Na, majd az urad kiverekedi.

- Kicsi ember ő ahhoz. Nem számíthat az én uram egyébre, csak amit ő meg tud markolni. Azt nem hiszem, hogy ebből valamit lehessen kapni. Most már még az írások sincsenek meg... De megint a számba dugtad az ujjad... Meg vagy te zöldülve, te kis mókus; mi van a számban, kis fiam?

Gazsika újra ijedten lekapta az ujját s azt mondta:

- A hangyák...

- A hangyák?... Mi van a hangyákkal?... Jaj, a te kis hangyáid?... Na gyere, mutasd meg, kis fiam, hol vannak a te kis hangyáid... Olyan furcsa ez a gyerek, úgy el tud mészárolni, ha valamit észrevesz. Na gyere, mutasd meg, Juliska néni is nagyon kíváncsi, hogy milyenek a te kis hangyáid.

Ezzel felállott s kézenfogta a fiát s ő vezette ki a tornácra.

Pista most is ott ült a talpfán s lovagolt:

- Csinna, ne.

Elmentek a nagy fához, ami ott állott a ház mellett; egy óriási nagy öreg almafa volt az, amely már nem igen termett almát s tele volt az oldala odvas lyukkal, abban laktak a hangyák.

De különös, ahogy odamentek, egyetlen hangyát se lehetett látni, üresen ásított a sok lyuk a fa oldalában.

Gazsi bámészan nézett a lyukakra, kereste a hangyákat, azután ránézett az anyja szájára, ahogy az duruzsolva beszélt:

- Nézd csak, nézd csak, itt laknak a kis hangyák, de elmentek. A mezőre mentek, a rétre mentek? Elmentek magocskát keresni a kis fiaiknak?

A kisfiú megint ránézett az anyja szájára, aztán ránézett a fa oldalában a sötét likacsákra.

Az anyja megértette.

- Nézd csak, Juliska, tudod, mit vett észre ez a gyerek? Hogy a mi szájunkból úgy jönnek a szavak, mint a falyukból a hangyák... Igaz? kisfiam.

Gazsi az anyja kötőjébe fúrta kicsi fejét.

- Ó, te kedves, te drága, te édes kis bohó.

Juliska nagyot sikítva nevetett.

- Milyen okos, na ezt nem felejttem el. Milyen okos! Úgy jönnek a hangyák a falyukból, mint a szók az ember szájából. Te, Erzsi, ez a gyerek! Hallod, ez a gyerek!

Az anyácska megint könnyes szemmel nevetett, akkor nyílt a kapu s bejött rajta egy kis ember az ura. Hetykén jött, ahogy szokott, rájuk ügyet se vetett, a konyhába kiáltott:

- Anyám, hahó, anyám, van-e elég ennivaló? Vendéget hozok! Itt fog ebédelni a pap!

III.

- Hát maga, Juliska?... Maga hogy kerül ide?... - s kezet nyújtott a vendégnek, aki sokkal magasabb volt nála, de úgy megropogtatta az ujját, hogy Juliska tréfásan felsikított.

- Jaj, szegény ujjaim.

- Mikor lesz az esküvő? - kérdezte heccelve tőle a kis ember s nagyot nevetett.

- Az én esküvőm! Sohanapján kiskedden.

- Minek nőtt ilyen nagyra, ki győz annyi ruháralót venni! Lássá, ez az én feleségem csak éppen annyi, amennyi nekem elég... No, Pista fiam, - s felkapta a kisfiát s feldobta magasra a levegőbe, szeretnél-e madár lenni?...

A kis Pista boldogan kacagott s büszkén nézett az apjára, mikor az újra letette a földre.

Az apa feleletet se várt, oda se nézett tovább a nőkre, bement a házba:

- No, anyám, halljuk, mi van ebédre, mert éhes vagyok, mint a farkas. De a pap meg akkora zsákkal jön, lesz-e bele való!

- Ezt megmondhattad volna reggel is.

- Hó, honnan tudnám én azt reggel, hogy mi lesz délben, anyám. Akkor én próféta volnék. No, gyertek hát be, elégeti a nap azt a gyenge bőrt az orcátokon, - s ezzel előrement a szobába, a kalapját elhajította, hogy csak úgy repült az ágyra s leült egy székre, amit az asztaltól kifordított a szoba közepe felé.

Juliska s utána Erzsi a gyerekecskéivel a karján, nevetve jöttek be, olyan furcsa volt ez a kis gazda, hogy mindig nevettek. De ha rossz kedve volt, akkor hallgattak a házban.

- Hát Juliska kisasszony, mit csinál az öregúr? Szereti-e még a jó szilvóriumot?

- Abbizony, - mondta Juliska, aki csak azért nem sértődött meg, hogy az apja alkohol-szenvedélyére kapott megjegyzést, mert ettől a Bálinttól semmit se kell felvenni.

- Pedig az idén nem fog kapni, mert nem virítanak a szilvafák. Micsoda tél volt, atyaisten. Csak úgy rüfögtek a fák. Megolvastam, a szilvásban ki kell vágni vagy harminc darabot, mert mind végig van hasadva. Mind, tetőtől-talpig. Hűj, atyaisten, micsoda tél volt ez, halljátok. A

diófák is úgy lefagytak, hogy még a harmadévi hajtásnak is fekete a béle. Ha az ember letör egy ágat, egész fekete, pudvás, olyan, mint a köpedelem. Azér nem kell félni. Nem halunk éhen. Kiszántjuk a földet, teszünk bele málét. Eszünk málékenyeret. Az a jó. Olyan sárga, mint az arany.

- Éppen te szereted a málékenyeret, - mondta Erzsi.

- Tán te nem. No jó, hát majd eszünk búzakenyeret. Veszek egy tüzesgépet. Azért taníttattam ki ezt a lógó fiút, ezt a Lacit, most már ért hozzá, veszek egy nagy tüzesgépet s csépelünk.

- Hol?

- Hol?... Mit bánod te azt, te csak a készhez ülsz.

Kinyújtotta a karját s megropogtatta.

Pista ott sürgölődött körülötte, felkapta az ölébe s a térdén ugratta.

- Hóc, hóc katona,
Ketten ülünk egy lóra,
Szénát, zabot a lónak,
Puszt a kis Pistának.

A kisfiú visított a boldogságtól.

A nagyanya bejött.

- Egyedül jön a pap, vagy a felesége is vele jön?

- A fenét, nem kell nekem asszony, van itt elég. Azért hívtam a papot, hogy megbeszéljem vele a gépet. Az egész megyében nincs három gép. Kende Zsigának van egy, majd meglássa, anyám, annyi lesz a búza, csak tudjuk hova tenni.

- Szerencsés jónapot kívánok, - köszönt valaki az udvaron.

- Ki az?

Egy szegény ember állott meg a pitvarban.

- Kend mit akar?

- A pízér gyüttem.

- Milyen pízér?

- A harangozás.

- Miféle harangozás?

A harangozó állott ott, sunyin mosolyogva.

Ez a harangozó minden esztendőben be szokott állítani Áldozócsüörtökön. Tréfás ember volt, aki, mikor a kis Gazsi született, azt mondta, hogy ez a gyerek nem éri meg az újesztendőt, úgylis el kell húzni neki a harangot, hát előre kérte a díját.

- No, Gazsi, - kiáltotta nevetve az apa s kis, szőkésbarna bajuszát eltörülte félre - itt van a te patrónusod. Hát fiam, mikor akarsz te elpatkolni? Ki győzi ezt a sok harangozási díjat?... No, itt egy pengő, menjen kend, igyon jól ennek a gyereknek az egészségre, hogy még sokszor megkapja érte.

A mellénye zsebébe nyúlt s kimarkolt belőle egy csomó ezüstpénzt s egy darabot odavetett a harangozónak, aki röptében elkapta, aztán hálálkodva elment.

Juliska hangosan kacagott, tetszett neki.

- Haj, gyerekek, hogy élünk meg, ha meghalunk! - mondta az apa. - Hát mi lesz evvel a terítéssel! Hát sose eszünk?

Erzsi már nyitotta is a sifönt s szedte ki belőle a vastag abroszt s leterítette az asztalt.

- Nincs még olyan későn.

- Dehogynincs, már itt is a pap.

Kinézett az ablakon s látta, hogy jön a pap fekete ruhában. Felállott s kiment elibe.

Kintről hallatszott a hangja, ahogy hatalmasan mondta neki:

- Hő, tiszteletes uram!...

Az asszonyok odabent összebújtak.

- Mán megint valami nagyba sántikál ez az ember, - szólt Erzsi.

- Bízd csak rá, - szólt csöndesen a nagyanya. - Nem rossz gondolat az. Egy tüzesgépből sokat lehet szerezni. Úgy-e, milyen jó volt a malom is.

- De elvitte a víz.

- Hát Istenem, a sorscsapásnak mindig ki van téve az ember.

Az előző esztendőben éppen így Áldozócsütörtökön vette meg a falu vízimalmát a kis gazda, szépen is dolgozott egész esztendőben, de hirtelen jött az őszi jég, befagyott a Tiszába s a tavaszi jégzajlás elvitte. Nagy bánat volt, nagy veszteség, nem is látták a jövőt miatta egész mostanáig, de ugyan hol szedte ma ezt a gondolatot.

A két asszony, anya s lánya nem is tudtak vidámak maradni, szeget ütött a fejükbe a tüzesgép híre, vajjon mire megy, jó lesz-e, vagy újra csak csalódás és bánat.

- Így megy a mi életünk, - mondta Erzsi - mikor ketten maradtak Juliskával. - Az ember sose tudja, mi lesz holnap... Tudod, lelkem, ennek az én Bálintomnak nagyon kicsi mán ez a kis falu. Nem tud ő itt mit csinálni, egyre nagyobb vállalkozásokba fog. Első esztendőn elment tutajjal Szegedre. Vitte a sok almát, eladta, az jól sikerült, akkor vett rajta földeket, azóta minden esztendőben egy egész gulya marhát, de az nem sikerült szegénynek, mert sok elpusztult belőle, sok meg árán alul kelt el. Azután jött a nagy árvíz, abba az évbe semmi se termett. Tavaly a malommal voltunk, az jó lett volna, de az meg odapusztult. Mert nem hitte, nem hitte, hogy be fog fagyni a Tisza. Mindenki mondta, hogy ki kell már húzni a partra, de őneki olyan jól ment, annyi volt az örtenivalója, hogy nem akarta megszüntetni. Így aztán egy szép reggel ott volt a malom a Tisza közepén befagyva, mint a kő. Jaj, nagyon nehéz ez az élet... Milyen más egy papnak az élete. Azt nem érheti veszedelem.

- De koldus is marad, lelkem, haláláig. A te urad pedig addig fog próbálgatni, míg egyszer csak kihúzza a lutrit.

Belépett a pap. Lármás, erőszakos, fekete ember. Mindig nagy hangon beszél.

- Jónapot, szépasszonyok!

Sorra kezét fogott a nőkkel, aztán leült az asztalfőre.

Már a tányérok is az asztalon voltak, az evőeszközöket rakta fel a fiatalasszony, aki a háztartásban csak a gyerekekkel s ilyen segédmunkákkal foglalkozott, söpört, terített. A konyhát is az anyja vitte.

- Jobban tanul-e már a Józsi? - kérdezte a pap Juliskát.

- Józsi nagyon jó tanuló, első lehetne, de egy kicsit lusta, azért pap lesz ő is és boldog lesz, még esperes is lehet belőle, - védte meg az öccsét Juliska. - Bezzeg, nem olyan Gyula, az tanul, mert tudja, hogy muszáj neki. Ő lesz a család megmentője.

- Mit kell ezen a családon megmenteni, - mondta a pap - sose volt nagyobb úr, mint most amilyen. Bálint komám annyit keres, hogy pénzzel lehetne kirakni az utcát a ház körül.

- Haha, - kacagott fel a gazda, akinek hízelgett, hogy az egész világ mindig jómódot képzelt körülötte, mert ilyen életkedv s ilyen vidámság csak nagypénzü embereknél szokás, ahogy ő él a világ szeme előtt.

Felállott s elővett egy palack bort, amit még reggel hozott s hűsíteni az ágy lába mellé tett. Ez a legjobb, a tapasztott föld, ott jó hideg marad a bor.

Erzsi hozta a levest, szép, gömbölyű porcellántálban. Jó tyúkhúsleves volt, csigatésztával, amit korán reggel csinált egy darab bordán.

- Ilyen leves! - kiáltott a pap - hát nem grófok ezek!

Jóízűen ették a levest. A pap mellett ült, háttal az ablaknak, a kis házigazda, mellette Gázsika. Szemközt pedig Juliska s a nagymama, Erzsi az asztal végén a két kicsijével s azokat etette, mint galamb a fiát.

Leves után a gazda tele töltötte a poharakat s azt mondta:

- Szervusz, templom!

Beléd megyek, mikor, nem tom!

Nagy nevetés lett a tréfás köszöntőre.

Gázsika különösen nevetett. Nagyon tetszett neki a szavaknak ez a játékos hangzása s olyan erősen nevetett, hogy míg kis kezeivel kapált, kiborította a pohár vizet, ami előtte állott az asztalon.

- Hó, anyjuk, - kiáltott az apa - már megint feléd borul a víz.

Juliska csiklandósan, igen hangosan kacagott. A pap hangoskodott.

- Nem baj, legalább kiszorítja a családot a sok gyerek ebből a kis házból. Az én Bálint barátom legalább meggondolja s épít egy kastélyt.

- Hahó, - mondta a kis gazda - kastélyt!... Akkor tettem bolondot, mikor bevitettem Gyulát Debrecenbe s nem vettem meg a sárga házat. Volt ott egy nagy sárga ház a Csapó-utcán, négy bolt is volt benne, mindenféle kereskedés, meg vagy tizenkét lakás. Ha én azt akkor megveszem, ma nem fájna a fejem. De így se bánom én, anyjuk, ha kilenc lesz is a gyerek. Csak mind fiú legyen.

- Ugyan már, - mondta elpirulva az anyácska - ilyen illetlen beszédek.

Az apa hangosan nevetett.

- Hát egy kislányt is no. A fiúkból mind ügyvédet csinállok, pereljék vissza, amit rajtam nyúznak az ügyvédek, a kislányt meg férjhez adom egy paphoz, annak van a legjobb heverő élete.

Vidáman koccintották össze a poharukat.

A pap felállt:

- Adjon az Isten minden jót, hírt, nevet, dicsőséget és sok pénzt! Sok ilyen szép és boldog Áldozócsütörtököt, mint a mai.

A nagyanyának könnyes lett a szeme.

- Ne sírjon anyám, - mondta a kis veje - majd megsegít az Isten. Arra való a sok fiú, valamelyik majd kiverekedi a királyságot. Úgy-e Gazsi.

Nevettek, hogy a könnyük is potyogott.

Ebéd

Az urak bejöttek a mezőről. A szakácsné már türelmetlen volt, mert pesti vendégek is voltak s ezek nem tudnak semmi mórest. Ez a pesti nép olyan szedett-vedett Isten jószága, hogy nem tiszteli az ebédidőt. El tud báméskodni egy vadkörtefán, vagy a Tisza füzesein, ahelyett, hogy sietne már hazafelé.

No de a tekintetes úr is ott van velük, az pedig már jól ki van nevelve. A szakácsné reggel is megmodta neki, hogy idejében itt legyenek, mert különben sütheti a makkot. Nem fog érni az ebéd semmit. Nem is hagyott az a vendégeinek időt, hajtotta őket egész délelőtt, semmit sem engedett megnézni, mert mindig az volt az eszében, hogy déli harangozásra itthon kell lenni. Mint agglegény, szakácsné-kormány alatt élt s bizony nem merte volna vállalni, hogy holnap hallja meg a Julis véleményét.

No, de végre itt vannak.

Az autó befutott az udvarra. Még egy kis ijedtség volt, mert előbb csak az egyik jött meg s abban nem volt benne az alispán úr, az pedig nagy veszély, mert az alispán úr nem tartozik az ebédisztelők fajtájához, neki fontosabb, a vizitáció, mint az ebéd. De rövid volt az ijedtség, kisértve a szürke autó is bejött s benne a méltóságos alispán úr is.

Heten voltak a vendég urak, mint a gonoszok. A szakácsné csak rájukpislantott egyet, már tudta hányadán van. Volt ott két pesti úr, sovány, mint az agár, a többi mind terebélyes úriember, hogy örvend a szív, ha látja, hogy fognak ezek enni.

Már itt is van a zsivalyuk a nagy ajtó előtt.

A ház, régifajta kúria, amely mereven s hatalmasan áll a tágas nagy udvar fölött. A nehéz tölgyfaajtókon hatalmas vaspántok vannak és nehéz vaskeresztek, amelyekkel éjszakára el lehet torlaszolni. Még a régi nagy időkben épült a ház, mikor várnak kellett építeni minden hajlékot, a finánc, a zsandár, meg a betyárok ellen, hogy éjszaka idején puskával lehessen őket fogadni.

- Tessék, méltóságos uram! Tessék, méltóságos uram! - hallatszott a házigazda szíves hangja.

Itt tehát csak úgy rajzanak a méltóságosok. A szakácsné bevonult sötét és szűk konyhájába, melyet felében elfoglalt a tűzhely. Oda állott elébe s szakértően körülnézett. Jól van.

Az urak bevonultak az ebédlőbe.

- Itt vágott be a román bomba, - mondta a háziúr. - Itt csapott le ni. Kettészakította a háztetőt s beszakította a mennyezetet.

Mindnyájan felnéztek a plafónra. A régi gerendák helyén stukkatur padmaly volt s annak minden sarkába bele volt pingálva egy-egy ősmagyar képe, Dolinay bácsi Hasznos Mulattató-jából élethíven kimásolva. Itt volt Attila és Bendegúz. Itt volt Árpád apánk és Szent István. A házigazda büszkén mutatta.

- Bendegúz szakadt be. Még nem volt érkezésem rá, hogy pótoljam. Még csak tíz esztendeje, hogy itt voltak a kutyák. Hej, fene kuruc idők voltak azok, a kocsisomat el is vitték, mert vasvillát fogott rájuk. Nem tudom, mi lett vele, azóta megházasodott ott valahol Romániában. Mert az nagyon házasodós ember volt, itt is volt neki vagy tizenkét felesége.

- Minddel megesküdt?

- A, dehogy is esküdött. Eggyel se. Mondta az öcsémnek is, hogy: «Tekintetes uram, minek magának a lakodalom. Lásza, itt vagyok én. Én is Varga vagyok, meg a mostani feleségem is Varga, hát minek akkor papra köteni. Úgyis csak Vargagyerek lesz.»

Az urak nevettek.

- Hogy az öcsémnek semmi gyereke sincs, neki is megmondta Varga János: «Tekintetes uram, maguknak se kellett vóna papot fogadni. Minek a. Úgy sincs gyerek.»

A vendégek körülnéztek a nagy teremben, ahol meg volt terítve a hosszú asztal.

- Előbb egy kis appetitóriumot, méltóságos uram, - mondta a háziúr - és betessékelte a vendégeket a másik kisebb szobába.

Ennek a szobának a plafonján is volt négy darab ősmagyar. Egyik Rákóczi Ferenc, a másik Hunyadi János, a harmadik Kinizsi Pál és negyedik Rózsa Sándor.

- Hát ez a betyár, hogy kerül ide? - kérdezte az egyik méltóságos, mikor kiolvasta a képről, hogy annak a nyaka köré karikás ostor van fonva.

- Ez úgy kerül, méltóságos uram, hogy tudod, kérlek alássan, a Sándor kommenciója volt az én apám apjának.

De hisz az szegedi ember volt.

- Mindegy az, azért elküldte az ide minden esztendőben az emberét adószedni.

Nevettek.

- De a vót a jó, - mondta elevenen s léhogva a házigazda, aki maga olyan kövér ember volt, hogy a karjait csak úgy tudta tartani, hogy szétterjesztette. Úgy állott a két rövid karja kétfelé, mint két farkar s ő maga közepén, mint egy kitömött bábu.

- De a vót a jó, hogy itt volt Helmeczy Pista a multkor s az is elszemlélődött ezeken a szép képezeteken s felkiáltott Attila ősapánk előtt s azt mondta: «Hát e ki légyen? E meg éppenséggel a mi urunk, a Jézus Krisztus.»

Az urak, a megyebeliek ismerték Helmeczy Pistát s nagyot kacagtak rá, aztán felvették a pálinkás poharakat, összekoccintották s ittak.

- Aj, de jó, - mondta egy pesti méltóságos köhögve - hogy kell ezt inni. Nincsen ehhez páncél, amibe ezt inni kell? Mert ez ellen védekezni kell, ez olyan erős ital.

- Csak úgy módjával, méltóságos uram, - mondta a rendőrtanácsos, aki melegen s kedves tréfával nézte a sovány pesti kormányfőtanácsos méltóságost s előljárt mingyárt az ital lehörpintésében.

De a pesti felében-harmadában hagyta a poharat, amin a helybéli nagyságok mosolyogtak.

Cigarettával kínálgatózott most a házigazda. Ebéd előtt jó lesz még egy slukkot venni, - mondta pataki szóval.

- Nevetne most rajtunk Antal bátyánk, - mondta - ő bizony ebéd előtt is csak a bor mellett volt. Azt szokta mondani: «jó a bor, fiam, az istennyilára is.» Soha életibe nem volt napja, hogy három liter bornál kevesebbet ivott volna meg. Most nyolcvankétéves, de azért most is megteszi a magáét.

- Megissza a magáét.

- Meg a. Árvaszéki elnök, hát van ideje.

Csöndesen ült a sarokban ritka, lengő szakállával Semlyéni Bandi, aki szintén ennek az Antal bácsinak a tanítványa, de az alispán úr miatt most nagyon tartóztatja magát, mert az alispán úr azt mondta, hogyha botrányt csinál, akkor többet nem veszi be a társaságba. Pedig Semlyéni Bandinak az a szokása, hogyha iszik, mingyárt rabiátus és puskavégre veszi a barátait. Most azonban puskát se hozott magával.

A főkapitány már a vadászadomáknál tartott a másik csoportban.

- Itt volt a multkor egy dunántúli méltóságos, azt mondja, hogy itt nem jó vadászni, mert itt úgy szaladnak a nyulak, mint a foglyok. Körvadászaton volt itt, előre mondta, hogy a minap a Hanságban volt és száztizenhat nyúl esett, de abból 83-at ő maga ejtett el. Mondtam neki, hogy akkor ne gyertek ide, mert kipusztítjátok azt a kis állományt.

Nevettek rajta s a szótartó emberhez csoportosultak, mert mindig van, aki jóízzel látja el a kompániát.

- Hogy ott olyan világ van, hogy gyalog lövik a fécánt. Mondtam neki, hogy én még gyalog nem lőttem a fekvőre.

- Én, szégyen, nem szégyen, megpróbáltam egyszer fektibe rálőni egy nyúlra, - szólt a helybeli földbirtokos - de elhibáztam.

- Én csak azon gondolkozem, - szólt hamis mosollyal a főkapitány - hogyha fektibe se tudod meglőni a nyulat, hogy tudnád állva lőni!

Nevettek rajta, ők tudják mit.

Az alispán mosolygott.

- Úgy vót az akkor te Laci, mint az egyszeri legény. Rászól a mezőn a lányra: «Gyere ide Rozi.» «Nem megyek, mert megcsókolsz!» «Nem férek hozzád. Batyú van a hátadon.» «Le tudom én azt tenni!»

Új pohár pálinkát töltött a házigazda s újra erőszakolta, de nem mindenki nyúlt utána, mert ember kell ahhoz, ebéd előtt ilyen sűrűn kanalazni a levest.

- Roppant sok fűtővel járhat ez a lakás, - mondta az esperes - aki mindnyájuknál vastagabb volt és okosabb, reális ember.

- Arra való az erdő, - mondta a házigazda - nagytiszteletű uram; arra való az erdő.

- Erdőtők is van?

- Van annak, aki meg nem issza!

- De Horváth Péter belebukott az erdőségbe Debrecen alatt.

- Nono. Mán vége?

- Vége bizony. Azt mondta, nem lehet gazdászni itt a lapon, elment dombot keresni.

- Debrecenbe?

- Vót ott neki hegye is.

- Debreceni határon?

- Abbizony. Mikor a feleségét vitte kocsin, az előre örült, hogy hegy is van a birtokon. Mikor már közeledtek a tanyához, mondta: «hol a hegy Péter?» Azt mondja Péter: «Nem látszik a tanyátul.»

Helyismerettel bírók nagyon nevettek.

- Vót ott hegy csakugyan, de mán mikor ők odaértek, nem látszott, mert az új tanyák építéséhez felhasználták földnek. Olyan kunsági halom vót, kunhalom. Akkora, mint egy verem. Egy jégverem, mifelénk, vagy egy olyan kitapasztott búzásverem, tyúkól. Bizony elfogyott. Mert hát mégis inkább csak a készhez nyúltak, mint hogy gödröt ássanak a vályoghoz.

Pedig arról hijták Dombosnak a birtokot.

- Hát hiába, nem volt szokva Péter a nagy gazdálkodáshoz, sose látott két-háromszáz holdnál nagyobbat és belebukott.

- Mennyi vót az az ország?

- 1900 hold.

- Bizony itt nehéz gazdálkodni, - mondta az esperes. - Én ismerem ezt a földet. Ritka. Hiába csillagfűrtözzük, csak ritka.

- Zsidó mégis meg tud belőle élni.

- Neki könnyű, mer ű dógozik. Nem is keresnek mellette a cselédek, ő maga az ispán.

- Gróf a jó gazda, az igaz, az arisztokrata; az nem néz kicsire.

- Nagy meg nincs.

- Ne de gyerünk mán át, mert elhűl a leves.

Közben behozták az ételt s feltálalták két óriási tálban a pompás levest. Az illata úgy szállott, mint a liliomé, de étvágycsiklandóan.

Bementek az urak s leültek az asztal körül. Az asztalfőn elvitatkoztak egy kicsit, de aztán mégis csak az alispánnak kellett helyet foglalni az asztal tetején, mert mégis csak az alispán az első a megyében, akármilyen méltóságok is a vendégek.

Az alispán ismerve a dürgést, maga mellé ültette az esperest, majd ki fog sülni, hogy mért. Balján ült a nagy pap, jobbján az egyik pesti méltóság, amellet a főkapitány, aztán a helybeli földbirtokos. Az esperes mellé a másik pesti méltóságot ültették s a mellé Semlyéni Bandit s az alispánnal szemben az asztal alsó végén ült le a házigazda.

A LEVES.

- Ejha, micsoda leves ez, - mondta az esperes. - Ilyen levest barátom, ilyet nem lehet kapni semmiféle helyen ez világon, csak éppen itt, ahol vagyunk. Mert a levesnek úgy kell készülni, hogy abban legyen a marhahús is, meg szárnyas is. Lehetőleg kacsá. Azt aztán együtt főzik, annyi ideig, legalább huszonnégy óráig, hogy az úgy elfő, mint a homok. Még a tehén csontjának is puhára kell abba főni. De ha kakas van benne, az még jobb. Nagy kakas, öreg kakas. Nagy taréjú, feketelábú kakas, amelyik már évek óta gyakorolja a szerelem művészetét. Annak minden részének benne kell lenni a levesben, szétfőve és a legkisebb alkatelemeire bomolva. Egy ilyen tányér leves a beteget lábra állítja s az egészségest viruló ifjúvá teszi.

- Ne prédikáljon szentatyám, mondta a főkapitány - hanem kanalazzék.

- Hogy tehetném, míg hozzám nem kerül a tál?

Mindnyájan teleszedték a tányérukat. Magasabban, mint az a vonal, amit a tányér szélére húzott az építész, a tányérok tervezője, aki nyilván kákomfitty kisétű ember volt, mert csak éppen beszegette a tányér öblét azzal a vonallal. Nem respektálták a vonalat, ha ilyen leves van feltálalva.

Percekig csend volt. Halotti csend. Nem; élő csend. Kanalak csörrenése és szájak hörbölése hallatszott.

- Hogy is vót az te Bandi, mikor a halásZRébe megpuskázta az alispán úr öméltóságát? - mondta a főkapitány, aki nem bírta a csendet még a leves mellett sem.

Mindnyájan felnevettek s az alispán maga ment elől a szóval.

- Úgy két óra tájban lehetett, éjfél után, nyár volt, már mindenki kidőlt, én nem mertem lefeküdni, mert ismertem az emberemet, de a végén én is elszöktem s elbújtam egy nádikunyhóba... Hát egyszer csak hallok valami éktelen csinnadrattát, hogy Bandi kiabál: «Ezek meg itthagytak engem egyedül, pedig még minden hordó tele van.» Jön aztán a durrogatás, piff-puff! Jó lesz itt, mondom, meglapulni. Mert ez nem tréfa. Veszem aztán észre, hogy itt itt is kúszik egy ember, ott is egy másik. Hát Bandi kergeti a vendégeket. Vesztemre kiszóltam, hogy «Bandi ne bolondozz, kárt teszel a bőrünkbe.» «Kárt tettetek ti az én becsületembe, - mondta - mer ilyen csúfot még nem értem, hogy a szegődött vendégeim így cserbe hagyjanak!» És el kezd arrafelé lövöldözni, amerre én szállásoltam el magam. Hű, ennek fele se tréfa, mondok s lapulva le a Tiszaparra. Ott bújtam aztán el a rekettyésbe.

Semlyéni Bandi nevet. Lehajtja a fejét a tányérba s eszi a levest.

- Á, dehogy is, - mondja csöndesen.

- A fene egye meg a természetedet, - mondta nevetve az alispán - hisz azt kiabáltad, hogy: «alispánt még úgyse lőttem.»

- Azt mondtam vóna? - szól Semlyéni Bandi - biztosan nem voltam józan.

Mindenki harsogva kacagott. Mert ugyan ki állította azt valaha, hogy józanul cselekedte.

Közben a tányérok kiürültek s mindenki megpihenve nézett föl. Ez jó volt. Ez remek volt, ebben igaza van az esperesnek, ilyen levest nem evett még a Pilátus sem.

- Hát mi van itten, - mondta a házigazda, - ezek azt hiszik ünnep van, hogy olyan sokára hoznak már valamit.

De már hozták. Csinos tenyerestálpas lány hozta be óriási tálcán a második ételt, ami nem volt más, mint:

VELŐ PIRÍTÓS KENYÉRREL.

Óriási nagyságú tortatálcán, amely tűzön forróra hevítve volt, rettenetes tömegű velő volt felhalmozva s körülötte apróra szelt pirítós kenyér.

Az egész valami félelmes tömeg volt. Mint egy nagy kuglóf emelkedett a velőhegy. Először az alispánhoz vitték, aki vett egy darabkát a kenyérből, s hozzá egy késhegynyi velőt.

- De méltóságos uram, - mondta a házigazda - ne tessék megcsúfolni az ebédet. Nem olyan kicsit, nem olyan kicsit. Á, kérem, hiszen ez semmi, ez csak étvágycsináló. Hogy csúszik a bor, ha nem méltóztatik egy kis velővel megrágyázni az étvágyat.

- Ez bizony fontos, - mondta az esperes. - Mindennél fontosabb. A jó velős konc. Az az igazi, az az ételek eleje.

Az egyik pesti úr felnevetett.

- A napokban hallottam egy jót a velőskoncról. Valaki Hollandiában volt a minisztériumból tanulmányúton. Nagy ebéd volt.

- Nagy ebéd, - szólt bele a főkapitány - ugyan mi volt, méltóságos uram. Talán margarinba főtt döglött tengeri hal.

- Nem az a fontos, hogy ők mit adtak, hanem azt mondják ennek a magyarnak, hogy van az ő számára valami ínyencség, valami magyar dolog, amit az ő számára tartogatnak és nagyon kíváncsiak, hogy hogy is kell azt elfogyasztani. Hát kérem, az ebéd végén hoznak neki egy tál velőt. Hidegen. Egy nagy tállal. Megfagyva. Piritós nélkül. S elébe tették, hogy ő azt most egye meg. S az egész Hollandia kíváncsian várta, hogy hogy kell azt elfogyasztani. Biztosan hallották a magyar velőskoncnak a híret s most elébe tettek egy tál hideg velőt. Őméltósága, különben is kényes gyomrú, aztán meg volt iszonyúan rémülve, hogy mit is csináljon most, hogy mentse meg a magyar becsületet.

Jól kikacagták magukat a holland tudatlanságon s sorra mindnyájan bőven vettek a piritósból is, a forró velőből is. Jól megsózták, megpaprikázták, s hozzá fogtak ropogatni.

- De mán erre iszunk, - mondta a házigazda s bort kezdett tölteni.

Az bizony jól esett!

Összekoccintották a poharakat. Ezek a poharak is nevezetesek voltak. Apró, kemény poharacskák voltak, olyan vastagok, hogy dobálózni lehessen velük s mégse törjenek össze. Olyan öreg üveg poharak voltak, hogy már egész át nem látszó szürkéségek voltak. Nagy idők kukucskáltak ki ezekből a poharakból s bizonyára azt vizslatták, hogy ezek a mai nyámnyila népek hogy felelnek meg a régi virtusban fogant magyar urak híres emlékének.

Mikor jól telelaktak velővel s ropogós kenyérrel, jött a harmadik tál étel, amely volt:

MARHAHÚS RIBIZLIMÁRTÁSSAL.

- Megmondtam, úgy-e, - kiáltott fel az esperes örömmel - pedig nem is kuktáskodtam. Itt van a kacska is, a kappan is, a marhahús mellett. E főtt a levesbe. Azért volt az olyan jó.

Pompás félkövér marhahúsdarabok heverték a tálon s gőzölögtek isteni jóízzel. Közte kövér kacsacombok s kappanhulladékok, nagy terjedelmes darabok. Mekkora kappanok vannak ezen a tájon. Csakúgy, nőnek a baromfiudvarban, mint a gyom.

- Nálunk a tyúkot nem is ültetik, - mondta a házigazda, - kérdeztem a multkor az egyik parasztasszonyt. Honnan van magának annyi apró csibéje olyan kora tavasszal? Azt mondja: «Hát kérem, ez csak gyün. Eltojik a tyúk a fészerbe, padláson, aztán kikölti a fiát, mikor neki jól esik.» Nem kell ide költőgép, csakúgy pereg a csirke a széna tetejéből.

- Hej, áldott vidék! - mondta a főkapitány. Csak ez az igazi. Mit tudják ezt a pesti urak, ha mégolyan méltóságok is - s odakoccintotta a poharát a mellette ülő pesti úréhoz.

- Bőven szedni abból a ribizlimártásból, - sürgette őket a házigazda - mert nincs egyéb.

- Nono, - mondta a főkapitány - minden szavadat elhiszem, de ezt az egyet mégse, míg a nap le nem megy.

- De jó ez a ribizlimártás. Ugyan miből van e?

- Talán ribizliből, - nevettek rá.

- Nem tudom, de ilyet nem lehet a Ritzben kapni.

- Ritzben! Tudják is azok, hogy kell főzni. Egyáltalában ha az ember kimegy ebből a kis hazából, mindjárt vége a jó életnek. Mindenütt kotyvalékokkal táplálják az emberiséget. Passzírozott levesek, előétel, osztriga, meg mindenfajta pacsmagok. Nem emberbe való dolgok azok.

- Én is csak ezt szeretem. Ez az igazi étel, - mondta az esperes - leves, főtt hús ribizli-mártással. Kész. Egyéb nem is kell.

Kell vagy nem kell, már hozták az új tál ételt, amely áll vala:

PÖRKÖLTHÚSBÓL, TÖKKÁPOSZTÁVAL

- Nohát ezt vártam, - szólt az esperes. - Mert a pörkölt hús az a magyar ebéd alapja. És pedig milyen hús. Birka, mint látom.

- Abbíz ez. Bégetett ifjú korában, most csöndes és boldog, hogy tálbakerült.

- Ez az igazi pásztoreledel. Mivel pedig őseink, hiába csűrjük-csavarjuk, mind pásztorok voltak annakidején, tehát mégis csak ez az, ami az ember szívét legjobban érdekeli. Birkahús. Micsoda isteni eledetek is vannak a világon, de ilyen több aztán sehol a föld kerekén. Nem is ismerik azt a föld hátán az emberi népek, mi a birka, csak itt minálunk. Mert úgy-e a mi őseink számos juhnyájjal ékesen legelőszték erdőkön-mezőkön. Ott töltötték az életüket a birka farkánál. Az a szép, nyugodalmas élet. Nem erőlteti meg az agyat. Azért maradt a magyar faj ilyen pihent elméjű. Elnézem sokszor a pásztorembert, hogy tud sétálni azon a szép selymes réten s egy szót sem szól. Szükszavú a magyar ember és lovagias érzésű.

- A pásztor inkább szamaragos érzékű lesz, mert a szamár sétál mellette.

- Az igaz. Az az ő barátja. Mert nem olyan buta állat ám a szamár, ahogy ráfogták. Sok magas méltóságú embert ismerek, aki nem veheti fel vele a versenyt. Mert a hivatalnokember húzza az ígát, ellenben a szamár lerázza a terhet, ha nem tetszik neki. Belemegy a pocsettába s lefekszik. Akkor aztán üthetik, verhetik, meg nem mozdul az Istennek se. Azt kellene például választani.

- Hű, de felséges ez a pörkölt.

- Isteni.

- Ilyen pörköltet aztán nem eszik az angol király se.

- Én ettem még ennél különbet is. Még pedig a Hortobágyon. Kint voltam vadkacsázni s jól rám esteledett. Gyalogszerrel az ember spórol a lépéssel már alkonyat után; a legközelebbi csárdához legalább tíz kilométert kellett volna gyalogolni, hát látok egy cserényt, oda tartok. «Jó estét, magyarok!» Szívesen láttak, éppen vacsoráztak. Ott volt a bogrács felakasztva a szolgafára s abból kanalaztak. Mindjárt maguk közé hívtak s le is telepedtem. Valami csodálatos, felséges egy birkapörkölt volt a bográcsban. Soha életemben olyan jóízűt nem ettem. Mert nemcsak hogy jól volt elkészítve, de a húsa maga olyan különös ízes volt, pikáns, kellemes. El sem tudtam volna addig képzelni, hogy olyan nemes íze lehet a birkának. Hát én nem is kíméltem magamat, újra meg újra hozzá láttam s úgy belaktam, hogy már szinte belebetegedtem. De nem lehetett szabadulni tőle, az ember lassan, beszélgetve, órákig el tud eszegetni.

- Képzem, hogy csudálkoztak az étvágyadon, - nevetett az alispán - a parasztember nem nagyétű. Egyszer azt kérdezte tőlem egy ilyen munkásemberféle, hogy hogy lehet az, hogy az úriemberek annyit tudnak zabálni.

Nagy nevetés lett, olyan, hogy az alispánnak fel kellett emelni a hangját:

- Azt mondja, hogy... azt mondja, hogy az uraknak, úgylátszik, dupla hasa van. Mert ő, mikor summás volt, s kenyéren, szalonnán élt, csudálva nézte, hogy az urak vacsoráztak a tornácon s órákig hordták nekik a tálat. Ő mindig csak azon törte a fejét, hogy hova rakják azt a sok ételt.

Hiszen ha őneki annyit kellene bepofázni, azt mondja, belebetegedne, meg tán még bele is halna.

- Nahát, akkor én még egyszer kérek ebből az ételből. De felséges ez a birkapörkölt.

A vadász újra kezdte a történetét:

- Hát, szóval, ott is hálтам náluk a cserénybe a juhászsubán. Hogy majd hajnalba tovább megyek. Mert a reggeli vadászat, az az igazi, mikor az ember a hajnali madarakat meglepi... Hát szóval, egyszer csak felébredek valami istentelen szagra. Valami fertelmes bűdösséget éreztem. Mi az ördög lehet ez. Annyira bosszantott a szag, hogy nem is bírtam. Felkeltem, elsétáltam messzebbre, ahol már nem éreztem. Kerestem egy reketyebokrot, kicipeltem oda a bundát s ott feküdtem le magamnak. Ott aztán jól elaludtam. Mikor felébredek, már a nap fenn volt. Felkeltem, akkor eszembe jutott az éccakai szag s körülnéztem a cserény körül, valami ágast találtam ott s arra mindenféle birkadarabok voltak felaggatva, biztosan a kutyáknak. Kértem aztán a juhászgazdát, jó természetes pásztorember volt, hogy hogy tűrik ezt a fertelmes bűdösséget a háló-helyük mellett. Mire nekik ez a sok dög. De akkor már a legyek olyan vastagon lepték, azok a szűrös mezei legyek, amelyiknek olyan szűrőcsápjája van, mint az ár... Azt mondja a juhász: dehogy a kutyáknak, uram. Megesszük mink azt, az a mi éléskamránk.

Újra nagyot kacagott a társaság.

- Hogy tudják ezt kendtek megenni? - förmedtem rájuk.

- Hát ahogy az úr ette az este.

Hemperegtek az urak a kacagástól.

Szerencsére akkor már hozták az új tálat. Vitték a birkapörköltet s hozták helyette a másikat, s az, változatosság okából volt:

SERTÉSPÖRKÖLT ZÖLDBABBAL

- Na látod, ez már nem birka, ebből újra lehet szedni.

De az alispán már nagyon mérsékelten szedett. Még meg is jegyezte:

- Ne beszéljeteK ilyen étvágyrontó adomákat, mert az embernek elmegy a kedve az evéstől.

Mindenki nevetett, de sorra szedtek azért.

- Te Bandi, hogy volt az a papválasztás? - kérdezte a házigazda Semlyéni Bandit, aki, ha jó kedve volt, a legjobb kortes volt a megyében.

A tavaszon volt egy kis faluban, ahol Bandi volt ősi jogon a földesúr, bár a földjei bizony mind idegen kézre kerültek s csak éppen a tekintély maradt meg.

- Két jelölt volt, - mondta Semlyéni Bandi s teleszedte a tányérát kövér és ízes malacdarabokkal - s már úgy látszott, elvesztettük a csatát, mert az ellenfél vesztegetett. Nekünk meg nem volt pénzünk. Honnan szerezzek hamar pénzt, megyek a kocsmároshoz s mondom neki, hogy hamar adjon ide ötven pengőt. Ide is adta. Avval megyek az első gazdához, s ahogy belépek az ajtón, kiáltok:

- Kend is felvette a Júdás-pénzt?

Az ember csak ötölt, hatolt, hogy hat gyerek van. Azt mondja a felesége:

- Erővel itt hagyták, kérem.

- Mennyit hagytak itt!

- Tíz pengőt.

- Adja ide azt a tíz pengőt, kend. - Leszidtam, mint hazaárulókat. - Eladtad a vallásodat, gazember! Elveszem a piszkos pénzt! - mondtam nekik - de hogy ne károsodjatok, adok érte másik tizet a saját becsületes szegénységemből. Ideadta. Megyek a másikhöz. Az is felvette a tizenötöt. Azt is kicseréltem. A harmadiknál is.

Így az egész falut sorra jártam, szóval egy óra alatt rendbe volt az egész falu. Meg is választottuk Pócsi Pistát papnak. Egy óra múlva ott volt az ötven pengő a zsidónál. Így csináltuk meg.

Mindenki határtalanul mulatott a nagyszerű kortesfogáson.

Mire ezen jól kinevették magukat, akkorára itt volt az új étel az asztalon, még pedig:

KACXSASÜLT BEFŐTTEL

- Befőtt! - kiáltott fel a főkapitány. - Ez nagy lukszus. Hej, de romlanak az erkölcsök. A régi jó időkben Böszörményi bátyámnál nem mocskolták be az ételt ilyenfélékkel. Mikor már a hússal torkig voltunk, mert nem volt mellette semmiféle savanyúság, vagy édesség, kértünk valami ilyet. Böszörményi bátyánk ránk kiáltott:

- Fűvet akartok enni!?... Elég fűvet evett az az állat életibe!

Nevettek rajta.

- Nem tudjátok a régi nemesi szabályt, hogy: «legjobb főzelék a hús. Legjobb gyümölcs: a bor. Legjobb bútor: a szép asszony!»

Ezen aztán még jobban mulattak.

- Úgy senki se tud a paraszt nyelvén beszélni, mint Semlyéni Bandi - szólt a főkapitány. - Hogy intéztél el a királykérdést, Bandikám?

- Azt nagyon jól - mondta Semlyéni Bandi, szokott csöndes, úri modorával. - Képviselőválasztás volt s nagy beszédet tartottam nekik, hogyha Tatár Andrást megválasztják képviselőnek, akkor visszajön a király, visszahozza a régi királyi bankót, aminek értéke van. Hát felkurjant egy atyafi, hogy: neki nem kell király.

Megállok a beszédbe s azt mondom:

- Ki vót a!

Előáll a borzas.

- Neked nem kell király?

- Nekem nem.

Leszálok a hordóról.

- Kell király, vagy nem kell!

S adok neki egy csárdás pofont.

- Kell király?

- Nem kell.

Még egyet adok neki.

Meg még egyet.

- Kell király?

- Nem bánom én, uram, - aszongya - akár király, akár nem király; csak engem ne pofozzon tovább a tekintetes úr.

Nagy gaudiummal mulattak rajta, s az alispán a nevetés közben a tányérjáról a kacsacombot áttolta az esperes tányérjára. Már ő okosan élt, már ő spórolt a gyomrával. Nem hiába első tisztviselő a megyében. Most ő mulatott a többiekén, akik nem vették észre a dolgot. Koccintottak s leöblítették a kövér kacsát.

Most azonban hozták az új ételt:

LUDAS KÁSA, A TETEJÉN LIBAMÁJJAL

- Ezért haragszom - mondta az alispán. - Mikor Olaszországban jártam, egész Olaszországban nem lehetett egy jó narancsot kapni. Ami jó narancs van, azt ők mind kiküldik az országból, hogy az exportmérleget javítsák. Otthon jó a hullott narancs is. A prima gyümölcsöt mind a külföldnek adják jó pénzért. Ezzel szemben mi itthon termeljük azt a nagyszerű krumplit, amilyen sehol a világon nem terem, mint a mi homokunkon. S mi meg rizst eszünk.

- De méltóságos uram, ne tessék megvetni ezt a szelíd ételt. Hát van ennél szebb - mondta a házigazda s maga is felállott, hogy oda diktálja a remek tálát, amelyben a jó zsíros kásahegyen gyönyörű libamáj szeletek feküdtek.

Az alispán csak a libamájából vett néhány darabot, de dacból és hazafiságból egy szem rizzsel sem akart találkozni.

- Vámot kellene emelni a rizs ellen - mondta. - Vámot. De nagyot.

Az egyik pesti úr megszólalt:

- Kérlek, méltóságos uram, azért azzal a vámmal is sok furcsa dolog van ám. Kassáról jöttem hazafelé s beszáll egy kis öregasszony a kupéba s hoz az ölében egy nagy ugorkás üveget s elmondja, hogy megy a lányához, akinek az az egyetlen vágya, hogy az édesanyja savanyú káposztájából egyen. Hogy olyan káposztát nem tud senki a világon csinálni, mint az ő édesanyja, most gyerekágyat fekszik, hát visz a lelkemnek egy üveggel, kóstolónak. Egész úton folyt a savanyú káposztáról a szó. Aztán megérkezünk Szobra, a határállomásra, jön a finánc. Azt mondja, hogy: ezt nem lehet áthozni. Vámot kell érte fizetni. Hát az öregasszony kétségbeesik. Mondom, ne aggódjon, hadd vámolják el, mi lehet ennek a vámja, ötven fillér. Ebbe megnyugszik a nénike, aztán hozzák a vámcédulát s mit gondoltok, mennyi vámot kellett érte fizetni? Nyolc pengő hetven fillért.

- Mennyit? - kérdezte az alispán.

- Nyolc pengő és hetven fillért... Persze a nénike nem hozta át a savanyú káposztát, otthagya a fináncoknál.

Kicsit elgondolkoztak.

- Annak is biztosan megvan az oka - mondta az alispán.

- Igen, védik a savanyúkáposztatermelésünket.

- Egyszer velem is történt egy ilyen dolog - mondta a főkapitány. - Mentem Németországba s valaki a kupéba vitt egy ócska biciklit. Ott vette Németországban, most visszavitte nyolc évi használat után, hogy majd odaajándékozza valami unokaöccsének. Hát kérem, a biciklit, amin

rajta volt az eredeti gyári védjegy s azonfelül meg volt az igazolvány, hogy ő ott vette annak idején, mit gondoltok, nem megvámolták. Nyolcvannégy márkát kellett érte vámot fizetni. Pedig német gyártmány volt s ócskavas.

- Így védi ma minden állam magát.

- Harminc vámhatár van Európában, tessék élni.

- Azért nem szabad rizst enni, tessék minden államnak azt fogyasztani, amije van. Nekünk van savanyúkáposztánk s krumplink, éljünk azon.

- Hát hisz azon élünk, egyebet se kaptunk máma, csak savanyúkáposztát, meg krumplit.

- Jaj, így nem fáradtam ki a hivatalba egész esztendőbe, mint ezen az ebéden.

Így beszélgettek az urak össze-vissza nagy nevetve, pedig még csak most jött az igazi étel, a:

PAPRIKÁS CSIRKE

- De ma ebből eszünk - kiáltott fel a főkapitány, általános derűtséget keltve a régi jó mondással. Mindjárt hozzá is fogott megoldani a derékszíját.

Gyönyörű csirkehalom két óriási tálon. Aki ezt elfogyasztja. Hol van már az a társaság. Már az alispán egyenesen a szomszédja tányérjára szedett, aki ijedten tiltakozott ellene, de mit lehet tenni a közigazgatási erőszak ellen.

- Tegyük össze a nedves edényeinket - koccintott valaki.

- Zudíts Pistám - emelte üres poharát a házigazda elé a másik.

S az teletöltötte a vaskos poharat.

- De ha még valamit hoztok - lövök.

- Köszönöm, nem kérek, nem kérek - tiltakozott az egyik pesti úr. - Hogy képzelitek azt, hogy én még mindig bírok enni.

- Ez csak csirke, méltóságos uram.

- Éppen az, hogy csirke.

- Olyan gyenge ez, mint a harmat.

- Nincsen egy jó kis bérletetek ennek a Semlyéni Bandinak? Olyan derék, kedves fiú s úgy megérdemelné, ha valamiképpen segíteni lehetne rajta.

- Ahogy parancsolod, méltóságos uram, azt a kunsági bérletet most oda lehetne adni. Kétszázhetvenegy hold. Most vettük meg, az altruista bank igen olcsón kapta meg. Kissé szomorú a története, mert akit elárvereztek, százötvenezer pengő adósságba, az voltakép csak tizenkét-ezer pengő kölcsönt vett fel annak idején, a többi az interkaláris kamatokból s a költségekből nőtt ki. Dehát már megtörtént, az illetőn úgyse lehet segíteni.

- Kétszázhetven hold?

- Kétszázhetvenegy. Mondhatom, hogy prima földek, bár egy kis szikes van benne, de viszont az első évi termést ingyen kapja. Hetven kilóért kiadjuk.

- Hetven kiló?

- Igen, méltóságos uram. Hetven kiló.

- Hát hogy csinálhatjátok, hiszen itt nálunk homokot se lehet kapni két mázsán alól.

- Mi ezt csak éppen felajánljuk, méltóságos uram. Hetven kiló az egész bérlet és mondjuk, tíz évre meg lehetne csinálni a szerződést.

- Nem értem.

- A mi kalkulációnk úgy van beállítva, ha megkapjuk a megyében az engedélyt a cirok-termelésre, akkor itt megtérül.

- Ja.

Elhallgattak s elgondolkoztak.

- De hát ez nincs összefüggésbe egymással.

- Dehogy, méltóságos uram, egyáltalán nincs. Ezt csak úgy felajánljuk annak, aki a megyében méltó, az minden kikötés nélkül megkapja, mert nekünk nagy érdekünk, hogy a jóakaratot s kulantériát lássátok a mi részünkről, méltóságos uram.

- Nahát én nem tudok többet enni.

- Méltóságos uram, csak egy szárnyacskát legalább.

- Ne kínálj, mert megharagszom. Mit gondolsz, ma még vacsora is lesz. Meg vagyunk hívva vacsorára is valahová s ahogy a helyet ismerem, ott se lehet sokat szabadkozni, mert ott még háziasszony is van és szép asszonynak nem lehet nemet mondani.

- Mint a hadiözvegynek annakidején, úgy-e, méltóságos uram.

- Ó, te malac.

- Hogy is vót az!

- Mikor kiszállás volt s kint voltak a megyei urak, kirendelték a tánchoz a hadisegélyes asszonyokat. Ott táncoltak karikába.

- Hol is volt az, te?

- Kurtán.

- Aha, akkor mondta a kurtai bíró, hogy: «Mindig a legnagyobb pohárba, de mindig fenéig.»

- Az az. De jó népszínműbe való alak volt.

- Nem ijedtem úgy meg fejércselédektől, mint akkor.

Nevettek, ők tudták, mit nevettek.

- De most már nincs tovább semmi.

- De méltóságos uram, most jön az ebéd klúja.

És valóban jött is a:

RÁNTOTT HARCSA

Nagy tálak megint, felhalmozva rajtuk a frissen sült rózsaszínű hal.

- Nahát, ezek gazemberek, most hozzák, amivel kezdeni kellett volna. De szívesen ettem volna belőle.

- Tölts.

- Koccints.

- Igyunk alá. A harcsát borba kell fürösztetni.

Mindenki vett egy darabot.

Isteni volt a harcsa, ahogy villával szétbontották, az a hófehér hús kivirított, a csontok körül kissé rózsaszínűen. Most jó lett volna, ha az embernek csakugyan dupla gyomra lett volna, hogy újra lehetne kezdeni az ebédet.

Erre csúszik a bor.

Már rózsás volt mindenkinek az arca s izzadt a nagy munkától.

- Hát Bandi, elmégy-e a Kunságba bérlőnek?

- Kunságba?

- Oda. Hetvenkilós bérlet.

Semlyéni Bandi kicsit gondolkodva megingatta a fejét:

- Mi az ördög, tán nem is akarsz?

- Drága.

- Te bolond, hetven kiló, bevetve, egy hónap mulva aratsz.

De Bandi újra csak ingatta a fejét.

- Mit akarsz még. Benne van a földben, minden holdban egy mázsa búza és csak hetven kiló bért kell fizetni.

Bandi csak a fejét ingatta.

- Egy mázsa búza a földben, ötven kiló a traktorozás. 13 kiló a vetés. 9 kiló a boronálás, hengerezés. Egy mázsa a rezsiköltség s egy hónap mulva lehet aratni. Hát ez csak nem rossz üzlet.

De Semlyéni Bandi csak a fejét rázta.

- Nem mehetek, méltóságos uram, mert ha én ebből a megyéből elmegyek, akkor ezek a бүдös parasztok behurcolják a tarka tehenet. Attól pedig, nekem élethivatásom, hogy megvédjem a magyar falut, hogy tarka tehén csúfítsa el a mi mezeinket.

Nagyot nevettek.

- Hivatásom van nekem itt, méltóságos uram.

Az alispán nevetett. Tetszett neki a Bandi álláspontja.

- Meg a fákra is vigyázni kell. Most is kivágtak egy nagy jegenyenyárfát Dugába. Meg is mondtam a papnak, hogyha a másikat is kivágják, az Isten se őrzi meg a puszkámtól.

- Az igaz, Bandi az utolsó úr, aki törődik a régi tradíciókkal.

- Ha én innen elmegyek, akkor itt is felveri a fejét a dudva, meg a bojtortján. Már most is Adyt szavaltak a pereci iskola mulatságán.

- De hát Bandi, gondold meg, hogy kétszázhetvenegy hold, hetven kiló bérletért. Egyszer akad ilyen egy életben.

- Nem lehet, méltóságos uram, nekem ebben a megyében küldetésem van. Nagyon romlik itt a nép, vigyázni kell rá.

Nevettek. Semlyéni Bandi abból a családból származik, amelyiknek száz év előtt még három-százezer holdja volt s neki most már csak annyija van, amit a gyerekeire íratott, hogy saját magától megvédje az ivadécai jövőjét. Valami százötven hold az egész, de ehhez ő már nem nyúlhat hozzá, sőt külön is él a családjától, hogy szó se lehessen arról, hogy szeretetből ráköltsek. Csak néha fordul valami kis családi kölcsönért a feleségéhez, mikor minden szál szakad s a feketéjét nem tudja kifizetni a kocsmán.

- Én mindent a parasztoknak adtam életemben, most nem hagyhatom őket cserben. Nekem kell rájuk vigyázni - mondta.

- Jól van, Bandi, becsülöm benned ezt a keménységet. Szittya gyerek vagy.

Szerencsére hozták az új ételt. Mindnyájan fellélegzettek, hogy nem hús volt többé a tálon, hanem:

JUHTÚRÓS GALUSKA

Gyönyörű volt, ahogy rengett a tálakon, amint hozták. Olyan volt, mint az olvadt vaj. Habos, rengő, ínycsiklandó. Az illata párázott.

Mindenki örömmel nézett rá, csak a pesti urak búsultak el, mert már érezték, hogy baj van a cirokka.

Egy-két villával azért ők is szedtek belőle.

- Az igaz, - mondta az alispán - nekünk az a hivatásunk, hogy vigyázzunk a népre, ha nem is úgy, mint Simonyi alispán csinálta, aki tyúkketrecbe zárta a zsidókat, ha követelték a váltójukat a paraszton.

- Le kelleme szállítani az adót, az volna a segítség - mondta a főkapitány. - Rám is százhetven pengő egyházi adót vetettek ki.

- A testvéred vetette ki rád.

- Azért mégis csak adó az.

- Az igaz, annyiféle adó, diáksegély, jótékonyági akció van, - mondta maga az alispán - ami ellen nem lehet tiltakozni. Hatvanszázalékos pótdó az egyháznak.

- Hát akkor nincs más hátra, mint hogy eldaloljuk a Menyhért nótáját, hogy:

Elment Szent Péter Rómába.
Botját veti a vállára.
Botja végén csutora,
Csutorában jó bora.
Veszi és kínálja,
Hogy a mi Pagonyi barátunkat
az Isten meg ne áldja,
Arrul szó sincsen.
Rutyutyu, rutyutyu,
Rutyutyu, rutyutyu...

S a rutyutyut addig mondták, amíg csak mindenki fenékig ki nem itta a poharát.

Akkor újra kezdték a nótát, s most a másokra köszöntötték, avval végezve a rutyutyuzást, hogy:

Válják egészségére.

Akkor aztán hozták az új tálát, amely mindannyiunk őszinte örömére se sült, se főtt étel nem volt, hanem egy nagy tál:

FRISS CSERESZNYE

De ez aztán olyan gyönyörű, hogy festeni se lehetne szebbet.

Nagyszemű, kőkemény, sárga-piros gyümölcs. Mindannyian ujjongva kiáltottak fel:

- Cseresznye, cseresznye! Már itt a cseresznyeidő.

Sorba belemarkoltak a tálba s egy-egy marékkal vettek belőle.

- De örvendtünk neki gyerekkorunkba. Megvallom, utálom, de gyerekemlékeim miatt mégis mindig megkóstolom. Emlékeztek, hogy gyerekkorunkba még nem volt semmi gyümölcs. Hozták a tótok nyáron a cseresznyét a felvidékről, nagy ekhós szekérben. Mi, gyerekek mind körülzsibongtuk az édesanyánkat s muszáj volt cseresznyét venniök. Pedig drága volt, mert egy tányér búzáért adtak egy tányér cseresznyét.

- Az biz a, úgy vót a. Még akkor szebb világ vót.

- Mér lett vóna szebb világ. A mai gyerekeknek csak jobb, ha ők maguk mászhatnak fel a fára cseresznyét szedni. A kis unokáim a múlt tavaszon versenyt rendeztek, hogy ki tud több cseresznyét lenyelni magostul. Az én hároméves kisfiam győzött, mert az valami hatszáz szemet nyelt le magjával együtt.

- Nem lett semmi baja?

- Gyerekek a gyümölcstől?... Az az egy veszedelem volt, hogy nem lesz-e belőle vakbél-operáció. De hát én megmondtam, hogy a gyerek vakbelecskéjébe még nem fér bele egy cseresznyemag. Nem is lett semmi baj. De még inkább dicsőség, mert utólag is mindenik gyerek megszámolta, hogy mennyi jött ki.

Egészségesen, vidáman nevettek.

Akkor az alispán odafordult a pesti szomszédjához:

- Hát, méltóságos uram, abból a cirokból mégsem lesz így semmi, mert én megmondom őszintén, nem tetszik nekem az olyan üzlet, ahol csak úgy fel lehet ajánlani ajándékba egy kétszázhetvenegyholdas birtokot 70 kilós áron. Tudtam én azt, hogy Semlyéni Bandi nem fogadja el az ajánlatot. Hívebb fia ő a megyének, hogy elfogadjon egy ilyet s elszakítsa magát a szülőmegyéjétől. Hát úgy gondolom, hogy nekünk sem szabad nála önzőbbnek lenni. Szép az ajánlat, de nem alkalmas a mi földünk arra.

A pestiek igen elhallgattak. Már látták, hogy evvel a vasfejű néppel nem lehet üzleti alapon megegyezni.

- De méltóságos alispán uram, nagyon nagy érdeke lenne a megyének, a megye lakosságának egy új termelési ágnak a bevezetése.

Az alispán nem felelt, mert hozták az utolsó fogást, a:

FEKETE KÁVÉT

- Alkalmas a mi földünk mindenre. A multkor egyik bérlő cikóriakultúrát próbált, jól sikerült, s mégis belebukott.

- Legközelebb feketekávét fogunk termelni.

- Mingyárt pörköelve.
- Mert mégis abszurdum, hogy afrikai növényt eszünk, mennyi vámot kell azért fizetni?
- Nem afrikai ugyan - mondta az esperes...
- Hát akkor mitől olyan fekete. Én mindig azt hittem, hogy attól, hogy ez tulajdonkép a szerecsenek fürdővize.
- Olyan az íze?

Ebben a pillanatban kint az udvaron roppant ordítás hallatszott. Asszonyi ordítás, vonítás s férfihangok kurrogó, kiabáló lármája.

Elhallgattak, aztán felállottak s kimentek az udvarra.

Egy ember jött s magából kikelve mondta:

- Tekintetes uram, a bika megtiporta a csordást.

Az ember ott feküdt egy saraglyán, ahogy beszállították az udvarba. Nagy, öreg ember volt. Halottsárgán feküdt, a feje lelógott s vér szivárgott a száján. A felesége nagy, fekete, sovány asszony, vonított mellette teljes erővel s a kezét tördelte.

- Mék bika vót a?

- A Bogár, a háromesztendős fiatal bika. Üzekedett s a Kas Mihály tehenére ment, de a pásztor nem hagyta, mert Kas Mihály tavaly se fizetett. A bika megfordult s neki ment s úgy látszik, belevágta a szarvát, aztán megtiporta.

A gazda odament az emberhez.

- Hogy van, Mihály?

Az ember még élt, kicsit megemelte a fejét s köszönni akart, de visszaesett a feje.

Erre az asszony, aki egy percre abbahagyta a sírást, újra rákezde a rettenetes jajveszéklést.

Sajnálattal s megdöbbenve nézték a rémes képet, ahogy a nagy pusztai udvaron ott feküdt az ember.

- Orvost, orvost - mondta az egyik pesti úr.
- Nincs orvos.
- Hát legalább egy bábát, bekötözni a sebet - mondta az esperes.
- Nincs itt bába, kérem, csak legfeljebb Tukáné, a javasasszony.
- Nincs bába a faluban?

Tünődve, elhallgatva, elszomorodva állottak az urak a tetem körül. Az még egyet-kettőt vonaglott, aztán meghalt. Hullá lett.

Mintha az ősidők levegője szakadt volna le.

A házigazda mérgesen morgott magában.

- Az istenit ennek a csordásnak, ennek is így kellett parádéra csinálni. Elrontotta az ebédet.

Tiszazugi méregkeverők

A szolnoki törvényszék nagy tárgyalási terme zsúfolva.

A bírói asztal előtt idős asszony áll. Falusi asszony, fekete ruhában, jómódúan, nagyon kedvesen öltözve, két kezét összeteszi, mint a templomban az Úrasztala előtt. Első pillantásra egy kedves nagymama, akivel olyan kellemes otthon a maga környezetében találkozni, és aki találó és talpraesett szívességgel szokta az idegent fogadni.

A bíróság háttal ül az ablakoknak s a homályos téli nap alig világítja meg a termet, ahol párszáz ember szorong a padokban és szorongva várja a szavakat.

A bíróságtól balra, a régi esküdszék két hosszú padjában, vagy húsz ujságíró, fényképész, rajzoló: a világ szeme.

Ma minden szem idefordult. Ez a terem ma a magyar életnek szörnyű, titkos mélységeit fedi föl.

Ez az asszony azzal a váddal áll a bírák előtt, hogy légyapapírból kifőzött méreggel megölte kilenc évvel ezelőtt az édesanyját, pár év múlva a férjét, aztán az ágyasát.

A név nem fontos. A napilapok részletesen beszámoltak a nevekről.

Fontos az, hogy egy társadalmi réteg életébe nézhetünk bele: a magyar falu világáról rántja le a leplet a tárgyalás.

- Mondja meg, - szól az elnök világos, éles hangja - kinek állott érdekében, hogy a maga ura meghaljon?...

Csend. Az idős asszony ki van pirulva; az arcéle olyan vörös, mintha ki volna festve. Apró, barna szeméi mint a legyek ülnek vékony szemöldökei alatt. Hallgat. Az ujjai egymást babrálják.

- Csak magának volt érdeke, mert magának kellett volna megfizetni minden költséget, ha az orvos rendelete szerint szállítják az urát a Verebély-klinikára.

Az asszony hallgat. Érzi, hogy szólania kell; gyermekes-öregesen szól:

- Alássan kérem a méltóságos urat, én nem sajnáltam tőle a kőccséget.

- Kinek állt érdekében, hogy megölje?

- Hát én nem tudom, kinek állt, de én nem adtam.

A hangja halk, bizonytalan. Nem elfogódott, csak tartózkodó. Óvatos. Tagad. Azon a parasztnyelven tagad, amely megkerüli az egyenes választ.

Az elnök az iratokba tekint.

- Miben nyilvánult az ura gyomorbetegsége? Hogy jelentkezett?

A válasz mindig késik egy pillanatot, aztán kiböki:

- Mikor hogy.

Az elnök rászól; a szakszerű kérdező tudatos biztosságával:

- Naponta vagy ritkábban?

Kis csönd.

- Sokszor egy héten, sokszor két héten. Lefeküdt egy félórára, aztán felkelt, mintha semmi se lett volna.

- Hogy magyarázza azt, hogy megmérgezte az urát és pár hónap múlva összeállott egy özvegy emberrel, akinek három nagy gyereke is volt?

Az asszony nyugodt nyugalansággal néz. Vaskos, dudoros orra, bizonytalan ívelésű, erős szája mozdulatlan. Csak néz, néz, tunyán és hallgatva néz.

- Maga az édesanyját is megmérgezte.

- Kézit csókolom, a világért se én az édesanyámat.

Itt is, ott is suttogás:

- Tagad, mindent tagad.

Az elnök:

- Mérgezett pogácsát vitt neki.

- Én nem vittem, - s tétován hozzáteszi: - nem szoktunk mi vinni pogácsát.

- Vallomás van róla, az édesanyja azt mondta a tanyásnénak: «A fene egye meg a Juli pogácsáját, mióta abból ettem, majd kiszakad a hasam.»

Az asszony szokott gyámoltalankodásával mondja:

- Nem vittem én, csak eltalálták.

- Így vallott az asszony a csendőrök előtt is, a vizsgálóbíró előtt is.

- Lelkiből hazudik az asszony.

- Mért hazudna?

- Eladtunk neki egy házat 37 millióért, adott hárommillió foglalót, azután eladhattuk volna 41 millióért és a végén nem is vette meg és akkor én nem adtam vissza a foglalóját, akkor megizente, hogy megfizet még ezer. Azér találta el, mer én nem sütöttem pogácsát.

Szól azon az édes magyar nyelven, amely olyan, mint a borok közt a tokaji.

A törvény előtt, halálos ítélet előtt mindenki elveszti a józan lényét, de ez az asszony olyan egyszerű, kedves, értelmes, csak éppen gyermekes, öreg gyerek. Naiv, mint a megijedt unoka, akit csínyen kaptak.

- Azt mondta az anyja, hogy nem hagyja magára a vagyont, csak a haszonélvezetet, mert ha magára hagyja, a végén a községre szorul.

Tétován néz, most mit feleljen.

- Én nem úgy éltem az édesapámmal és az édesanyámmal, hogy ők ilyet mondtak volna, én azt nem hiszem.

- Szerette az anyját?

- Ippenúgy, mint az édesapámat.

- Volt hányása az anyjának, mikor meghalt?

Felemeli a szemét magasra, nyilván az égre:

- Látja a jóisten, hogy én nem mérgeztem meg senkit.

- Hát a barátnéja mérgezte meg? Azt vallotta a vizsgálóbíró előtt, hogy ő tett légyport a borba és maga azt kérdezte: «mit tettél bele, Mari?» és ő azt mondta: «ne kínlódj vele».

- Nekem csak azt mondta, - ismétli - hogy az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit.

- Maga csak menti a pajtását.

- Nekem csak azt mondta, hogy az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit.

- Akkor minek mondta így a vizsgálóbíró előtt?

- Én nem tudom, minek mondtam, - s dadogó csökönyösséggel ismételi: - én azért mondtam, hogy azt akarom, hogy ne igyon az uram, mer ő azt mondta, hogy az olyan ember ihat, aki nem bánt senkit, - hogy de én nem akarom, hogy beteg legyen.

S áll tétován, bizonytalanul, mint a gyermek, aki unalomig ismétli a szót.

Az elnök maga is megérzi ezt a gyermekes együgyűséget s váratlanul azt kérdi:

- Járt iskolába?

- Nem jártam, csak négy télen.

Kisbabásan toppan, ballábát előbbre teszi; fél lakkcipő van rajta, a cipő szalagcsokra meglibben.

- Írni-olvasni tud?

- Tudok.

- Hogy magyarázza akkor az anyja halálát?

Hallgat, a szeme körülfut a bírák előtt, az asztalon, a papíroslapokon. Hogy is lehet magyarázni, hirtelen fölnéz:

- Cseppentett orvossággal élt.

Az elnök száraz, monoton sürgetéssel kérdez:

- Milyen orvosság volt az, légypapír-víz?

- Cukorra cseppentette, úgy ette.

Az elnök hallgat. A kihallgatásnak vége. Érezni, hogy vagy reménytelennek látja a kérdést, vagy fölöslegesnek az időpazarlást.

- Üljön le!

Az asszony megfordul, hátramegy és leül a börtönőr mutatta székre.

Leül, mint egy egyszerű falusi asszony, aki engedelmesen teszi, amit az urak parancsolnak, de az embereket nem téveszti meg: senki sem bocsátott meg neki.

A terem közönségének túlnyomórésze nő. Úriasszonyok. Sok fiatal és szép nő. Kicsi zsisbongás. Mindenkinek ellenszenves a tagadó asszony. Senki sem hisz.

Jön a másik vádlott.

Hirtelen zúgás. Ez az igazi.

Előkelően, gögösen, sápadtan, tragikai mozdulattal lép be, mint a tragédia hősnője a színpadra. Fejét kevélyen emeli. Szúró szem. Végtelen gög és elszántság.

- Maga azzal van vádolva, - szól az elnök hivatalos, száraz hangon - hogy megölte a fiát és az urát.

Csönd.

Várakozás.

Az asszony élesen, ridegen:

- Sajnálom, de nem úgy van.

Izgalom s mozgás. Ez már más ember. Ennek a nyelve is más. Ez már azon a kultúramérgezett nyelven beszél.

Az elnök felsorolja a jegyzőkönyvből a tényeket. A fia beteges volt és rosszerkölcű, az ura szoknyavadász és verekedő.

- Maga ezt már háromszor beismerte. Kétszer a csendőrök előtt, egyszer a vizsgálóbíró előtt.

Az asszony előbb összeszorítja a fogait, aztán konok göggel szól:

- *Tagadhatatlan.*

Az elnök monotonul mondja:

- Itt ül az első vádlott, aki vallotta, hogy maga mérget kevert az ő ura borába.

Az asszony a torkából felel:

- Csodálom, hogy barátné létére ilyenket mond rám.

A feje megmozdul, csak a feje és lesujtó pillantást vet az ülő asszonyra, aki zavartan, gyerekesen babrál az ölében.

- No, nem most vallotta, - szól az elnök - most eléggé megvédte magát.

Erre megnyugszik s a tekintete visszafordul az elnökre. A szeme kék, de olyan nagyok a pupillái, hogy feketéknek látszanak.

Nagyasszony-jelenség. A falu nagyasszonya. Ruhája is nagyon komoly, urias és mégis paraszt. Vállán bolyhos, fekete teveszőr-sálkendő lóg, mely térdig borítja és nagy rojtok csüngenek a szélén. Egyenesen, keményen húzza ki termetét. Feje fekete selyemkendővel bekötve. A kendő oly finoman kötve, mintha körzővel rajzolt ovális ív körítené arcát.

A közönség feszülten figyel. Ez az asszony volt az, aki megénekeltette a fiát, mikor beadta neki a mérget. «Milyen szép hangod van, fiam, a templomban is úgy dicsérték. Énekelj valamit.» A fiú énekelt, aztán görcsöt kapott és reggelre meghalt.

Az elnök elmondhatja vele három házassága történetét. Röviden beszél.

- Első uram volt a gyerek apja. Azt hiszem, 1904-ben.

- Talán 1894-ben?

- Igen.

- Két gyereke volt?

- Igen, Sándor és a másik meghalt. Mikor elváltunk, felmentem Budapestre szolgálni, mert nem akartam a szüleim terhére lenni. Úgy nőtt a gyermek.

Ezért van hát romlottabb nyelve, úri nyelv, keresett.

- A fia 23 éves volt, azért ölte meg, - suttojják - mert szemrehányást tett neki a szeretői miatt.

- Akkor mentem a másodikhoz.

- Elváltak?

- Elválni elváltunk. Mondhatom, úgy 4-5 év múlva.

- Miért váltak el?

- Ez is a vagyonomért. Mindig azért üldöztek, a vagyonért. Tizennégy holdam volt akkor... Háromszor férjhezmentem. Hogy mondjam ki. 17 május másodikán.

- Nem 19-ben?

- Nem. Vadházasságban éltünk soká; azt nem tudom, mikor esküdtünk, arra nem bírok emlékezni.

- Nem?

- Nem! - A hangja éles és szemérmetlen. Elszánt. Erre nem bír emlékezni, mert mindenki tudja, hogy az ágyasát este tíz óra után «úgy hurcolták az esküvőre, mint a marhát». Trágyás papucsban, esti beszélgetés közben vitték el a jegyzők, az asszony biztatására, hogy ne éljenek már hit nélkül.

Akkor elvétette magát erővel, később elküldte a másvilágra, erővel, az embert. Hát nem emlékszik. Egyáltalán elkezd a fiáról nyilatkozni, s elkezd kérdés nélkül beszélni, mint aki tudja, mit akar mondani.

- Akkor a gyermek nőtt, nőtt, *mindig rosszabbul viselte magát*. Elment tréncoksisokhoz, *hogy mulasson*. Villanyoson is volt, onnan is elzavarták.

- Rendőr is volt, azt mért kellett otthagyni?

Felemeli a fejét és álhangon, kellemetlen affektálással szól:

- Sajnos visszagondolni. Rendőr volt, - *de lopott*.

Kínos visszhang. Mikor elgondolta, azt hitte, ezzel megvédi magát. Hogy mindenki megérti az ő anyai szenvedéseit s részvéttel lesznek hozzá. S mindenki megbotránkozik: egy anya szájából erre a szóra.

Folytatja gőgösen, elszántan:

- Azt mondja nekem a bábaasszony, - *mért kínlódom vele*.

Megáll. Érezni, hogy úgy véli, győzött. A bába mondta, aki a mérget árulta s aki öngyilkos lett. Marólúgot ivott s nem engedte, hogy a száját fölfeszítsék, hogy tejet öntsenek bele, hogy megmentse. A családja se akarta, hogy megmaradjon, nem mentek orvosért.

- Kártyás, iszákos, lopott a gyermek, - szól újra fennen az anya. - Azt mondja a bábaasszony, kért engem arra, mit kínlódom vele.

- Mi érdeke volt a bábaasszonynak, hogy a maga fia meghaljon?

- Pályázott az én házamra és mindig csak mondta: «mit kínlódsz vele». És én azt mondtam: «a fiam részére kell a ház»... Mikor beteges volt a gyermek, újra jött, - jó sok idő telt el és kérelmezett: «mán megint beteg?»... «Beteg e'!»... És akkor bement a szobába, én főztem, az ebédet készítettem, az uram is jött...

Az elnök belevág s olvassa előbbi vallomásából:

- «És én elkeseredésemben beleegyeztem», - így mondta ezt maga.

Az asszony a kendőjéhez nyúl s megigazítja. Még oválisabbra húzza s a fejéhez még fesze-sebbre a fekete selymekendő.

- Magátul tette bele, - szól dacosan.

A közönség megzúdul. «Nem vállal bűnrészességet» - suttogják. - Az ügyvéd kitanította.

- Hogy tette bele?... - kérdi élesen az elnök. - Csak belenyúlt a zsebébe és kivette a mérget?

Az asszony szembenéz, halálos sápadtan s konokul.

- Kérem, igen. Az hordta magával mindig: «ő tőt bele, ő tőt bele».

És pillant hozzá egyet. Látni, hogy elszánta magát s ez így jól megy, úgy gondolja. Elhatározta, hogy ezt így kimondja s kimondta. Elhatározta, hogy mindent a halott csinált s: az csinálta.

- Mit beszél maga, - kiált rá az elnök. - Azt akarja elhitetni, hogy a bábaasszony magát sírva találta és megesett a szíve magán és a maga tudta nélkül csak mérget öntött a beteg fia ételébe. Maga ezt már részletesen bevallotta s olyan dolgokat mondott, amit csak az tud, aki végrehajtotta. Csak orvosok tudhatják azokat a részleteket, ami a mérgezés után előállott, s maga mindent pontosan elmondott. Itt a vizsgálóbíró jegyzőkönyve. Magától találta ki? csak úgy beleírta!

Az asszony még sápadtabb lesz. Kegyetlenül, összeszorított foggal hallgat.

Az elnök egyre rohamosabban támad. Sorokat olvas:

- «A bábaasszony sürgetésére beleegyeztem»... Ki mondta ezt?... «A bábaasszony elhozta a folyadékot»... Hol szedte ezt a vizsgálóbíró úr? Az ő vallomása ez, vagy a magáé?

Az asszony leereszti a szempilláit s fulladtan hallgat.

- Ezek a maga szavai, vagy nem?

Mindenki lélegzetvisszafojtva vár. Tragikus csönd.

- «A folyadékot a bábaasszony a konyhában töltötte fiam levesébe, úgyhogy arról fiam nem tudott»... És most azt akarja elhitetni, hogy ő be is adta neki? A szájába? A betegnek? Hát hogy lehet azt emberileg elhinni, hogy elfogadta egy idegentől?

Az asszony homlokán vékony fény, a halálverejték van. Rekedten mondja:

- Nem volt idegen.

De meginog. Vész az erő. A műveletlen ember szemben áll a magasabb intelligenciával s a nagyobb tekintéllyel. Lehunyja a szemét s úgy áll, mint aki most, most zuhan a mélybe.

És szavak röpködnek, a mult szavai, saját szavai vágódnak vissza s a bíró egyre érzékenyebben vág, sebet üt minden szava: a hazug embert korbácsolja önvallomásának golyóival s az asszonynak alig van ereje, már a szája lefittyed, már nem bírja, már a szájaszélén nyál jelenik meg.

- Volt hasmenése a fiának?

- Nem észleltem.

- Egy asszony egész éjjel ott volt maga mellett, az mindent észlelt s az anya nem látta, mi van a gyermekével? Mit fizetett maga a bábaasszonynak?

Még egyszer erőre kap.

- Én a bábaasszonynak semmit se fizettem.

Az elnök hallgat, várja a szavakat s néz a szemébe.

- Nem fizettem neki. Fiam halála után eljött, hogy fizessek neki, de nem fizettem. Semmit se fizettem.

Ebbe kapaszkodik, mintha ez védené meg.

- Még most is, mikor elfogták, kiáltotta, hogy fizessenek neki, de nem fizettem.

- Mért kérte magától a fizetést, ha nem volt joga? Hát mer valaki fizetést kérni, ahol semmit se csinált? Mért nem kiáltotta másoknak, akikhez nem járt, hogy fizessen neki?

Az asszony összeszorítja a szemét, száját. Mikor a bábaasszonyt először elfogták, rövid kihallgatás után hazaeresztették s aztán megfigyelték, hogy kikhez megy. Akkor a bába az ezer pengőt, amit az ügyvéd kért tőle, kivetette azokra az asszonyokra, akikkel dolga volt s mikor nem fizettek, azt kiáltotta: «Ha megrázom az abroszt, fél falu belekerül»...

Csönd. Az elnök tovább olvas:

- Ki vallotta azt, hogy a bábaasszony azt mondta magának: «Ez drága, Mari; hatezer koronába kerül»? Mondta maga ezt, vagy nem mondta? Bántották magát a csendőrök, hogy ilyet vallott? Ütötték, verték, kínozták?... Na, bántotta valaki?

Az asszony tompán szól s dacosan:

- Nem bántottak.

- Fenyegették?

- Nem fenyegettek.

- Akkor mért mondta?

- Hogy szabaduljak. Mert azt se tudtam, mi van velem.

- De ha nem bántották.

- Elég az, hogy bekísértek.

- Bekísérték?... Ilyenkor érzékenykednek, mikor a csendőrök bekísérik: de a fiát meg tudta mérgezni.

Az asszony meredten néz. Az arca a szégyentől még fakóbb. Az állkapcsa előreugrik, az álla kihegyesedik. Mint egy hazug gyereké. Hisz ő tudja. Őt is így nevelték. Ő is így nevelte a gyerekeit. Nem bírja, hogy hazugságon fogják. Valóban, a fiát meg tudta mérgezni, de az könnyű volt: csak végre kellett hajtani... De itt állani a bírák előtt, érezni a tömeget, hogy megszégyenítik a világ előtt.

- Könnyítsen a lelkén és ne simítson.

Hallgat.

- És ne hallgasson... Látott maga fecskét, hogy eteti a fiát? No, látott?

- Láttam.

- Látta, hogy eteti őket? Feleljen, látta?

- Láttam.

- Hát tehenet látott, mikor ellik?

- Láttam.

- Látta, hogy megnyalja, hogy félti. Látta?

- Láttam.

- Hát kutyát látott, ha bedobják a kölykét a vízbe, utána megy és élete veszélyeztetésével kiment, igaz?

- Igaz.

- Amit maga a vizsgálóbíró előtt mondott: igaz?

Nem bírja tovább, most egyszerre tompán kibukik a szó: most már vége: most már elszánt: dőljön össze a világ:

- Igaz.

Moraj a teremben.

És ő megrokkban. Egy pillanat alatt elvész a gög, a büszke tartás. Az arca pillanatok alatt hamuszínű lesz. Múmia lesz.

- Már kész volt az ebéd, mikor a bábaasszony jött?

- Kész.

- Várta?

- Vártam.

- Maga adta be a fiának?

- Úgyis be akartam adni a fiamnak.

Egyszerre szinte túlzásba csap. Másik végletbe esik.

- Nem gondolt rá, hogy a maga édes gyermeke?

- Nagyon is gondoltam rá.

- Akkor hogy tudta megtenni?

- Még magamat is képes lettem volna.

- Anya léttére?!...

- Elkeseredettségébe sokat megtesz az ember.

- Mikor az orvost hívatta, már benne volt a mérég a fiában?

- Benne.

Vége. Mindennek vége. Valaki hangosan azt mondja:

- Kötél.

*

Hogy tört ki ez a mérgezési járvány.

Történt, hogy a faluban a bábaasszony beteg mellett ült. A beteget nagyon lepték a legyek. «Jaj, nem győzzük lélekkel, - panaszkodtak - bár a jóisten segítene rajta, hogy lepik a legyek szegény beteget.» «Majd én segítek rajta.» Hozatott a boltból légypapírt s tányérokba áztatta a halálfejes sárga papírt s körülrakta vele a beteget. De a legyek csak lepték a beteget.

Kávét kért s jó cukros, tejes kávént öntött a papírra, akkor majd nem jönnek a legyek.

Ahogy elfordultak, a kis cica odament s megitta a kávént. Addig, addig beszélgettek, a cica elkezdett sírni. «Mi baja a macskának, mi baja a macskának?» - Megdőglött.

A bábának feltűnt a kis macska halála. Hazament s a szobában a tányérról kiöntötte a legyeket a ház előtt.

Egy kis csirke odajött, megette a legyeket. Megette a kis tarka csirke s nemsokára elkezdett szédelegni. Azután megdőglött.

Ez már szeget ütött a bába fejébe.

Leöntötte a tányérokra a légyvizet s beletöltötte a kis kutya szájába.

A kutya is megdőglött tőle.

- Hisz ez nagyszerű, - mondta a boszorkány - ez jó, ez kell.

Csinált ilyen légyvizet, visszament a beteghez, beadta neki: az is megdőglött.

A család megsiratta, meggyászolta s örültek, hogy a jóisten így segített rajtuk.

Most már a bába egy zseniális találmány birtokában élet-halál urának érezte magát.

Sok-sok évig, talán egész évtizedig őrizte a titkát, míg egyszer csak alkalma volt hasznát venni.

Vége lett a háborúnak, hazajött egy vak katona. A felesége gyűlölettel fogadta, mert már más szeretett. S megmaradt az ura házsártos, rossz természete... Azt mondja a bába: «Mit kínlódsz vele».

Beadták borban az orvosságot, az ember gyomorbajt kapott. Orvost hívtak, az megvizsgálta, orvosságot rendelt. Megcsináltatták. Éccakára a bába mézespálinkát csinált, hogy jobban aludjon, belekeverték az arzént, reggelre a beteg kész volt.

Most aztán megindult a suttogás: «mit kínlódsz vele»...

A faluban nem volt pap. Volt egy tehetetlen, aki huszonnyolc év alatt se beszélt senkivel. Ellenben rettenetes nagy volt a szegénység.

Ebben a faluban, mint általában az alföld szegénységénél szokás: télen kétszer esznek egy nap. Ez azt jelenti, hogy a testek enerváltak, a lelkek gyávák. A szegénység gyötrelmesen destruál. Tíz órakor levest, délután hatkor tésztát vagy krumplit.

És sok a beteg, rettenetes sok a beteg. Minden háznál van egy, kettő. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele». És sok a rossz férfi. Részeget, goromba, rokkant, szoknyakergető. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele».

Szőlőművelésből, búzatermésből éltek. Jött az infláció. Felment az ára. A borért 60-70 pengőt kaptak. A búzáért 30-at. Egyszerre bőség lett. A ládafia tele pénzzel; annyi bankó, hogy megolvasni nem győzték. Aztán hirtelen leesett a pénz ára. Ma a legjobb borért kapnak 16-18 pengőt.

Elment a gazdagság, - itt maradt a rettenetes nyomor. S a beteg, még betegebb; a garázda, még garázdább lett. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele».

Gyerekáldás fenyegetett. A háború után a kiéhezett világot áradattal környékezte a jövő ivadék. Jött a bába: «Mit kínlódsz vele». S az életüket hajnal előtt az éjféli sötétbe vezette.

Egyszerre zsákmánya lett az egész falu asszonynépe. S ő háromszor evett húst naponta abban a faluban, ahol legfeljebb disznóöléskor zabálják tele hússal magukat az emberek.

Mint egy véresfogú keleti bálvány járt kövéren, habzsolva, vidáman, hasát verve s halálra ítélte a betegeket, bénákat, a rossz erkölcsűeket. Valóságos népítéleteket tartott, erkölcsi ítélettel sujtotta az életre nem valókat:

- Mit kínlódsz vele.

S ezek a szegények beleszédültek. Nem kínlódtak. Elvégezték az utasítás szerint.

S teltek az évek és senkinek semmi baja se lett. Új isten ütötte fel a fejét a senki szigetén, a magyar faluban s terjedt a ragály a szomszéd falvak asszonyaira. Sógornék, komaasszonyok magukkal vitték a hirt s a bábaasszony segítsége keletes volt.

Jelszó lett a Tisza kanyargásán, hogy:

- Mit kínlódsz vele, mit kínlódsz vele.

*

És most itt állanak a feketébe öltözött, tisztas asszonyok a törvényszék előtt.

S a kemény és büszke vádlott megtörve már mindent ráhagy. Megbénult lélekkel nem törődik már a kérdésekkel, mindenre igent mond. Észre se veszi, ha ellentmondó kérdéseket tesznek. Minden igen, csak néha üti fel fejét: - bűnrészességet nem vállal, mindent a bábaasszony cselekedett.

Nagy, fekete felhőkben telepszik a gond, a magyar bánat, magyar zokogás a teremre. Jönnek a tanuk mind, hetvenketten. Szomorú felvonulás. Túlnyomórészük egészségtelen, elhagyatott, szegény.

Kiáltójel az élet pusztáján. Fáklya a nyomorult magyar sötétségből. A ballada eleven gyertyái, akik a nyomor leplébe vannak csavargatva, a rácsepegett szenvedés viaszába áztatva és a bűn tüzeiben égve.

-&-